

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

1881.

A Magyar Könyv-Szemle jelen füzetéhez egy műmelléklet van csatolva.

AZ ELSŐ FÜZET TARTALMA :

	Lap.
✓ Csontos János: A jeni Corvin-codex	1—8
✓ Jakab Elek: Az erdélyi nyomdák történetéhez	9—26
✓ Fraknói Vilmos: Egy érdekes zágrábi kézirat	26—30
✓ Báró Radvánszky Béla: A nemzeti múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése	31—63
Volf György: Régi kézirataink oltalma	64—73
Hazánkat érdeklő külföldi szemle: F. V. : XVI—XVII. sz. francia nyomtatványok Magyarországról. ✓ Mircse János: Bozdogh Márton hazánkfia latin alkalmi versei 1610-ből. ✓ Csontos J.: Az aquinoi sz. Tamás-féle codexek bibliographiájához. Az escuriali codex aureusról. Vágújhelyi származású kézirat Prágában 1423-ból. Hazai vonatkozású ősnymtatványok a berlini könyvpiaczon	74—80
Vegyes közlemények. Kinevezés. ✓ A. J.: Adalék Krumpachi Lőrincz hazánkfia XV. sz. könyvtárához. ✓ Majláth Béla: Adalék Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtárához«. ✓ Cs. J. Árpádkori oklevél-vásárlás. — A Fáy-féle könyvtár. ✓ Deák Ferencz egy eredeti német levele 1869-ből. — Újabb adalék a hazai papírárhoz 1499-ből. — A gróf Forgách-féle levéltár. — Adalék Porpáczi Lukács királyi irodák könyvtárához. — Megjelent könyvjegyzékek. — Dr Rómer Flóris Bpsten. — A múzeumi bizottság jelentése.	81—88
A magyar irodalom 1881 ben	I—XIII
Hazai nem magyar irodalom	XIV—XV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XVI
1881-re szóló magyar és egyéb nyelvű naptárak	XVII—XXII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben VI. évfolyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 30 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt a folyó évtől kezdve 3 frt.

Az első évfolyam elfogyott; a második, harmadik és negyedik folyam külön a rendes évi áron, együtt véve pedig 6 frton kapható.

Az előfizetési pénzek **Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába,** egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a »M. Könyvszemle« szerkesztője.

T A R T A L O M.

	Lap.
Dr. Ábel Jenő: Adalék Krumpachi Lőrincz hazánkfia XV. századi könyvtárához	81—83
Dr. Csánki Dezső: Magyarországi benecézések egy bibliographiai becsü inventariuma 1508-ból	289—299
Csontos János: A jeni Corvin-codex	1—8
» » Észrevételek Volf György: »Régi kézirataink tartalma« című cikkére	68—74
» » Az aquinói sz. Tamás-féle codexek bibliographiájához.	76—77
» » Az escuriali codex aureusról	78—79
» » Vágújhelyi származásu kézirat Prágában 1423-ból	79—80
» » Hazai vonatkozásu ösnyomatványok a berlini könyvpiacon	80
» » A Fáy-féle könyvtár	84—85
» » Adalék Porpácsi Lukács iródiák könyvtárához 1441-ből	87
» » <u>Latin Corvin-codexek bibliographiai jegyzéke</u>	137—176
» » Mit tartsunk a kézirat gyanánt nyomtatott könyvekről	181—184
» » A jövő évi könyvkiállításról	191—200
» » Magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban. Ötödik közlemény	205—214
» » A sárospataki ref. colleg. könyvtárának kéziratai	248—255
» » Deák Ferencz beszéde Horváth István múzeumi könyvtárnok érdemeiről	267—269
Deák Farkas: Egy hazafias nagyszebeni könyvárus a XVIII. században	177—178
Dietz Sándor: A budapesti m. tud. egyetem növényteni intézetének könyvtára	214—221
Flórián Jakab: Adalékok Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár«-ához	246—248

	Lap.
Fraknoi Vilmos: Egy érdekes zágrábi kézirat	26—30
» » XVI—XVII. századbéli francia nyomtatványok Magyarországról	74
» » Bibliographiai apróságok	201—205
Hellebrant Árpád: Adalékok Szabó Károly »Régi Magyar Könyv- tár«-ához	179, 244
Jakab Elek: Az erdélyi nyomdák történetéhez	9—26
» » Adatok erdélyi írók névtárához a XVII—XVIII. száz.	299—327
Kudora Károly: Adalékok Szabó Károly »Régi Magyar Könyv- tár«-ához	180, 242—243, 349—350
Magyary Sulpicz: Adalékok Szabó Károly »Régi Magyar Könyv- tár«-ához	244—246
Majláth Béla: Adalék Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár«-hoz	83, 348
» » Jelentés a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1880—81-ben	258—267
Mednyánszky Dénes báró: Révay Ferencz szklabinai könyvtára 1621.	336—345
Mircse János: Bozdogh Márton hazánkfia latin alkalmi versei lására 1610-ből	74—76
Radvánszky Béla báró: A nemzeti múzeum ügyeinek megvizsgá- kiküldött bizottság jelentése	31—63
Reizner János: III. Ferdinánd király rendelete magyar könyvek elkobzásáról 1642-ből	222—226
Révész Kálmán: Könyvészeti adalékok a XVII. század második felében folyt hitviták irodalmához.	328—335
Rómer Flóris: Könyvtári buvárlataim Altenburgban és Göttweigban	99—116
Rosty Kálmán S. J.: Pótló adatok a magyarhoni Jézus-társaság könyvészetéhez 1711-ig	227—238
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok. IV. közlemény	117—120
Szilágyi Sándor: Gablman Miklós XVI. századi hadtörténeti író munkáiról	134—136
Thallóczy Lajos: Öreg Apafi Mihály könyvtára	121—134
Thaly Kálmán: Gróf Bercsenyi Miklós könyv- és kéziratára	275—289
Volf György: Régi kézirataink oltalma	64—68
Könyvészeti adalékok Kiss Áron egyháztörténelmi munkájából	255—258
Hazánkat érdeklő külföldi szemle	74—80
A sárospataki főisk. könyvtárának utasítása 1621-ből	346—348
Vegyes közlemények	81—98, 185—190, 270—274, 351—354
Magyarországi könyvészet 1881. Összeállította <i>Horváth Ignác</i> . I—CXXVI. 1881-re szóló naptárak	XVIII—XXII.
1880—81-iki iskolai értesítők	LI—LXVIII.
Kimutatás a »Magyar Könyvszemle« 1881. évi folyamában felsorolt könyvekről.	

A JENAI CORVIN-CODEX.

Közli: Csontos János.

Már Pflugk Seckendorf Lajoshoz intézett levelében említé, hogy a jenai egyetemi könyvtárban »Baptistae Guarini ad nobilem adolescentem Gambalim (sic) de ordine docendi ac studendi«¹⁾ című latin hártýakézirat őriztetik, mely a czimlapon Mátyás király czimerével van díszítve s minden kétségen kívül a hirneves budai Corvinából származik.

Mikor került a kézirat a jenai könyvtárba ezt Pflugk nem tudja, de egész határozottan állítja, hogy maga Guarinus küldte Mátyásnak.

A kéziratot 1704-ben kiadta Struvius Jenában,²⁾ s mint Kovács-Martinyi Mihály (ki úgy látszik a kiadást használta) állítja, »de formandis studiis« cím alatt rövid előszót írt hozzá.³⁾

Azóta a többi corvin-codexekkel együtt említették a kéziratot: Berger,⁴⁾ Bosius,⁵⁾ Schier,⁶⁾ Kovács,⁷⁾ Wallaszky,⁸⁾ Bu-

1) Epistola ad perillustrem ac generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorf virum de vtraque republica meritissimum praeter fata bibliothecae Budensis librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens. Sumptu Jo. Bielekii bibliopolae Jenensis M. DC. LXXXVIII, p. 47

2) Bibliotheca Historiae Litterariae selecta. Ex editione Iugleri Jenae 1754, 507 l. — Introductio in notitiam rei literariae cur. Fischer p. 376.

3) Fragmenta litteraria rerum hungaricarum. Jenae. 1808. I. 20 l.

4) Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca. Lipsiae 1748, 4.

5) Programma de Bibliothecae Budensis fatis. Wittembergae. 1748.

6) Dissertatio de Regiae budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu lapsu interitu et reliquiis. Editio altera Viennae. 1799, 73. l.

7) Idézett helyen.

8) De bibliothecis quibusdam veterum etc. Cassoviae. 1816, 16. l.

dik, ¹⁾ Vogel ²⁾ és Toldy, ³⁾ a nélkül azonban, hogy tüzetes bibliographiai leírását közölték volna.

Rómer Flóris nagyérdemű tudósunk, ki a Corvina történetéhez és bibliographiájához két évtized óta gyűjt adatokat, hasonlóképen látta és megvizsgálta a kéziratot, ismertetését azonban nagy munkája számára tartotta fenn, melynek megjelenését az irodalomtörténet várva várja.

A »Magyar Könyv-Szemle« egyik feladata levén a Corvina-kérdés tisztázásához közremunkálni, midőn a jelen füzettel hatodik évfolyamába lép, a második lustrumot oly corvin-codex ismertetésével kívántuk megkezdeni, mely irodalmunkban ekkorig tüzetesen leírva nincsen, s melynek czímlapja alakjánál fogva alkalmas arra, hogy folyóiratunkban mint fénynyomat többszörösíttessék. E célra a jenai corvin-codexet választottuk ki, melyet a jenai egyetemi könyvtár a múzeumi könyvtár használatára készséggel átengedett. Ismertetését a következőkben adjuk.

A kézirat a XV. században íratott s 8-ad rétbén 34 beirt és 2 üres hártylevélből áll. Magassága 21, szélessége 13 ctmeter.

Kiállítása egyszerűbb mint a Florenzben készült corvin-codexeké; sem a hártya finomságára, sem az írás minőségére nézve nem vetekedhetik ezek díszével, préselt borjúbörkötése pedig egészen olyan, mint a minőt a XV. századi olaszországi származású egyszerűbb kéziratokban általában észlelünk.

Nézetünk szerint tehát a kézirat nem Mátyás megrendelésére készült, mivel ezekben mind a belső kiállítás mind a külső kötés sokkal fényesebb, hanem vagy vásárlás vagy ajándék útján jutott a Corvinába.

De ha anyagánál és írásbeli kiállításánál fogva a kéziratot az egyszerűbbekhez soroljuk is, el kell ismernünk, hogy lapszéli lombozatos díszítése, a czimer és az ezt környező lombozatos arabeszk egyes miniator munkája, mely nagyon hasonlít a bécsi, wolfenbütteli és modenai könyvtárakban levő fényesebb corvin-codexek lapszéli díszítéseéhez.

¹⁾ Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen. Wien 1840, 19. l.

²⁾ Verzeichniss der corvinischen Handschriften in öffentlichen Bibliotheken. Serapeum Zeitschrift für Bibliothekenwissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur. 1849, 17—19. sz.

³⁾ A M. Nemzeti Irodalom Története. Pest. 1862. II. 36 l.

A kézirat írásbeli jelleme kerek minuscula, mely megsárgult, rosszul simított hártján vékony vonásokban, tentával húzott vonalokon szabályosan foly. A szöveg gyakori rövidítéseket és rendes interpunctiókat mutat fel, javításnak azonban rajta semmi nyoma. A kézirat tehát emendálva nem volt.

A lapszéleken előforduló mutató jegyekből azonban következtethetjük, hogy azt egykorú egyén használta, ki a szöveg figyelemreméltóbb helyeit: »nota«, mutatókéz és más jegyekkel jelölte meg.

Arany initiale csak egyetlen egy van a kéziratban, a czimlapon; a többi kezdőbetűk a fejezetek elején mind kék színűek, egynek kivételével, (a 23^b levélen) mely vörös színű.

A vörös színnel a rubricator általában igen fukarkodott. A szövegben csak a czimlap homlokát rubrikázta, a szöveg többi részét érintetlenül hagyta. A lapszéleken azonban rubrummal jelölte meg azon írók és jelesek neveit, kikre a szerző a szövegben hivatkozik, vagy kiknek műveiből egyes helyeket idéz. Így például itt találjuk Ovidius, Virgilius, Plinius, Socrates, Aristoteles, Lycurgus és mások neveit, s a 19^a levél lapszélén: »Ovidius fastorum« feljegyzést arany betűkkel.

A kézirat levelei csak terniókkal vannak jelölve, egykorú lapszámozás nincs rajtuk. A terniók 6 levelesek s rendes custosokkal birnak.

A kézirat Baptista Guarinusnak, a hirneves veronai Guarino fiának, »de ordine docendi ac studendi« czimű munkáját tartalmazza.

A munka egykorú kéziratban több külföldi könyvtárban létezik s Hain négy XV. sz. kiadást¹⁾ sorol fel belőle:

¹⁾ E kiadások a következők: 1. Baptista Guarinus: De ordine docendi ac studendi. F. 1. a: Baptista Guarinus ad Maffeuam Gambaram || Brixianum Adolescentē generosū discipulum || suum de ordine docendi ac studendi. Data est ep: Vero || nae. XV. kal martii. 1459. Term. opus f. 21. b: hac lin.: obtempera Fili clarissime. s l. a. et typ. n. 4. r. ch. c. f. (in extremo marg.) 23—25. 1 ff. — 2. Baptista Guarinus ad Maffeuam Gambaram Brixianum adolescentem generosum discipulum suum de ordine docendi ac studendi. s. l. a. et typ. n. 4. (Mutinae, Dominic. Rochoziol. c. 1496.) — 3. BAPTISTA GUARINUS AD MAFFEUM GAMBARAM BRIXIANUM ADOLESCENTEM GENEROSVM DISCIPVLVM SVVM DE ORDINE DOCENDI AC STUDENDI. In fine nulla subscr. s. l. a. et typ. n. 4. r. ch. c. s. a-c, 18.

Belértékéről Dr. Ábel Jenő tudós barátunk így nyilatkozik:

»A mi Baptista Guarinus »de modo docendi et discendi« című művének irodalomtörténeti értéket illeti, nem becsülhető eléggé nagyra, minthogy Aeneas Sylvius és Vergerius didaktikai munkái mellett csaknem az egyedüli, mely a humanisticus oktatás mivoltával közelebb megismertet bennünket; és azonkívül még legnagyobb részben a legkiválóbb humanisticus tanárok egyikének, Guarinus Veronensisnek módszerét tünteti fel. És ezen utóbbi körülmény teszi e kis művet ránk magyarokra nézve oly érdekessé; ez ugyanis Janus Pannonius »Panegyricus in Guarinum«-jában kívül a főmunka, melyből Janus Pannonius humanisticus tanulmányainak menetét és módszerét megtudhatjuk. A mi végre e munka jeni kéziratának értékét illeti, e kézirat nem tartalmaz ugyan semmivel sem többet mint az 1514-iki strassburgi kiadás, de legalább megtudjuk belőle a mű keletkezésének pontos datumát (1459, márcz. 18.), míg eddig csak azt tudtuk, hogy 1458 táján iratott, nem sokkal azután hogy az öreg Guarino Strábó fordításával elkészült (L. Georg Voigt, *Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder das erste Jahrhundert des Humanismus*. 2-ik kiadás, Berlin 1880. I. p. 555.)¹⁾

Reánk különben nem a munka belértéke, hanem a kézirat

ff (Forte ed. praeced). — 4. F. 1. a. tit.: (B)Aptista Gua || rinus de mō || ordine docen || di ac discendi. F. 16. Guarinus Baptista Gua || rino filio suo jocundissimo libelli sequētis auctori salute. F. 2. a. (c sign. A y): Baptista Guarinus ad || Maffeum Gambaram Brixianum adolescentem gene || rosium discipulum suum de ordine docendi ac studendi Opus explicit f. 11. b.: — Uerone. XV. kal. Marty. M. || cccc. LIX Deinde subscr.: Finit modus 2 ordo docendi ac discēdi Guarini bapti || ste, impressus heydelberge, per Henricum knoblochtzer | impressarie artis magistrum Anno salutis nostre Millesimo quadringentesimo octogesimo nono XV. kl. Januarias 4. g. ch. c. s. 36. l. II. ff. (Hain: Repertorium Bibliographicum. I. p. II. 8128–8132. sz.)

¹⁾ A tudós Voigt, kire t. barátunk hivatkozik, Baptista Guarinus ezen munkájának XV. századi kiadásuiból, az egyik hely, nyomda és évnélküli és az 1489-iki heidelbergi kiadást, melyekben a munka keletkezésének ideje határozottan (bár a jeni kézirattól eltérően) ki van téve t. i. »Verone: XV. Kalendas Martii 1459.« úgy látszik nem ismerte Csak így magyarázhatjuk tévedését, hogy a munka keletkezésének idejét saját tanulmányai alapján 1458 tájára tette. De nem ismerte a Struvius-féle kiadást sem, mert észrevette volna a különbséget, mely a keletkezésben a jeni és az előbbi kiadások közt, alkalmasint a másoló hibájából, létezik. Cs.

bibliographiai ismertetése tartozik, főleg azon körülménynél fogva, mely provenienciájához fűződik.

Mikor került a kézirat Mátyás király könyvtárába, erről pozitív adataink nincsenek. Baptista Guarinus ajándékozta-e Mátyásnak, mint Bosius Lambeciusra tévesen hivatkozva állítja, avagy Mátyás úgy vásároltatta a készletből, valamely olaszországi könyvpiaczon? ezt meg nem határozhatjuk. Meglehet, hogy Baptista Guarinus levelezései, vagy Mátyás király számadaskönyvei, vagy más egykorú adatok, ha még napfényre kerülnek, fel fogják deríteni e körülményeket, ma azonban e tekintetben csak feltevésekre vagyunk utalva.

Annyi valószínűnek látszik, hogy a kézirat nem Mátyás megrendelésére iratott, s lapszéli díszítéseiből, a címer kiállítási jelleméből, és oldalrabezkjeiből, melyek nagyon hasonlítanak a fényesebb corvin-codexek díszítéseihöz, még azt is következtethetjük, hogy azokat Mátyás király uralkodásának utolsó tizedében, mely időre a fényesebb corvin-codexek esnek, készítették.

Nem mondjuk, hogy a kézirat is ekkor került a Corvinába, de lapszéli díszítéseit nézetünk szerint 1480 után festették.

A kézirat üres hártylevéllel kezdődik. Ezután következik a címmlap, melyet műízléssel készült virágos lapszéli díszítés, egy arany initiale és Mátyás király koronás címere ékesít. Ezt két oldalról színes lombozatos, a lapszéli arabeszkhez hasonló, festés veszi körül, mely a címmlapnak igen élénk színt kölcsönöz. A lapszéli arabeszkék vörös, kék, zöld és sárga színűek, s tollrajzokkal és fényes arany bogyókkal vannak díszítve.

Az alsó lapszéli címerpaizsban az első és a negyedik mezőben van a szokásos négy ezüst pólya, a második és harmadikban a kettősfarkú ezüst cseh oroszlán arany koronával, a szívpaizsban pedig kék mezőben arany ágon álló fekete holló, csőrében csúcsos arany gyűrűvel. A holló szemét arany pont, szárnyát arany vonás jelöli; az arany ágból pedig három levelű aranyos hajtás fakad.

A címmlap jól sikerült hasonmását (fénynyomatban) olvasóink műmellékletünkön találják.

A kézirat Baptista Guarinus ajánlólevelével kezdődik Maffeus Gambará (brixeni) nemes ifjuhoz, kinek a szerző a munka

és az ajánlás indokát ékes szavakban adja elő. Az ajánló levelet a címlap homlokán a következő vörös felírás előzi meg:

»BAPTISTA GVARINILI | bellus ad nobilem adolescentem | Maffeum Gambaram de ordine | docendi ac studendi;« Ezután következik az ajánló levél: »ETSI MAFFEE | carissime ea sit morum et ingenii tui elegancia, ut sponte tua non in diuiciis aut maiorum imaginibus quae Tibi larga manu fortuna praebuit sed in virtute veram nobilitatem repositam esse antea iudicares« etc., mely a 2b levél elején végződik ekképen: »et precepta ipsa assidua exercitacione vera esse cognosces.« Itt megjegyzem, hogy a címlap alsó lapszélén a címér mellett XVIII. századi írással a következő feljegyzés olvasható: »Insigne hoc est Mathiae Regis Hungariae Corvini, ad quem hic missus est codex ab ipso Guarino, vide Lambecii Bibl. Caes. c. 9. p. 994.«

E feljegyzés szerint, melyet Kovách-Martinyi Bosiusnak tulajdonságát¹⁾, a kéziratot maga Guarinus küldte Mátyásnak, mely állítás azonban, miután Lambecius idézett helyén erről egy szó említés sincsen, még bizonyításra vár.

A tulajdonképeni szöveg a kéziratban a 2b levélen — minden felírás nélkül — az első fejezettel következőleg kezdődik: »ANTEA Quam ad docendi studendique precepta veniamus haudquaquam a proposito nostro alienum esse uidebitur primum vt quum eis preceptor extrinsecus tradere non potest, discendi cupiditatem ipsi per se sponte illam arripiant etc. és a 33^a levélen a 19-ik (számozatlan) fejezettel végződik a következő szavakkal: »et quam tui ingenii opinionem concitasti etiam superare possis. Verone XVIII. Martii 1459.« Ez évszám a munka keletkezésének idejére vonatkozik; a kézirat másolási idejét nem ismerjük.

Reánk nézve különös fontossággal bír a kézirat 14-ik levélnek egy lapszéli feljegyzése, mely a rubricatortól származik s Janus Pannoniusra bír vonatkozással.

Ott ugyanis, a hol Baptista Guarinus azt fejtegeti, hogy az ő atyja vezetése mellett a görög nyelv elsajátításában egy év alatt mily haladást tettek némelyek, s nagy emphasissal írja: »Vidi

¹⁾ Fragmenta Rer. Litter. in Hung. I. 20. 1.

ego contra nonnullos et huius lingue nonminus quam romane doctissimo parente meo posteaquam nostrarum fundamenta contigerant uno anno in graecis tantum profecisse, ut quos nunquam uiderant libros per se in latinam sic intregre fideliterque conuerterint ut ab omnibus facile probarentur,« a lapszélén a rubricator kezétől ez áll: »De Jano pannonio intelligit nunc Episcopo Quinque ecclesiensi.«

Ebből megtudjuk tehát, hogy Janus Pannonius a görög nyelvet egy év alatt annyira elsajátította, hogy képes volt bármely görög könyvet latinra híven és jól lefordítani. A feljegyzés tehát irodalomtörténeti becses bir, mert Janus Pannonius görög nyelvismereteiről egykorú bizonyóságot nyújt.

A kézirat 33^a levelén, a hol a szöveg végződik, két vonalnyi üres köz következik, mely után ugyanazon másoló kéztől ezen vers áll:

»Quem iuuenis sapit iste senem probat ecce libellus.« Ezzel Baptista Guarinus munkája be van fejezve.

A kézirat záradékát Veronai Guarinus levele képezi fiához Baptista Guarinushoz, kit ezen munkája alkalmából emelkedett hangon lelkes szavakban üdvözöl. A levél a 33^a levelén »Guarinus Veronensis« vörös felirattal bir s következőleg kezdődik: »GUARINUS baptiste Guarino filio iocundissimo. Salutem. Quociens nuncium de te accipio, tocies novo quodam me afficis gaudio adeo tecum certare uideris, vt cum alios aut superare aut equare studeas, quiescere nescias nisi melior quam heri fueras a te ipso censearis, preclaras imitatus arbores, que prioribus novas semper frondes novellos in dies addunt ramulos, donec letus consurgat in aetera vertex. Nuper agesilaum tuum acceperam, studiorum tuorum primicias vel potius delicias, et quidem amabiles, qui veluti propago quaedam late serpens te ipsum nomenque nostrum hetruscas diffundit in oras. Nunc autem reueniens a te Leonellus frater amabilis, alteras studiorum tuorum ἀπορχιας attulit ingenii tui acerudicionis argumentum sane celebrabile tenendum in studiis ordinem adolescentibus, proinde ac germinantis incunabula discipline« etc.; végződik a 34^b levelén a következő görög szavakkal: »πείθου μοι, πείθου πᾶι φίλτατε. Ε

Ferraria XVII. Aprilis 1459.« E levéllel a kéziratnak vége szakad, a mint ezt a kék tintával írt: »FINIS« szó bizonyítja.

Még egy üres hártylevél következik s ezzel a könyv tartalma ki van merítve.

A kézirat kötése egykorú préselt barna bőr, virág arabeszk díszítéssel.

A kötés az egyik táblán ép, a másik tábla bőrborítékából azonban egy darabka ki van hasítva; újabb időben a könyv hátát barna bőrrrel restaurálták.

A kézirat egykor vaslánczczal volt megerősítve, a mint ezt az egyik táblán látható vaskampó-nyomok határozottan tanúsítják. Az egykorú vágás azonban sem aranyozva, sem színezve nem volt.

A táblákat összekötő rézkapcsokból három rézlemez és négy kapocsszeg még megvan.

Ezzel a codex ismertetését befejeztük. Ez alkalommal kötelességünknek tartjuk, a jenai egyetemi könyvtár elöljáróságának, azon liberalitásaért, hogy a codex használatát nekünk megkönnyítette, hálás köszönetünket kifejezni.

AZ ERDÉLYI NYOMDÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: **Jakab Elek.**

Nincs egykoru bizonyos adat arra, hogy ez országország részben a reformatio előtt nyomda lett volna, későbbi századokban él írók állítják, hogy nem volt; annak kezdetén azonban 1533. évben már állított Brassóban **Honterus János**, Kolozsvárott 1550 körül **Heltai Gáspár**, Nagy-Szebenben **Seivert** szerint 1529, valószínűen csak kézi nyomdát,¹⁾ 1550 körül a város közönsége rendes nyomdát,²⁾ 1563—67. **Gyula-Fejérvárott II. János [Zsigmond]** választott király, mit 1567-től 1569-ig az unitáriusok superintendense, **Dávid Ferencz** igazgatott; 1571. **Báthori István** választatván fejedelemmé, a nyomda 1588-ban az oda behívott jezsuiták kezére került; ³⁾ később a református fejedelmek alatt a hitvallás híveire ment át, mint szintén Kolozsvárott is a Heltai-féle.

Ez utóbbi eredetileg a Luthert követőké volt, unitáriussá levén Heltai 1568. utóféleében, nyomdája is átment vele; halála után özvegye, ezután nevét viselő fia, majd **Lang Tamás** és **Ravius [Szörös] Mátyás**, Heltai-leányágon, később **Ravius János** lett tulajdonosa. A két Heltai alatt nyomtatók voltak: **Hoffgréff György**, 1616 után **Makai Nyirő János**, 1624. **Válaszuti András**, 1625. **Szilvási András**, 1631-től 1660-ig **Abrugi György**, 1670. már **Veresegyházi Szentyel-Mihály** a nyomtató, 1690. **Misz-Tóthfalusi Kis Miklós** — reformátusok. Ez mutatja, hogy az odavaló reformátusok megszorodásával — 1644-ben **Láng** egész családjával

¹⁾ Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrtenatz Előbeszéd, VIII l.

²⁾ Lásd: Stephani Bausneri Libellus de remediis adversus luem pestiferam. 1550. 8 o.

³⁾ Siebenbürg. Quartalschrift IV. 265 l. Ez adatok közölje azt írja, hogy Gyula-Fejérvárott az unitáriusoktól birt templomot, iskolát, plébániát **Dávid Ferencz** halálával **Báthori Kristóf** fejedelem vettette el. 271. l.

reformátussá levén: a nyomda 1660-ban rájok ment át¹⁾ s az 1692-ki Alvinczi-féle királyi határozások bizonyítják, hogy az unitáriusoknak akkor Kolozsvárott nemcsak nyomdájuk nem volt, de könyvnyomtatási szabadságuk sem.

Azon, a négy egyenjogu vallás kebeléből kinevezett országos biztosok, kik ez évben a vallásos sérelmek ügyében együtt tanácskoztak s megállapodásaikat Alvinczi Péter itélőmester által az udvarhoz küldötték, a jun. 24-ki ülésben ily végzést hoztak: »Az unitárius vallásuaknak a többi vallásokkal az Unio értelmében egyenlő jogu vallásgyakorlata sok időtől fogva nem volt, annyiban, hogy tudományos írásokat, katechesiseket, egyházi énekes könyveket kinyomatni szabad nem volt, a mi vallásuk hiveinck gyarapodását szerfelett akadályozta. Illő tehát, hogy ha a kath. státus vallása gyakorlása akadályait megszüntetni igyekezik, az unitáriusok ezen sérelme is szüntettessék meg s legyen szabad nekik is, mint a más három vallásuaknak, a maguk vallása szerinti írásokat és könyveket nyomtatatni.«

Erre az udvar 1693. sept. 25. ezt határozta: »A Typographia iránt a tavalyi assecuratio mellett maradunk; a mi typographusunknak — mondja a felség — lesz gondja, hogy a miket lehet, ő kegyelmeknek is — érti az unitáriusokat — nyomasson, ugy, mint más vallásuaknak; mindazáltal ő kegyelmek is jól megvigyázzák, olyan könyvet nyomassanak, hogy se magoknak, se a nyomtatóknak busulást ne szerezzenek vele.«

Megadatván ismét a nyomtatási jog az unitáriusoknak, 1696-ban Danczka városból vettek maguknak új nyomdát az egész egyházból a szent-gericzei zsinaton gyűjtött adakozásokból, főleg pedig Kimita Jánosné, egy lengyel származásu gazdag unitárius özvegyének ajándékából²⁾ mely azonban rövid ideig állott fenn. A piaczi Zsigmond-templomnak és az unitáriusok r. katolikus eredetű, mint szintén általuk szerzett birtokainak Stainville erdélyi katonai

¹⁾ Ungr. Magazin, IV. B 452. l.

²⁾ Ez özvegy nő 92 aranyat adott fele részben a nyomda vételére, másik fele részben az iskola javára; némelyek hátszegvidéki oláh eredetűnek mondják őt, a ki előbb abrudbányai Fodor Györgyhöz, utóbb Sebes Bénéámiohoz ment férjhez, s ekkor tette ezen alapítványát. A két adat eltérése ezután tisztázandó; a kiket leginkább érdekel, bizonyára megteszik.

parancsnok által 1716. és 1718. elvétele alkalmával a templom sekrestyéjébe letéve volt és elfoglalt unitárius könyvekkel, nyomtatvány és betű-készletekkel együtt, ez is elvétellett, mert ezen túl e nyomdának kiadványai nincsenek, sőt további sorsát is mély sötét fűdi el.

Egy mult századi ágostai hitvallásu tudós így írja le a tényt. »Nem sokáig örvendettek az unitáriusok új nyomdájoknak; mert 20 év múlva, 1716. márczius 30-án egy nehéz vészfelleg ontotta ki rájuk pusztító erejét, mely három egész napon át dúlt rajtuk, mintha elnyeléssel fenyegetné őket. Ez időben vétetett el nemcsak a nagy templom, plebánia, s minden azzal összekötött jószág és jövedelem, de nyomdájok is erőhatalommal.¹⁾

Az erdélyi nyomdákról sok van már közölve.²⁾ Én az 1700-ik éven kezdve a gondviselésem alatti levéltárból járulok némi *Adalékkal* a fenforgó kérdéshez, oly adatokat tevén közzé, a mik eddig nem voltak ismerve és felhasználva, eredetiekből és híven idézve és kivonatozva, hogy a ki egykor a nyomdák történetét rendszeresen fogja megírni, forrásul bizvást használhassa. Van azokban igen becses fölvilágosítás az általam kijelölt határidőn előli korszakok nyomdaviszonyaira is, a mi e közléseknek még nagyobb értéket ad.

Meg kell jegyezmem, hogy az erdélyi nyomdákról 1700-tól 1768—69-ig a hivatalos iratokban kevés emlékezés van; csöndben folytatták azok e fél alkotmányos, fél önkényes kormányzási korszak alatt munkálkodásaikat, miknek nyomát a kiadott könyvekben látjuk. Ez időtájban kezdenek felőlük szólni a levéltárak, különösen Bod Péter és Benkő József ev. reform. papok és írók magyarul és latinul irt műveinek külföldön vagy benn a hazában kinyomatása következtében. E két tudóst azért nevezem

¹⁾ Siebenbürgische Quartalschrift. IV. Jahrg. 283 l.

²⁾ Dr. Ballagi Aladár: A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877. Buda-Pest. 8-rét. 1878. Szabó Károly: A XVI. századi magyar nyomdásatról . . . *Vasárnapi Ujság*, 1877. 18., 19., 20. sz. Simén Domokos: Az unitáriusok könyvnyomdái s azok kiadványai. *Keresztény Magvető* XII. köt. 1877. 3., 4. füzet Joannes Németh. Memoria Typographiar. Incyrt R. Hung. et M. Ppatus Transsylv. Pest, 1818.

Ungarisches Magazin sat. 4 B. 443—455. II

Siebenbürgische Quartalschrift. IV. 264—283, II. sat., sat.

meg, mert a magyar irodalomnak és irodalmi szellemnek Erdélyben valóban ők felébresztői, s örökre sajnálnunk kell, hogy kivált az elsőnek hazafiui melegséggel, erőteljes szép nyelven s talpraesetten irt sok magyar és latin műve kellő időben nem jelenhetvén meg: nem gyakorolhatta azt a hatást sem a nemzeti életre, sem az irodalomra, a minek föltételeit azok bírták. De hogy nemcsak ezektől, hanem más íróktól is jelentek meg nevezetes művek, tanusítja bibliographiánk s azon érdekes könyvjegyzék, mely a jezsuita-szerzetnek Erdélyben 1773. megszüntetésekor s javainak elfoglaltatásakor kolozsvári nyomdájokban talált nyomtatványkészletről hivatalos hitelesség alatt készült s melyet én hátrább egész terjedelmében közlök.

A korszellem fejlődésnek indulása s Bod Péter magyarul irt két művének külföldön kinyomatása egy hazai könyvvizsgáló bizottság felállítására bírta a buzgó katolikus érzelmű Mária Theresia császárnét és királynét. Ez a körülmény és a görög kath. püspökségnek és káptalannak Erdélyben megalapítása, jogokkal, birtokokkal ellátása, különösen pedig 1768-ban Balásfalván az oláh nyelven megjelenendő vallásos és tankönyvek nyomtatása végett adott felsőbb engedély arra indította II. József társuralkodót, hogy 1772. márczius 16. kelt legfelsőbb kéziratában megrendelte b. Bruckenthal Sámuel erdélyi udvari kancellárhelyettesnek: »hogy jövőben, a szerint, a mint a világi nyomdákra nézve már életbe is van léptetve, a világi és szerzetes papi rend által is az egész országban kivétel nélkül semmi vallásos könyv, prédikáczió, thesis, imakönyv, dal vagy bármi más mű, sem magán használatra, sem elárusítás végett ki ne nyomassék, mielőtt az országban felállított vizsgáló bizottság azt kellően meg nem vizsgálta s az *Imprimatur*-t rá nem irta. Meghagyatni rendelte egyszersmind az erdélyi kir. főkormányshéknak azt is, hogy e rendelet vételétől számított hat hét alatt tegyen jelentést arról: mely szerzetes rendeknek vagy egyházi testületeknek vannak az országban saját nyomtató műhelyei? ezek minő kiváltságon vagy más jogczimen alapulnak? s ezen jelentést az erdélyi udvari kancellária véleményével együtt terjeszse fel.«

Soká késvén a jelentés, a felség sept. 4. ismételve megsürgette, s ez mégis csak 1773. sept. 16. terjesztetett fel ily czím

alatt: »Szerzetesrendi, alapítványi és magánnyomdák Erdélyben, hol vannak, s mily kiváltság alapján biratnak?« Ezen kimutatás szerint ez időben Erdélyben tényleg következő nyomdák állottak fenn.

Kolozsvárott három nyomda volt, az egyik a jezsuitáké, kettő az ev. reformátusoké. Az elsőről a hivatalos jelentésben ez értesítés van adva. »Ezt Csik-Szentmártoni b. Antalfi János, erdélyi r. kath. püspök 1737. márcz. 17. alapította oly módon, hogy bizonyos nyomdai betűkészletet [certum quemdam Typum alphabeticum] a végre ajándékozott a kolozsvári jezsuita-rendnek, hogy felügyeletök alatt nyomda állíttassék, a mi ugyis lett, s azon nyomda, mint a nagylelkű püspök adakozásának gyümölcse, azóta felsőbb helyről kért és nyert kiváltság s bárkinek ellentmondása nélkül fennáll ma is a nevezett rend felügyelete alatt.« Némely krónisták a fennemlített templomelvéltelkor egyebekkel együtt ott talált nyomdai készletnek írják ezt, mint hogy ma is meglevő hivatalos adatok szerint a katonai executio azon püspök kérelmére történt; de ez még oklevéllileg igazolva nincs. Én majd máskor s máshol meg fogom kísérelni.

A más kettőről a jelentés azt mondja: »hogy az a kolozsvári ev. ref. collegiumé és ekkléziáié; adományozta I. Apaffi Mihály erdélyi fejedelem 1672. oct. 12. és 1673. ápril 16-kán kelt kiváltságlevelben.«

A brassói nyomdáról így szól: »Ez 1773. özvegy Seuler Jánosnéé volt, a ki vette s nem volt róla kiváltságlevele.« Ennek birtokosa később Schobeln János lett, a mi hátrább még előfordul.

»Nagy-Szebenben szintén két nyomda volt: 1. Sárdi Sámuelé, a ki azt a szebeni községtől, mint tulajdonostól birta haszonbérben, erről sem volt kiváltságlevel; 2. Barth Jánosé, a ki vásárolta, ennek sem volt kiváltságlevele.«

»Emberi emlékezetet meghaladó időtől fogva nyomdával birt s e joggal háborítatlanul él — így szólt tovább a jelentés — a csik-somlyói Seraphinus Szent Ferencz-rendiek zárdája is; kiváltságlevele ennek sem volt.«

»Balázsfalván a Szent Vazul-rend már 1768. jun. 6. kelt s többször ismételt kir. leiratok alapján birt nyomtató műhelyt és nyomtatási jogot.«

»Nagy-Enyeden pénzen vett nyomdája volt, de kiváltsági engedély nélkül Debreczeni Sámuelnek, Medgyesen Siff Jánosnak, de nem volt kiváltságlevele, Beszterczen Lehmann Keresztélynek, a ki azt a város engedélye mellett állította fel, kiváltságlevelél nélkül.«

A jelentés szerint a tulajdonosok a fejedelem nevében személyesen kikérdeztettek s nyilatkozataik így irattak be a jegyzékbe. Ez a körülmény a tényállást igazolja.

Ezen és több más erdélyi nyomdák alapítója idejét elé sorolja Dr. Falkenstein Károly német tudós,¹⁾ így p. o. a gyulafejevárit teszi 1566-ra, az abrudbányait 1569-re, a nagy-szebenit 1575-re, a nagy-enyedit 1672-re és 1767-re, a székely-udvarhelyit 1700-ra, a balázsfalvit 1761-re, a beszterceit 1779-re, a marosvásárhelyit 1790-re. Hogy Szászvárosban 1582-ben nyomda létezett, erről tanuskodik a Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő oláh biblia (Palia), mely a colophon szerint e városban 1582-ben nyomtatott s jelenleg a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. E bibliát Densusianu Miklós tudós román hazánkfia a »Magyar Könyvszemle« 1879-ki folyamában (157—158. l.) tüzetesen ismertette. Ezeket csak megjegyezni láttam szükségesnek, de az írónak való tüzetes nyomdász nem tartozik mostanra kitűzött czéloom körébe.

Az erdélyi udv. kancellária a kimutatást és kormányzói jelentést azon véleménynyel terjesztette a felség elé, hogy nem tudja ugyan, miért kivántatott az; de ha figyelembe vétetik, hogy Kolozsvárott felsőbb iskolák vannak, Balázsfalván lakik a görög kath. püspök s ugy a vallási, mint iskolai és a nép felvilágosítására szánt könyvek ott könnyebben kinyomathatók, mint külföldön; végre, hogy Csikban azon székbeli és más székely székekből összegyűlő nagy számú r. kath. ifjuság oktattatik a humaniorákban: ez okoknál fogva azon nyomdákat tovább is meghagyandóknak vélné. A reformátusok kolozsvári két nyomdájának fejedelmi kiváltságlevele van, a szebeninek fenhagyását az adótabellák, nyilt rendeletek és más legfelsőbb hirdetések nyomtatása indokolja; a többi városokban is mindenütt tanuló intézetek vannak, s egyébiránt is e magánosokat, kik nyom-

¹⁾ Geschichte der Buchdruckerkunst. stb. Leipzig, 1840. 280 l.

dáikra nagy költségeket tettek, csak a kiváltságlevél nem léte miatt, a mire eddig kötelezve nem voltak, iparuk s keresetök folytatásában megakadályozni igen súlyos lenne, miután a felség ezeket utólag különben is megerősíthetné azon két föltétel alatt, hogy egy könyvnyomtató se merjen a Szebenben már fennálló könyvvizsgáló bizottság vizsgálata s helybenhagyása nélkül semmi kéziratot kinyomtatni; továbbá, hogy ezentúl legfelsőbb engedély s formaszzerű kiváltságlevél nélkül senkinek nyomdát felállítani valamint a tényleg létezők tulajdonosainak és férfi örökösöknek halála után a nyomtatást folytatni meg ne engedjék; a kir. főkormányzók pedig legyen köteles minden ily esetben jelentést tenni arról: vajjon azon hely, hová a nyomda áttétele ajánlva van, a közönségre nézve hasznos s a vállalkozónak elég megélhetési módot biztosít-e?»

A felség 1773. octob. 13-ki legfelsőbb kéziratával, octob. 23. kiadott udv. rendeletben a nyomdák meghagyása iránt tett javallatot elfogadta, a jezsuiták nyomdájáról azt rendelte, hogy az jövőben azok másféle vagyonaival egyformán kezeljék, a csik-somlyói az iskolák nem sokára rendezéseig maradjon mostani állapotában, s ezentúl egy nyomda se állítassék legfelsőbb engedély és nyert kiváltságlevél nélkül, s midőn egyik vagy másik tulajdonos, férfi örökös nélkül meghal, a kir. főkormányzók tegyen jelentést a fennebbi értelemben, egyszersmind azt is megparancsolta, hogy senki semmi írást vagy könyvet iparjoga elvesztése alatt megvizsgálás előtt kinyomtatni ne merjen.

A balázsfalvi nyomdáról érdekes részleteket tartott fen gróf Hadik Endre erdélyi főhadvezér és kormányzó 1768. ápril 12. az udvarhoz tett hivatalos jelentésében, valamint ex-basilita pater Kothori Gervasius az erdélyi udvari kancelláriához, illetőleg a felséghez intézett panaszos folyamodásában. Mária Theresia császárné és királyné t. i. 1767. decz. 23. meghagyta a főhadvezérnek, hogy a Balázsfalván felállított nyomda miben állásáról, s hogy ott minő vizsgálat áll fenn az egyházi és politikai könyvekre nézve? tegyen tudósítást. Gr. Hadik, Mór István jezsuitát s a káptalan mellett theologia tudorát kérte fel, a ki állandóul a balázsfalvi püspök mellett levén, a viszonyokat jól ismerhette. Ez hivatalos jelentésében így irt hozzá: »a balázsfalvi nyomdát meghalt püspök Áron Pál állította fel s az, mint minden kezdet,

nem igen nagy, de az oláhságnak elegendő; van két sajtója, az új betűket — el levén már a régiek a használatban vásva — a múlt év nyarán öntötték Kolozsvárott, öntetnek most is Balázsfalván. Ott nyomatnak többnyire azon könyvek, melyek az egyesült hitű oláh papságnak szükségesek, u. m. breviariumok, lithurgiák, agendák, katechesisek s a katonaiszabályzatok [Regulamentum Militare] oláh példányai,¹⁾ megvizsgálta eddigelé a püspök . . . E nyomdát a kormányzó az oláh katonaságért is szükségesnek és hasznosnak itéli, s a tudós pater véleménye szerint azt tartja, hogy annak gyarapodására lenne, ha az oláh könyvek a szomszéd havasalföldi és moldvai részekből az erdélyi részekbe egyáltalában be nem bocsáttatnának, a vizsgálat pedig egyházi tárgyú könyvekre nézve a püspökre és pater theologusra egyetértőleg bizatnék, a politikai tartalmuakat illetőleg pedig a kir. főkormányzókra.«

Pater Kothorinak 1767. sept. 15. udvarhoz feljutott panaszos kérvényében ez áll: »hogy ő 12 évig vitte a generalis vikáriusi tisztelet, az uniónak buzgó híve volt, néha élete koczkáztatásával, a határőrségi oláh katonaság felállításánál ő és Major György működött leginkább közre, hivatkozik generalis Buccowra; a nyomdászat ügyét alpjából saját igyekezetével s nagy fáradságával azon állapotra vitte, hogy a meghalt Áron Pál püspöknek 30,000 forintot adott kezére részint pénzben, részint fölszerelvényekben, melynél fogva utóda azon nyomdából évenként 3000 frtot könnyűszerűleg bevehet.« A balázsfalvi nyomdaalapítás di-csősége tehát e két férfit illeti.

A királyné azon évi jun. 6. a tett főkormányzói jelentésre a nyomda fenmaradását megengedvén, meghatározta: »hogy annak nagyobb gyarapodása tekintetéből Erdélybe a könyveknek a külső tartományokból behozása ezentul meg ne engedessék, de általában megtiltassék; a vizsgálatot pedig az ott nyomandó theologiai könyvekre nézve a fogarasi püspök a pater theologussal egyetértve, a politikaiakat a kir. főkormányzók végezze.« 1771. decz. 6. kelt legfelsőbb sajtó kéziratában is parancsolja a

¹⁾ Tudvalevőleg a határőrség Erdélyben ez időtájtban [1763–70-ig] állítatván fel, a katonai szabályzatoknak oláhsul kinyomatása azért vált szükségessé, hogy a nép nemzeti nyelvén olvashatván azt, a katonáskodással inkább kibéküljön.

királyné s az erd. udv. kancellária decz. 7. megírta a kir. főkörmányszéknek, hogy a balázsfalvi nyomda nyomtatványai megvizsgálásánál a már kiadott legfelsőbb rendeletek tartassanak meg, t. i. vizsgálja meg az egyesült püspök s mikor új könyv nyomatik ki, az általa helyben hagyott, akár pedig ha az más-hol nyomtatott, de ide bejő, küldessék fel a kir. főkörmányszékhez előleges megtekintés végett: ha vajjon politikai tekintetben nincsenek-e az ellen észrevételei.«

Kivétetvén az előbbieket szerint a jezsuiták kezéből a kolozsvári nyomda: kérdés támadt annak további kezelése iránt. A felség határozott akarata 1774. ápr. 29. udv. kancell. rendelet szerint az volt, hogy az r. kath. vállalkozónak adassék ki s az üzletét az eddigi helyiségben folytassa. A birodalmi központi cs. kir. kamara egyetértőleg az erdélyi udv. kancelláriával abban állapodtak meg, hogy Kollmann József nevű bécsi nyomdásznak adassék át, a kit e szakban más ajánlkozók felett kitűnőnek s ajánlatait legelfogadhatóbbaknak találták, 5 vagy 10 évre adandó kizárólagos kiváltság alapján kötvén vele szerződést, a mi ennek következtében meg is történt, s a kolozsvári jezsuita-féle nyomda neki 1775. ápr. 12. kelt udvari rendelet következtében tíz évre terjedő kizárólagos nyomtatási szabaddal évi 30 frt bér mellett kiadatott.

A leltározás alkalmával feles kötött és kötetlen munka találtatott a nyomdában, a miről az átadás előtt gondoskodni kellett azért, mert a vállalkozónak egyfelől épen az új könyvekben és kiadásokban mutatkozott tetemesebb haszna, másfelől az új nyomdavezetővel emelni akarták külső csin tekintetében a nyomda termékeit és hírnevét. Az nem lényeges és a tárgyra nem tartozik, mily uton kívánták az eladást végrehajtani; de lényeges, fontos és tanuságos tudnunk, miből állott az annyiak által elítelt, mindenkitől megrótt, magától a buzgó felségtől eltörölt jezsuita szerzet nyomdai készlete? hogy volt fölszerelve nyomdájuk?

Lássuk mindkettőt az eredeti leltár alapján.

I. a) A nyomda eladásra szánt latin könyvei kötve és kötellen.

Marci Tullii Ciceronis antiqua Opera.

Biblia seu Novum Testamentum Graecum et Biblia Haebraice.

Hórologium Principum.			
Examen Reformatorum.			
Páriz-Pápai, Dictionarium, . . .	kötve és kötetlen példányokban.		
Wagneri Phraseologia	»	»	»
Ciceronis Orationes	»	»	»
Synonima	»	»	»
Decreta et Vitae Regum		kötetlenül 90 példányban.	
Huszti	kötve és kötetlenül.		
Epistolae Bucleri.			
Cornelius Nepos,		kötetlenül 400 példányban.	
Ovidius, Tristium Libri.			
Ovidii, Epistolae Heroidum.			
Syntagma Juris Hungarici,		kötetlenül 100 példányban.	
Archiepiscopi Strigonienses.			
Compendium Controversiarum,	»	600	»
Anonymi Belae Regis Notarii Historia.			
Hortensij Balesc. (?) de 4. Novissimis.			
Pris Guilielmi Stanishuztij. (i g y !)			
Idea Actionum Juridicarum	kötve és kötetlenül 403 péld.		
Praxis Procuratoria	»	»	
Officium Rakotzianum	»	»	45 »
Vade Mecum Positivus			600 »
» » Comparativus			600 »
» » Superlativus			401 »
Modus Ministrandi	»	»	74 »
Ornata Syntaxis	»	»	1016 »
Ordinaria »	»	»	320 »
Rhetorica	»	»	22 »
Principia Major	»	»	127 »
» Minor	»	»	308 »
Candidatus Rhetorices.			
Graecerij (i g y !)	»	»	313 »
Theologia Doctrinae			
Opusculum Historiae primum, secundum, tertium, quartum, Sextum	»	»	1468 »
Dialectica	»	»	325 »
Compendium Phrasium.			

Calendarium Latinum.		
Ovidius, Metamorphoseos, (igy!) kötve és kötetlenül.		
Epitome Rerum Hungaricar. P. Timon	500	péld.
» » » in Quarto	500	»
Scriptores Rerum Hungaricarum.		
Ferrary Epistolae Ecclesiasticae.		
Hungaria suis cum Regibus P. Turótzy	54	»
Tyrocinium Juris, Szegedi.		
Flores Doctorum Hybernici.		
Candidatus Poemý (igy!)		
Philippica Sacra.		
Philosophia Zanchii.		
Palma, Notitia Rer. Hungaricarum.		
Arithmetica Practica	500	»
Verbötzy, Decretum Tripartitum	20	»
Centuria Dubietatum	200	»
Manuale Juristarum	150	»
Breve Specimen Introductionis (?)	400	»
Systhema Praxis Criminalis.		
Eloquentia Sacra P. Kaprinai.		
Thesaurus Epistolarum.		
Nucleus Catecheticus.		

b) A nyomda eladásra szánt magyar könyvei.

Macula nélkül való tükör,	kötve és kötetlenül.	
Pax Corporis	» »	7 péld.
» » sajtó alatt mintegy		800 »
Philotea, alias: Életre vezérlő út,	» »	
Officium Rákotzianum	» »	141 péld.
Boetius, Böltsesség Vigaszt.		
Telemachus	» »	61 »
Juhász Máté	» »	59 »
Aranyi (igy!) Korona.		
Leány A. B. C.	» »	613 »
Mindennapi jó szándék	» »	770 »
Jó nap	» »	408 »
Lelki kincs	» »	561 »
Gyöngyösi Versei	» »	445 »

Keresztény Seneca	kötve és kötetlenül	135	péld.
Jézus szívéhez Congregatio könyv.	»	»	557 »
Reggeli s estéli imádságok	»	»	527 »
Landelinus szörnyű esete	»	»	31 »
Szent Misercere Énekek	»	»	56 »
Bűnös megtérése	»	»	301 »
Szakács-Könyv	»	»	522 »
Missiós könyv.			
Halálra vált Congregationis (igy)			
könyv	»	»	55 »
Szent Aloysius Tiszteletűre	»	»	22 »
» Ferencz »	»	»	50 »
Csete István Prédikációi	»	»	101 »
Nagy Kalendarium.			
Bőjti Prédikációk, Szabó István.			
Canisius Péter	kötetlenül	500	péld.
Erdélyi Méhecske	»	150	»
Ferrarius Szent Vinczéhez	»	150	»
Három üdvességes kérdés	»	100	»
Házi Különös Orvosság	»	300	»
Holtig-való Barátság	»	350	»
Kolosvári Szent Szűznek Historiája	»	250	»
Szent Mária Magdolna élete	»	350	»
Mennyei Igyekezet	»	40	»
Okosak Hite	»	450	»
Rósás Kert	»	210	»
Schola Salernitana	»	100	»
Szent Nap	»	220	»
Tintinabulum avagy Csengettyű	»	304	»
Catholikusnak unitáriussal való beszélgetései	»	172	»
Uti Társ.			
Keresztény Oktatás	»	400	»
Anyaszentegyház Történeti.			
Kempis Thamás.			
Lelki Liliom Korona.			
Magyar Evangelium.			
Mennyei Követek.			
Régi Idős Épületek.			

Pázmán Péter Prédikációi. (igy!)

» » Kalauz.

Rósa Koszoru, Gyöngyösi.

Más, Csete István Deák Prédikációi. 891 példány.

c) A nyomda eladásra szánt német könyvei.

Geistliches Paradeysgärtlein	120 péld.
Thomas von Kempis.	
Kurz und Gut	kötve és kötetlenül 425 péld.
Tägliche Andachtsübungen	» » 8 »
Evangelium sammt Episteln	» » 258 »
Beschreibung des Gnadenbildes Ma- ria zu Klausenburg	» » 70 »
Regeln und Ablass Todsangst Christi Bruderschaft	» » 109 »
Marianische Wochen	» » 228 »
Teutsche Grammatik	» » 219 »
Geistliches Vergissmeinnicht	» » 300 »
Teutscher Catechismus	» » 600 »
Teutsche Namenbüchlein	» » 700 »

II. a) A nyomdaeszközök lellári létszáma.

		frt.	kr.
Egy felszerelt sajtó a réz eszközökkel	ára	90	—
Második sajtó, könyvnyomtatásra, vas szerszá- maival	»	75	—
Harmadik, ócska, könyvnyomtatásra	»	50	—
Nagyobb sajtó, képanyomtatásra	»	30	—
Kisebb, ócska, hason czélra	»	1	30
Betűszedő vasak, öt darab	»	5	—
Betűtartó szekrény (Casta)	46 darab ára	92	—
Szekrényláb	15 » »	22	—
A columnák alá való deszkák	22 » »	3	40
A formák megjavítására való székek	3 » »	—	30
Pad	6 » »	1	42
Réz képformák az Officium Rakotzia- num számára	2 » »	20	—
Kisebb formák	8 » »	15	—

Más formák Xav. Szent Ferencz életéhez	47 darab	ára	100	frt.	kr
Ugyanazok, ócskák	54	»	»	30	—
Még kisebb értékűek	59	»	»	28	—
Ugyanazon könyvhez való mások	200	»	»	100	—
Közönséges asztal, székek, szurok, olvasztó kemenceze, rézfazék, lenolajfőző fazék, mindenkiből 1—2.					
Festéktörő márványkő	2	»	»	10	—
Nyomatató papir 7 bál	mázsája	17	frt.	119	—
Író papir 4 rizsma	»	2	»	8	—
Szurok				2	—
Lenolaj, két kupa				4	33
Lószőr, két font				1	59

b) *Betűtartó fiókok.*

				frt.	kr.
Petit antiqua	2 fiók	2 mázsza	39 font	59	45
» cursiv	5	» —	» 89	24	30
» fractur	5	» 5	» 43	38	36 ¹ / ₂
Garmond antiqua	3	» 3	» 18	85	51 ¹ / ₂
» cursiv	2	» 1	» 47	29	41 ¹ / ₄
» fractur	5	» 5	» 50	36	—
» Schwabacher	1	» 1	» 3	34	16 ¹ / ₄
» graeca	5	» —	» 85	25	15
Cicero antiqua	3	» 2	» 54	40	38 ¹ / ₂
» cursiv	1	» 1	» —	16	—
» fractur	2	» 2	» 24	44	48
» graeca	5	» 5	» 30	36	24
Media antiqua	2	» 2	» 52	55	26 ¹ / ₂
» cursiv	2	» 1	» 45	31	54
» fractur	2	» 2	» 20	66	—
Tertia antiqua	2	» 2	» 52	56	58 ³ / ₄
» cursiv	2	» 1	» 64	39	21 ¹ / ₂
» fractur	5	» 5	» 76	45	45 ¹ / ₂
Text antiqua	2	» 1	» 85	42	33
» cursiv	1	» 1	» 52	39	31
» fractur	1	» 1	» 50	39	—
Duplex media antiqua	2	» 1	» 1	20	12

Jakab Elektől.

23

			frt.	kr.
Duplex media fractur	1 fiók — mázsa	83 font	56	36
Rosularum	5 » — »	83 »	15	26 ¹ / ₄
Miscellanea	1 » — »	97 »	12	..
Typi novi	— » 50 »	— »	230	—
Plumbum	95 font.			
Dupl. Mitt. Cic.	}	40 »	8 30
» » Media.				
» » Tertia.				
» » Text.				

Az egész nyomda értéke . . . 8787 38¹/₂

Az olvasóra és szakemberekre hagyom ez adatok következményeit levonni s a száz év előtti és mai sajtóviszonyok összehasonlításából tanuságot meríteni, csak azt jegyzem meg, hogy 64 latin és 12 német kiadvány mellett 55 levén magyar: a nemzeti irodalom főleg vallásos és egyházügyi ága elhanyagoltnak nem mondható; hogy a magyar történelem, a jogtudomány és politika kitűnő nevű művelői latinul irtak, az a nyomdának nem róható fel hibául: sajnálnunk kell nemzetiségünk és tudományügyünk érdekében, de a hiba a koré, melynek bálványa és törekvési legfőbb célja a latin klasszikai műveltség volt.

Az erdélyi nyomdák történetében nevezetes mozzanatot képez az oláh könyvek nyomtatása. E jog — amint láttuk — a balázsfalvi püspöki nyomdáé volt, de követelte a magáé számára Schobeln brassai nyomdatulajdonos is. Ez ugyanis a már 1773. létezett s legfelsőbbleg helybenhagyott Seuler-féle nyomdát megvevén, birtokába jutott az ott talált nyomdai készleteknek, a mik állottak német, latin, magyar öntött betűkből; de voltak görög betűk, matrixok, sőt nyomtatott könyvek is.*) Nagyszebeni könyvnyomtató Barth János drágán árulván az oláh tan- és imakönyveket, odavaló Tempian Rudolf, a nem egyesült oláh nemzeti iskolák igazgatója 1803-ban felszólította Schobelnt, hogy nyomdá-

*) Az I-ső Rákóczy György által állított gyulafejevári oláh nyomdáról, sőt az 1577-iki s későbbi oláh sajtótermékekről az általa idézett forrásokban, b. Ságuna Endre érsek egyik beceses könyvében és még máshol is számos felfödözés történt, de én nem akartam ismételni, hanem saját nyomozásom eredményeit tenni közzé. Kérem e *Töredék* ily szempontból megítélését.

Ját rendezze be oláh könyvek nyomtathatására is; egyidejűleg azonban odavaló görög kereskedő Bodits Konstantin is komoly ígéretet tett, hogy ha neki jogot enged nyomdáját úgy berendezni, hogy ott oláh ima- és vallásos könyveket nyomathasson s új betűk öntetésére anyagot ad, ő azért fizet évenként 400 forintot s egy egyént fogad fel, a ki az oláh nyomdaviszonyokat és kezelést teljesen érti s azt Pestre és Bécsbe is elküldi a szükséges nyomdai eszközök, készletek, betűk sat. megszerzésére. Ilyen szakértő egyéne volt is kéznél, t. i. Dürr Mihály, a ki Barth szebni nyomdatulajdonostól jött el s ott épen azzal foglalkozott. Schobeln engedett a felhívásnak s az ajánlatot elfogadta. Az általa birt s állítólag Honterus-féle nyomdából valóban került is ki egy görög Testamentum és Katekismus már 1577-ben, voltak a készletek közt oláh betűk és matrixok, e nyomda tehát — tulajdonosa nézete szerint — görög könyvek nyomtatásának használatában volt már 1778-ki megerősítetésekor, 1799-ben pedig, midőn Hardt János nevű nyomdász a brassói tanács egyoldalu engedélyével nyomdát akart állítani s az ellen Schobeln az udvarhoz folyamodott, az udvari kancellária márcz. 28. kelt rendeletében a tanács határozatát megsemmisítve, Hardtot a nyomdaállítástól eltiltotta s így Schobeln jogát másodszer is megerősítette. Ezek tudatában ő Boditssal az érintett alapon szerződést kötött, neki ígéreteket tett, hogy az oláh könyveket Bodits a Schobeln neve alatt kiadhassa, sőt megengedte, hogy a nyomdát is saját házában állíthassa fel. Ez Dürrt el is indította Pestre és Bécsbe . . . A város főbirája ekkor értesült a dologról, s mivel ő azt úgy fogta fel, hogy az akár új nyomdafelállítás, akár jogkiterjesztés, az 1773-ki okt. 23-ki udvari rendelet ellenére felsőbb helybenhagyás nélkül meg nem engedhető: szigorúan betiltott az oláh nyomda felállítására irányuló minden további intézkedést és lépést felsőbb helyről nyerendő utasításáig s azt a kir. főkormányzónak följelentette; ez helyeselte eljárását, Boditsot nyomdaállítási kiváltságért az udvarhoz folyamodásra utasította, a tanácstól pedig tudósítást kívánt tétetni arról, mi jögon nyomtat Schobeln oláh könyveket? s miután az országban oláh könyvek nyomtatására van már egy nyomda, vajjon Brassó-vidék és a szomszédos falvak körülményei szerint a Schobeln-féle nyomda oláh kiadásainak folytatása szükséges-e? Erre a tanács Schobelnt nyilatkozatra szólí-

totta fel, a ki oláh könyvnyomtatási jogát felsőbb rendeletekkel igazolta, egyszersmind felfejtven, hogy Bodits nem állít új nyomdát, hanem az ő régi nyomdájában és neve alatt nyomatja az oláh könyveket.

A kir. főkörmányszék erre 1804. nov. 13. kelt rendeletében Schobelnnek az elintézett módon való oláh könyvek nyomtatását megadta oly feltétel alatt, hogy azokat megvizsgálás végett a kir. főkörmányszékhez mindig mutassa be.

E nyomdát 1834. hassiai választófejedelemségi, bockenheimi származású Gött János vette meg, aki — a mint a városi tanács írja — a Schobeln Ferencz (János fia) nyomdájában hosszasan dicséretes eredménynyel működött, jó erkölcsű, feddhetlen életű, nyomdai szakmáját jól érti s oláh könyveket is — részben Oláhország számára — a kincstárnak nem csekély hasznot hozólag nyomtatott. A tanács két föltét alatt számára polgársági jogot (*jus concivilitatis*) ajánl adatni, ha t. i. hovávalóságát s addigi állampolgári kötelekéből fölmentetését hitelesen igazolja. A királyi főkörmányszék az előterjesztés mindkét ágára nézve meggyezését adta.

Visszatérek a kolozsvári jezsuita-nyomda további történetére.

1809. Hochmeister Márton a kolozsvári kir. lyceumnak ajándékozta nyomdáját és könyvárudáját, (*Bibliopolium*) mit maga a császár és fejedelem különös tetszéssel fogadott s az adományozót később kitüntetésben részesítette. Így már két nyomda levén egyesülve, szervezése szükségessé vált. A haszonbéri kezelés helyét rendszeres igazgatás váltotta fel. 1812. febr. 1. a nyomdai személyzet létszáma, teendője és fizetése szerveztetett: igazgató lett Gegő Adolf kegyesrendi atya, utána Koros Imre, azután Buzna Lázár, utána Bonda Benedek, azután Lézó Ferencz. Ez volt utolsó 1848 előtt. Az intézet utasítást kétszer kapott, először 1814., másodszer 1844. b. Jósika Sámuel kancellársága alatt, mely e kiváló államférfinak ily dolgokban is nagy ismeretét s gyakorlati érzékét tanúsítja. 1815. kizárólagos kiváltság adatott a róm. katolikus összes erdélyi iskolák számára tankönyvek nyomtatása és elárúsítása végett, minnek oly szép sikere lett, hogy 1817. csak az *Approbata* és *Compilata Constitutiok* és *Verböczi Hármaskönyve* kinyomatásából 4000 frtot takari-

tott meg s az 1813-ik évi III.-ik évnegyedtől 1816. oct. 31-ig 20,000 frtot adott be a Studiorum fundus pénztárába. 1829. magyar kalendariumra kiadhatási jogot nyert, 1832. könyomda állittatott fel mellé, Bécsből rendeltetvén meg 500 forinton egy Richard-féle sajtó Krüner Lipót pesti nyomdász-segéd s ugyanakkor a reformátusok kolozsvári nyomdájában is Barra Gábor typographus vezetése alatt.

Az újabb idők eseményei leírását folytassák majd mások.

EGY ÉRDEKES ZÁGRÁBI KÉZIRAT.

Közli: **Fraknoi Vilmos.**

Az 1878-ik évben Vitéz János érsek könyvtárának szétszórt maradványait kutatva, Zágráb városát is felkerestem, és gazdag főegyházi könyvtárának kézíratait átvizsgáltam.

Minthogy ugyanis Vitéz a zágrábi püspökségnek egy ideig adminisztrátora volt, és később Thúz Osvát püspökhöz — a ki a szerencsétlen összeesküvés felfedezése után, Mátyás király haragjával daczolva, Vitéz öcsésének Janus Pannoniusnak menhelyet nyújtott — benső viszonyban állott: remélhetém, hogy a zágrábi főegyházi könyvtár is őriz Vitéztől származó kéziratokat.

Azonban, sajnos, egyet sem találtam, mely a nagynövű érsek czímerét viselné; és csak egyet, melyről valószínűnek tartotam, hogy az övé vagy Janus Pannoniusé volt. Ezen több tekintetben nagyérdekű kézirat megérdemli, hogy részletesen megismertessem.

A XV. századbéli papir-codex 21 cm. magas és 16 széles. 216 levélből áll. Miscellaneákat tartalmaz. (Signaturája: 17 col. 17. series VIII. num. 285.)

Az 1^a lap élén S. M. S. betűk állanak, melyeknek értelmét nem fejthetem meg. Azok alatt veres tentával az első darab czime: »*Marci Tullii Ciceronis Lelius aut de Amicitia ad quintum pomponium amicum suum.*«

A 27^b lapon végződik.

A 28. és 29. levélen más kéz által írt beszéd, (czím nélkül) melyet tanuló-íjjú karácsony ünnepén ad elő.

A 30. levél üres.

A 31a–76a lapokon (czím nélkül) menyekző alkalmára írt értekezés a házasságról.

76b Vergerius levele: Nicolao Leonardo phisico.

77a lap. Poggius levele Guarinohoz.

78. lap. Más (magyar) kézzel jegyzetek Chrysoloras és Guarino életéről. A végén: Hec Ponticus Virunnis.

79a - 101a Eloquentissimi viri Poggii florentini in Laurentium vallam inuectiua foeliciter incipit.

102. lap. üres.

103a–114b lap. Laurentii Valle viri eloquentissimi in poggium florentinum Apologus foeliciter incipit.

115a–135b lap. Ad Illustrem et Inclitum principem Guidan tonium Montisferretri Comitem Bonacursii pystoriensis Legum doctoris de nobilitate Liber incipit lege foeliciter.

136a–140a lap. Oracio prestantissime et Clarissimi Viri Guarini Veronensis in principio studii ferrariensis.

140b–146b lap. Czím nélkül kezdődő beszéd.

146b–147b lap. Oracio Francisci Philelphi in principio lectionis Rhetoricorum Ciceronis feliciter incipit.

147b lap. Oracio dicti Philelphi in primo publice lectionis quam domi prope emulos legebat, foeliciter incipit.

148b lap. Oracio predicti F. in principio leccionis Ethicorum.

150a lap. Oracio Joannis tuscanelle in studio Bononiense in principio suarum lectionum . . .

154a lap. Cl. V. Guarini Veronensis in Serenissimam Virginem Mariam Illustrissimi Regis Alphonsi filiam et Inclytum Marchionem Leonellum Estensem Epithalamium.

156a lap. Baptiste Guarini Epithalamium in Bartholomeum pendalium et Margaretham Costabilem. Coram Serenissimo Imperatore Federico tercio incipit pridie idus maii. 1457.

157b lap. Guarinus levele Leonellohoz.

160b lap. Vége: Ferrarie XII. sept. 1450.

160b–162a lap. Kezdődik czím nélkül gyászbeszéd.

163b lap. Más kéz ráírta: Elegia de uiolis Angeli Polliciani. (Glossákkal).

164 lap. üres.

165a lap. Leonardi Aretini ad Nicolaum descriptio ipsius Arminii pulchra feliciter incipit.

171a–172a Czim nélküli levél. Ex Vincencia die sabbati ultima aprilis 1435.

172b Czim nélküli levél.

176a lap. Responsina a Bononiensibus.

176b lap. Epitaphium cuiusdam Metrios Panormitha.

177a lap. Oratio habita per dominum Theodosium Spetia dd in conventu priuato ante altare maius ecclesie kath. feria p. d. paulo tartella iurista rectore 1446 die 13. Junii.

179a lap. In sero Epiphaniarum donante Ill. principe nostro pauones et capones et nomine Theodosii Spetio pronunciate.

180a lap. Oratio habita per D. Theod. Spetia Canon. ferrar. canonumque doctorem intra missarum solemniam in Epae (?) ferrariensi in aduentu friderici in Rom. Imperatorem electi 1452 19 januarii.

181b–189b lap. Guarinus Veronensis amatissimo MRS. (Guarino hat levele).

190a lap. Lodovici Carbonis Ferrariensis Oratio de Laudibus novi Rectoris et de ipsius Magistratus prestancia et phisicorum ac medicorum excellencia.

197a lap. Lodovici Carbonis Ferrariensis Oratio ad Illustrissimum Marchionem et prestantissimum ducem Borsium Estensem petentis ut excellentissimo oratori ac poete Guarino Veronensi magistro suo succedat in legenda Rhetorica et poetica

200b lap. Ad excellentissimum Oratorem Franciscum Philiphum.

(Öt dystichon.)

201a lap. Lodovici Carbonis Ferrariensis oratio designatum Rectorem presentantis diuo Borsio Estensi duci.

202b lap. Vége a miscellaneáknak.

A mi ezután következik más irással. Toldalék.

203a lap. Guarino Epithalamiumja. Ugyanaz a mi fentebb.

204a lap. Arcium commendacio et adollescencium ad eas exhortacio G. V. dixit in foelici gymnasio ferrar.

207b lap. Ferrarie X^o Kl. non. 1447.

207b lap. Jordani de ursinis in funere ornatissimi iuuenis Joannis pontani. Végén: 1448 idus Marcii.

209a lap. Clarissimi viri G. Ve. ad illustrem principem D. Leonellum Estensem pro uxoris margarete funebris oratio ac consolatoria epistola.

212a lap. Baptiste Guarini Epithalamium.

212b lap. Eiusdem Epit. in Tadeum legnonum et Bartholomeam Cannalem.

214. lap. Adolescentis ludovici podochatari cyprii Epithalamium.

A 215a lapon ismét ott találjuk a S. M. S. betűket, az 1464. évszámmal, és titkos jegyekkel írt jegyzettel.

A 216a lapon végül áll: Epitaphium quinti Nicolai Summi Pontificis. ¹⁾

A kötet túlnyomó részben olasz humanisták iratait tartalmazza a XV. század közepetájáról; a melyek datálva vannak úgyszólván mind arra az időre esnek (1446—1452) a mikor Janus Pannonius Olaszországban tanult. Valószínűnek látszik tehát, hogy ezen kézirat általa jutott Vitéz birtokába, a kinek keze vonására emlékeztetnek a lapszéleken sűrűn előforduló tartalom-mutató feljegyzések, Notabénék és mutató-kezek.

A lapszéli jegyzetek között különösen egy ragadta meg figyelmemet. Csak két szó az egész:

»Mathia Nota.«

A hely, mely mellett a 11a lapon előfordul, Ciceronak a barátságáról írt könyvének következő részletét tartalmazza:

»Audite vero optimi viri, ea, que sepissime inter me et Scipionem de amicitia disserebantur . . . quod summi puerorum amores una cum pretexta, assumpta toga deponerentur.«

Az tehát a ki az oldaljegyzetet írta, figyelmezteti Mátyás t Ciceronak azon mondására, hogy sok ifju, midőn férfikorba lép megfélekedzik azokról, kiket korábban szeretett.

¹⁾ Így kezdődik:

»Hic sita sunt . . .«

Janus Pannonius versei között is van több Epitaphium V. Miklós pápáról. De azok máskép hangzanak.

Ki volt az ifju Mátyás? És ki volt az a ki őt Cicero idézett mondására figyelmezteti?

Talán kockáztathatjuk azt a feltevést, hogy a könyvet Vitéz adta a gyermek Mátyásnak olvasmányul, mikor egyszer Hunyady János udvarában vele foglalkozott. Vagy talán, mikor a baráti viszony Mátyás és Vitéz között fölbomlott, akkor jegyzé az elkeseredett érsek vagy öcsce e jelentőségteljes felkiáltást a találó hely mellé.

Eltételezve ezen conjecturától — mert észrevételünk csak ezen címre tart igényt — a könyvet egyik tábláján olvasható¹⁾ figyelemre méltó egykorú feljegyzés is becsesté tenné ránk nézve. Ez a következő:

Lucrecia apud Palocz
 Vergelius apud Drag
 Albertus Magnus apud me
 Epistole Hyeronimi apud me
 Tibulus Bude
 Facecie Pogii Bude
 Salustius Bude
 Eneas Silvius apud Cancellarium
 Tullius de officiis Bude
 Sinonima beati Isodorii Soliloquiorum.

A kézirat tulajdonosa itt néhány könyvének hollétét jegyzi fel. Magas állású férfinak kellett lennie, mert a cancellárnál, Pálóczinál, Drágfinál voltak kölcsön könyvei. Budán lakása volt, a hol szintén tartott könyveket. És mikor e jegyzeteket papírra veté, nem volt Budán.

Az írás hasonlít Vitézéhez. A jelzett körülmények ráillenek. És így azzal zárhatjuk be ismertetésünket, hogy a kézirat valószínűleg Vitéz könyvtárához tartozott.

¹⁾ A kötés a régi. A fatáblákat fehér bőr borítja. A hátsó tábla belső felén van a feljegyzés.

A NEMZETI MÚZEUM ÜGYEINEK MEGVIZSGÁLÁSÁRA KIKÜLDÖTT ORSZÁGOS BIZOTTSÁG JELENTÉSE.

Bárá Radvánszky Bélától.

A fent nevezett bizottság feladata levén a M. Nemzeti Múzeumnak személyi és dologi ügyeit megvizsgálni, ebben első-sorban akként járt el, hogy felszólította az igazgatóságot valamint az egyes osztályokat: adnák be írásban panaszaitkat és a javítást célzó javaslatunkat.

Ezen jelentéseket átvévén a bizottság, egyik üléséből saját határozata folytán testületileg átment a Nemzeti Múzeumba, hogy ezen intézetünk szervezetének hiányairól az egyes osztályokban magának személyes meggyőződést szerezzen.

A vizsgálatból kitűnt, hogy oly sok a hiány és a javítani való ezen intézetben, hogy azt bizottsági ülésekben elintézni nem célszerű; ennél fogva a bizottság alulírott jegyzőt bízta meg az összes jelentésekből, — a személyesen tapasztalt hiányokkal bővítve, — egy, a Nemzeti Múzeum újjászervezésére vonatkozó javaslat kidolgozásával.

Ennek következtében a bizottság jegyzője a kérdés beható tanulmányozása után javaslatát a következő fejezetekben összefoglalva terjeszti elő:

I.

A tisztviselők javadalmazása.

A bizottság figyelme legelőször is azon anomaliára irányult, hogy más tudományos intézetek hasonló rangú tisztviselőinek fizetése sokkal nagyobb mint a Múzeum igazgatójéé, őreié (custodes), segédőreié (adjuncti) és őrségeié (assistentes).

A múzeum igazgatójának és irattárnokának fizetései azonban időközben, az 1881-re megszavazott budgetben már is felmeltettek, ezek tehát nem képezhetik többé javaslatunk tárgyát.

A többi tisztviselők állapota azonban érintetlen maradt és az örök, segédörök és örsegédek jelenlegi javadalmazása nemcsak hogy más intézeteink hasonrangu tisztviselőinek fizetésével nem helyezhető párhuzamba, hanem magában a múzeumban sem egyenlő; így például az állattári ör az ötödéves pótlékkal együtt kap évi 2500 frtot, lakást természetben; a néprajzi osztály öre lakpénzzel és ötödéves pótlékkal együtt 2300 frtot; a régiségtár öre az ötödéves pótlékkal együtt 1600, a könyvtárör 1400 frtot; az ásványtár, fűvészettár és képtár örei 1200 – 1200 frtot, lakást természetben és megfelelő ötödéves pótlékokat.

Nemzetünk méltán megkívánhatja azt, hogy egyik első tudományos intézetének tisztviselői összes szellemi erejüket azon intézet emelésére és felvirágoztatására szenteljék, a melyben foglalkoznak. Nemzetünk cultur állása pedig még azt is követeli, hogy tudományos intézeteink ne csak hazánkban vigyenek vezérszerpet, hanem hogy Európa többi népeinek hasonló intézetei között is méltó helyet foglalhassanak. Ezen kívánalmaknak intézeteink, s ezek között a Nemzeti Múzeum is csak úgy felelhet meg, ha gazdag gyűjteményeit oly tudományos tisztviselők kezelik, kik ne csak a meglévőt legyenek képesek megtartani, hanem a tudományos színvonalat is emelhessék.

De ha ily szigorú tudományos qualificatiót követelünk a tisztviselőktől, adjunk akkor módot nekik a megélhetésre is; ennélfogva legalább is nem illő, hogy kényszerítsük őket csekély fizetés mellett szükséggel küzdeni.

Miután az egyes osztályok öreinek tudományos qualificatiója megfelelő az egyetemi tanárokéval, s a segédörök és örsegédek munkaköre legalább is oly qualificatiót igényel, a minővel az egyetemi rendkívüli és középtanodai tanárok birnak, méltányos a kívánság tehát, hogy javadalmazásuk is qualificatiojuknak megfelelő legyen.

Mindezeknél fogva ajánljuk hogy:

1. A Nemzeti Múzeum minden egyes osztályának élén álló igazgató ör (custos dirigens) rendes egyetemi tanári fizetést, vagyis évenként 2500 frtot és 400 frt lakbért, (vagy lakást természetben.)

2. A segédörök rendkívüli egyetemi tanári, vagyis 1500 frtot és 300 frt lakbért, vagy lakást természetben.

3. Az örsegédek pedig évi 1200 frtot és 200 frt lakbért,

vagyis középtanodai tanári fizetést kapjanak ezentúl. Ezenkívül segédőröknek őri és az őrségédeknek segédőri (adjunctusi) czim és rang adandó; az assistensi czim és rang pedig félreértések elkerülése végett törlendő.

4. A tisztviselők teljes nyugdíj-élvezetére nézve pedig megállapítandó a 30 évi szolgálati idő, úgy a mint ez az egyetemnél van.

5. A tisztviselők száma az egyes osztályokban egyáltalában véve nem elegendő. Ezentúl minden osztály élére egy igazgató őr, s ezenkívül még megkivántató számban szakőrök, segédőrök és irnokok legyenek alkalmazandók. Hogy minő szaporítások szükségesek, azok az egyes osztályoknál lesznek előadva.

6. Az egyes osztályokban alkalmazott szolgálknak száma is kevés; és miután a Nemzeti Múzeumban összegyűjtött kincsek érdeke azt követeli hogy jó, értelmes, bizonyos fokú szakképzettséggel bíró és teljesen megbízható szolgálk legyenek itt alkalmazva, okvetlenül szükséges az összes osztály-szolgálak fizetésének felemelése.

II.

Házirend és az általános dotáció.

1. Szükséges volna a Múzeum minden osztályára nézve egy házirendet alkotni, hogy micsoda módok mellett legyenek használhatók a Múzeum gyűjteményei és egyes tárgyai a látogatók és a kutatni akaró tudósok által.

2. Azonkívül kívánatos egy hivatalnoki szabályzat, mely a tisztviselők jogát és kötelességeit szabályozná egymás között és a közönséggel szemben; mely azonban a tudományos foglalkozás követelte lehető szabad mozgást tekintetbe vegye. Ezeknek kidolgozásával minden osztályban a többi őrök hozzájárulásával az igazgató őr lenne megbízandó; mely munkálat azután a közokt. Miniszterium elé lenne terjesztendő megerősítés végett.

3. A Nemzeti Múzeum dologi kiadásai között az egyes osztályok gyűjteményeinek és kézi könyvtárának szaporítására adott évi dotatio akként különítendő el, hogy egyik osztály a másik osztálynak illetékéből csak rendkívüli esetekben és csak is az igazgató beleegyezésével költhessen el, és csak azon esetben, ha valamely osztály javadalmazásában felesleg mutatkoznék.

4. Az általános költségvetést illetőleg a N. Múzeumnak egyik legnagyobb sérelme az, hogy míg más Miniszteriumoknál legfeljebb 2% szokott levonni lehetséges megtakarítások fejében a személyzetnél, a N. Múzeumnál, melynek rendes kiadása 99,000 frttal megszavaztatik, mégis 8000 frt huzatik le remélhető megtakarítás fejében, a mint a költségvetés előirányzata fejezi ki magát. Miután azonban a személyi járandóságok 38,626 frtot tesznek, az alapítványi illetékek, melyeket rendeltetésöktől elvonni nem lehet 1182 frtot, az épület fentartására előirányzott 4000 frt pedig a lépcsőház díszítésére több évre le van foglalva, s a házi szükségletek a megszavazott 5780 frtot nem csak felemésztik, hanem — különösen a fűtés — még nagyobb sommát is igényel, a 8738 forint kizárólag a 47,950 frt dologi kiadásoktól vonatik le, vagyis teljes 16%. Ily megtakarítás egészen lehetetlen. Ha az országgyűlés teljes számokkal megszavazza a könyvtárnak s a gyűjteményeknek szaporítását, a könyvkötést, a Múzeum kiadványait s a szükséges bútorozást, — nem illő, hogy utólagosan ebből 16%-ot, vagyis egy teljes $\frac{1}{6}$ részt ismét levonjon.

5. Ezen levonás tehát jövőre az előirányzathoz már csak azért is törlendő, mert ez a Múzeumnak tevékenységét nagy részben megbénítja, és a gyűjtemények szaporításának lehetőségét majdnem kizárja.

III.

Építkezés és Bútorozás.

A Nemzeti Múzeum régiség-osztályához tartozó gyűjteménynek egy egész becses csoportja használatlanul hever, mert térhiány miatt az egész Pannoniából összehordott római feliratos és domborműves emlékeket a pinczében kell egymásra halmozva tartogatni; pedig ezen nevezetes gyűjtemény felállítása igen szükséges volna. Hogy ez lehetővé tétessék, a következőket javasoljuk.

1. A Múzeum hátulso udvara kövezet helyett asfalttal vonasék be, teteje pedig vasszerkezetű üveg tetővel láttassék el. Itt foglalnának aztán helyet a római feliratos és domborműves üszses régiségek s egyelőre az antik-gypszmásolatok.

Ezen építkezésen kívül szükséges még a különböző osztályokban néhány terem beburorozása, és pedig:

2. a könyvtárban két terem butorozandó be s azon két folyosó, a hol jelenleg a kettős példányok és hírlapok vannak deiglenesen felállítva s a hova a berendezés után a hírlapok helyezettetnének el.

3. A régiségtárban szükséges még három szobának s azon kívül azon folyosónak berendezése és bútorozása, mely a lépcsőház felé vezet.

4. Az állattárban az utolsó terem bútorozandó be.

5. Az ásványtárban is előbb-utóbb szükséges lesz a termék falának felső részébe karzatokat felállítani, mi által igen sok helyet lehetne nyerni a paleontologiai gyűjtemény felállítására.

IV.

Központi iroda.

Hogy a naponként szaporodó administratív ügyeket gyorsan és pontosan lehessen elintézni, s hogy egynémely oly levelezések, melyeket eddig személyzet hiánya miatt az egyes osztályok voltak kénytelenek vezetni az osztály ügyeinek nagy hátrányára, a központi irodában legyenek végezhetőek, továbbá

hogy minden osztálynak pénzkiadását az irodában levő pénztárnok külön könyvvezetés mellett kezelhesse, úgy hogy az osztályok egyes kiadásait az illető igazgató-őr (osztályfőnök) által láttamozott utalványra mindig csak azon osztály részére megszavazott budgetből fedezhesse és egyik osztály a másíknak költségvetéséből csak a javaslatunk II. rész 3. pontjában említett rendkívüli esetben költhessen el; és végül

hogy a központi irodában olyan rend legyen, a minő ily országos intézet igazgatásában megkívánandó: okvetlenül szükséges, hogy:

1. a jelenleg »irattárnok« cím alatt működő pénztárnok és a meglevő írnök mellé még egy — segédőri fizetéssel ellátott — fogalmazói állomás szerveztessék.

2. Miután pedig a jelenlegi pénztárnoknak irattári teendőit részben a kinevezendő fogalmazó végezné, a jelenlegi pénztárkezelő irattárnoknak »titkár« cím volna adandó.

V.

K ö n y v t á r.

A Nemzeti Múzeum könyvtára jelenleg áll körülbelül:

200,000 kötet könyvből,
2,000 » ősnymtatványból (incunabula),
30,000 darab kisebb nyomtatványból (röpiratok,
dissertatiók),
12,000 kötet hírlapból,
13,000 darab kéziratból s
50,000 » oklevél- és levélből, tehát

összesen 307,000 darabból.

Az 1879. évben a könyvtárban 22,367 olvasó 43,707 nyomtatványt használt. (Pedig a könyvtár szabályai szerint csak tudományos könyvek adatnak ki olvasásra). — Ugyanezek 2060 darab kéziratot és 4184 oklevelet használtak; az 1879. év forgalma tehát megüti az 50.000 darabot.

Már ezen számadatok is eléggé bizonyítják hogy múzeumunk könyv- és kéziratára méltán sorozható a külföldi elsőrangú könyvtárak közé.

Hogy azonban a múzeumi könyvtár a benne felhalmozott irodalmi kincseket jobban hozzáférhetővé tehesse s a hozzá kötött várokozásoknak a mai kor igényeihez képest megfelelhessen, okvetlenül szükséges, hogy tisztviselői személyzete szaporíttassék és hogy azok munkaköre egymástól elkülönítve legyen, különben kapkodás lesz részben működésük, midőn a tisztviselők a szükségétől kényszerítve hol egy, hol másfajta ügyet kell hogy végezzenek. Az ily rendellenességnek pedig az intézet maga vallja nagy kárát. De nemcsak a személyzet szaporítása szükséges, hanem a jelenlegi tisztviselők fizetésének felemelése és rangfokozatának megállapítása is, úgy mint azt javaslatunk I. részében előadtuk.

A könyvtár tisztviselői rangfokozatának és osztályonkénti fokozatos előléptetésének megállapítása okvetlen szükséges; mert ha egy tisztviselő évtizedeken át fáradozott egy intézetben, itt a szükséges administratív és szakismereteket gyakorlatilag elsajátította, munkakörében haladást tanúsított s hasznos szolgálatai által

nemesak az intézet reputációját emelte, hanem elüljáróinak és a tudományos körök elismerését is kiérdemelte, miért és minő jupon legyen elzárva az előléptetés reményétől? A múzeum könyvtári osztályában pedig tényleg el van előtte az út zárva; jóllehet az 1807-ki — úgynevezett »Nádori Szervezet« — melynek alapján szerveztetett egész múzeumunk, kimondta a tisztviselők fokozatos előléptetését, úgymint:

»A könyvtárban egy őr — (Custos) — kiváló szellemi tulajdonokkal, nyelvek ismeretével stb. bíró, ügyes magyarázó. Segítségére fog adni egy tanulmányok nélkül nem szükölködő »scriptor« vagyis segédőr, a kinek kötelessége lesz magát a nyelvek elsajátításában, tudományokban gyakorolni, hogy egykor a fokozatos előléptetés kedvezményében részesüljön.«

Ezen nádori szervezet a »Planum erigendi musaci nationalis hungarici« című 1808. évi VIII. tezikk által szentesítést nyert, de azért intézkedései a hivatalok betöltésénél még sem vétetnek figyelembe; mert míg a többi osztályokban a tisztviselői helyek rendes pályázat útján töltetnek be, addig a könyvtárnál a betöltésnek két módja áll fenn:

1. Az alsóbb tisztviselők és a szolgák helyeinek egy része rendes pályázat útján töltetik be.

2. Az osztályőr és egy őrsegéd (assistens) ellenben néhai Gróf Széchenyi Ferencz 1802-ben kelt alapító levelének rendelkezése alapján a gróf Széchenyi család által ajánlva neveztetik ki, — de az ajánlat lehetősége a katolikus valláshoz van kötve.

Az alapító levél a könyvtárhoz egy custost, egy scriptort és egy calefactort rendelt; fentartá magának azon jogot, hogy a custosi állomásra oly nevelőket ajánlhasson, a kik magoknak a család körül érdemeket szereztek és egy könyvtárt kezelni bírnak. A scriptort úgy rendeli a könyvtárnok mellé, hogy ez halálzás esetében a főnöki állomásra előléphessen.

Mindenesetre anomalia az, hogy egységes — immár állami intézetnél, melynek tisztviselői kara minden tekintetben egy és ugyanazon szempont alá esik, a hivatalok betöltési módja kétféle, de kétségtelen az is, hogy a nemes alapító rendelkezései méltán tiszteletet követelnek a magok számára; tehát nem ignorálhatók.

Az eddigi gyakorlat az volt, hogy valahányszor a könyvtárnoki állomás megüresedett, a gróf Széchenyi család nem vévén

tekintetbe a gradualis promotiót, mely különben a scriptort megillette volna, ajánlott könyvtárnokoknak legtöbb esetben olyanokat is, a kik a gróf Széchenyi családnál épen nem nevelősködtek. Ez eljárás megakasztotta a tisztviselők előmenetelét s kútforrásává lett sok elégedetlenségnek.

Ideje lenne tehát már egyszer a dolog tisztázása s egy oly modus vivendi megállapítása, a mely míg egyrészt a nemes alapító rendelkezéseit lehetőleg épségben és tiszteletben tartja, de másrészt úgy az intézet mint a tisztviselők jogos igényeit és érdekeit is megóvná.

Az alapító levél rendelkezései az alapítványhoz voltak szabva, s minthogy ez utóbbi 18,000 kötetből s pár ezer kéziratból állott, meg volt annak értelme, hogy ilyen könyvtár kezeléséhez egy nevelő tudománya is elégséges. De ez a könyvtár ma adakozás és szerzés által 240,000 kötetet meghaladó nyomtatványra, 13 ezer kéziratra és 50,000 oklevélre szaporodott; megkezdte a bibliographiának mint önálló tudomány szaknak rendszeres mivélését, s így specialis ismereteket követel oly mértékben, a melyben azokkal a legkitünőbb paedagogus sem dicsekedhetik, ki szűk látkörénél fogva legjobb akarata mellett sem képes egy olyan tudományos intézetnek milyen a múzeumi könyvtár irányt adni.

A könyvtárnoki állomást tehát a nevelőivel összehozni a könyvtár haladásának kockáztatása nélkül nem lehet, s e szerint az alapító levél ily értelemben vett rendelkezése nem is maradhat meg, valamint eddig sem állhatott fenn, mert mint említve volt, a gróf Széchenyi család több könyvtárnokot ajánlott már, a kik a grófi családnál nem nevelősködtek s magoknak a család közül érdemeket nem szereztek.

Ezek ellenében tehát a könyvtár érdekében kívánjuk és javasoljuk: hogy

a) Könyvtárnok (igazgató-őr) csak az lehet, a ki a nélkülözhetlen specialis szakismeretekkel bír.

b) Könyvtári örök, segédörök és irnokok hasonlóképen.

Mindezeknél fogva nevezett állomások csak határozott qualificatióval bíró egyénnel, fokozatos előléptetés, illetőleg rendes pályázat útján legyenek betölthetők; ezen szabály alul pedig csak rendkívüli esetben, fontos okoknál fogva és csakis a könyvtár érdekében történjék eltérés; s minthogy a kellő qualificatio

nincs vallásfelekezethez kötve, a vallási feltétel is el volna ejtendő; a mi végett a vallás- és közokt. miniszternek tárgyalásokat kellene kezdenie a gróf Széchenyi családdal.

Önkéntelenül is az a kérdés támad most: mikép óvassanak meg a gróf Széchenyi család jogai?

Véleményünk szerint akként, hogy ezentúl úgy a segédőri és az irnoki, valamint egy szolgai állomás a gradualis promotio tekintetbe vétele mellett rendes pályázatra kerüljön s a folyamodók közül felajánljon a Nemzeti Múzeum Igazgatója három alkalmas folyamodót a gróf Széchenyi családnak, mely azokból egyet választ, a kit azután a vallás- és közokt. miniszter nevez ki.

Természetes következként folyik ezekből, hogy a gróf Széchenyi családnak ezen ajánlási joga csak akkor újul meg ismét mindegyik nevezett alsóbb fokú állomásra, midőn az általuk ajánlott tisztviselők elhaltak, vagy a tisztviselői karból kiléptek.

Hogy a gróf Széchenyi család befolyásának ezentúlra is fentartani kívánt három állomásra egy segédőrit, egy irnokit és egy szolgait jelöltünk ki, azt épen a gróf Széchenyi Ferencz alapító levelének szellemében tettük; mert az említett alapító levél 7. pontja a három tagból álló könyvtári személyzetet az egyetemi könyvtárnok főfelügyelete alá rendeli és kiköti, hogy a Múzeum könyvtárnoka és az egyetem könyvtárnoka egy és ugyanazon személy ne lehessen.

A rendelkezés világos intentiója tehát az, hogy a midőn ő könyvtárát és gyűjteményét a nemzetnek felajánlotta, némi befolyást kívánt biztosítani családjának a jövőben alkalmazandó személyzet egyrészénél, de nem kívánta azt, hogy annak főfelügyelete is családjá kezében összpontosuljon.

Hogy a Nemzeti Múzeum könyv- és kéziratgyűjteménye tökéletesen megfeleljen korunk igényeinek, mindenesetre szükséges, hogy:

1. a könyvtár kézirat- és oklevélgyűjteménye kezelés és őrzés tekintetében elkülöníttessék a nyomtatványoktól, úgy azonban, hogy mindkettő egy igazgató őr vezetése alatt álljon. (Ezen igazgató őr kinevezésébe a gróf Széchenyi családnak nem lehet befolyása, miután az egy oly állás, mely az előtt nem létezett és csak most szerveztetik.)

2. A könyvtár és kézirtár igazgató őrnek vezetése alá

rendeltetnek tehát az összes nyomtatványok, kéziratok, oklevelek, az örök időkre letett családi levéltárak, és a könyvtár összes administratív ügyei. — Az osztály összes gyűjteménye tehát elosztatik ezentúl:

A) Kézirattárra.

B) Könyvtárra.

A.

1. A kézirattárba tartozzanak ezentúl az összes codexek, kéziratok, oklevelek, levelek s az összes örök időkre letett családi levéltárak. Ezeknek őrzése- és kezelésére egy kéziratőr (custos) és két levéltárnok (= segédőr) neveztetik ki; hozzájuk adatik egy írnok.

2. A kéziratok őrének, levéltárnokainak és írnokának kötelessége a kéziratok és oklevelek nyilvántartása, rendezése, őrzése, lajstromozása, a kutatók részére való kiadása és elhelyezése, illetőleg a rendezett anyagnak tudományos feldolgozása és a közönséggel való megismertetése.

Csakis ezen szervezet mellett lesz lehetséges, hogy a N. Múzeum kézirattára tökéletesen használható legyen, és hogy a Múzeum elvállalt kötelezettségeit is teljesíthesse. A kézirattárban jelenleg 13,000 darab kézirat, és mintegy 50,000 darab oklevél és levél várja a rendszeres s a tudomány mai igényeinek megfelelő lajstromozást; hogy ezen munkálatot minél előbb kell teljesíteni, az kétségsbe sem jöhet, mert a kézirattárak jó lajstromok nélkül majdnem használhatlanok. És ha tekintetbe vesszük a terjedelmes anyagot, — a javaslatba hozott tisztviselők száma tulajdonképpen kevés ezekhez képest; tekintetbe vévén azonban államháztartásunk nem épen virágzó anyagi helyzetét, elegendő arra, hogy bár hosszabb idő alatt, de mégis elkészülhessenek a kívánt munkálatokkal.

Az utóbbi években kivált az oklevelek száma igen nagy mértékben szaporodott a N. Múzeumban elhelyezett 10 különböző családi levéltár által. — A Múzeum örömmel fogadta és fogadja a családi levéltárak örök letételét; el is vállalja minden egyes esetben rendezését és a lajstrom elkészítését és azt, hogy a lajstromnak másod-példányát az illető családoknak záros határidő alatt átadja; ebbeli kötelezettségét azonban még eddig egy esetben sem teljesítette és nem is teljesíthette, mert nincs reá elegendő ereje és ideje. — Az ily eljárásnak következése az lesz,

hogy az egyes családok ezentúl tartózkodni fognak, hogy nagybecsű levéltáraikat a N. Múzeumban helyezték el.

Miután pedig köztudomású dolog, hogy levéltáraink, mióta azoknak jogi jelentősége megszűnt, nem részesülnek kellő gondozásban az egyes birtokosok részéről, tág teret nyitunk ez által annak, hogy multunk oklevél kincsei általános és részletes történelmünk pótolhatlan kárára végkép megsemmisüljenek.

B.

3. A könyvtárba (nyomatványok gyűjteménye) tartozzanak az összes könyvek, hirlapok, nyomtatványok és metszetek s a könyv- és kéziratár összes folyó ügyei.

4. A könyvtárban következő tisztviselők szükségesek:

Egy könyvtárőr, három könyvtárnok (= segédőr), egy hirlapőr, (= segédőr) és két írnok.

Nem lehet czélunk az, hogy itt az egyes tisztviselők munkakörét is meghatározzuk; csupán indokolás kedvéért kívánjuk megemlíteni, hogy a könyvtárőrt és egy könyvtárnokot elfoglalhat a czédula-catalogusok készítése, könyvek felvétele, repertoriumok vezetése, felügyelet a könyvek osztályozására és szakbeosztására; — a másik könyvtárnoknak elegendő munkája lesz az adminisztratív ügyek, levelezések és számadások, nyilvántartás, megrendelések, kölcsönzések, reclamációk és a közönség útbaigazítása és a leltározás körül; a harmadik könyvtárnokot illetné a felügyelet az olvasó teremben, a szerzemények törzskönyvének vezetése és a havonkénti statisztikai kimutatások készítése. A hirlapőr a hirlapok nyilvántartására és rendezésére, reklamálására és egyelőre a metszetek őrzésére lenne hivatva; a két írnok pedig a szükséghez képest a tiszti személyzet körül segédkeznek.

Csakis ezen szervezet mellett teljesíthetők pontosan mindazon munkálatok, melyek egy ily nagy intézetben elkerülhetlenek. — Csak ily rendezés mellett tétetik lehetővé a személyzet munkakörének szakszerű és arányos beosztása, a hirlapi osztály felállítása és rendezése, valamint a hungaricumok és kéziratok címzetárának egymás után következő kiadása.

Nagy sérelmét képezi a könyvtárnak az, hogy habár teljessége szempontjából az 1827. évi országgyűlési határozat és az 1848. évi 18. törv.-czikk 40. §-a elrendeli, hogy az összes magyarországi nyomdák termékeiknek egy-egy példányát beküldeni kötelesek, ennek daczára a dolog jelenleg mégis úgy áll, hogy mint

igen sok más törvényünk: csak papíron marad, úgy ez is csak írott malaszt; mert a nyomdák nagy része, főként a vidékiek, nem teljesíték kötelezettségöket s gyakran 5-6-szor is felszólítatnak s mindezen reklamálás eredménytelen marad; és sokszor 1-2 hivatalnoknak egész munkaidejét hasztalanul veszi igénybe, míg ha a beküldés pontosan megtörténik, a Múzeum könyvtára egy oly irodalmi kincs birtokába jutna, mely irodalomtörténetünknek idővel megbecsülhetetlen kuforrásául szolgálna.

5. A jelzett törvény tehát akként volna módosítandó, hogy a melyik nyomda köteles példányait az év végeig be nem küldi, az minden egyes mulasztásért külön (meghatározandó) pénzbírságra ítéltetik s a N. Múzeum könyvtári osztályának egyszerű kérésére az illető járásbíró által végrehajtatik. A beszedett büntetéspénzek a járásbíró által egyenesen a N. Múzeum pénztárába volnának küldendők, hogy intézetünk a büntetéspénzből vehesse meg a hiányzó példányokat.

A köteles példányok azonban csak egy részben gyarapítják a könyvtárt, mert N. Múzeumunk nem zárkozhatik el a külföldtől sem s be kell hogy szerezzé a külföldi irodalomnak kiválóbb termékeit, valamint specialis nemzeti hivatásánál fogva mindazon munkákat, melyek magyarországi tudósok által bármely nyelven írva külföldön nyomattak, avagy külföldiek által írva, de Magyarországra vonatkoznak.

6. Miután régibb irodalmunk termékeinek teljes gyűjteményét még most sem bírja Múzeumunk, ennél fogva a hiányzó régibb munkákat vétel útján kell megszereznie.

Az utóbbi időben divattá vált, hogy egyes nagyobb könyvtárak és kéziratgyűjtemények külföldi kereskedők által vétetnek meg és a N. Múzeum ezt pénz hiányában túrni kénytelen. — Ezen könyvtárakban pedig legtöbb esetben sok oly munka van, a melyet Múzeumunk még nem bír, sőt gyakran még unicumok is találkoznak; azon kéziratgyűjteményeket pedig, melyek történelmünkre vagy irodalmunk történelmére nézve becses irásokat foglalnak magokban, semmi áron sem volna szabad külföldre bocsátanunk.

Megtörtént az is, hogy egyes nevezetes gyűjteményt kénytelen volt a N. Múzeum elszalasztani pénzhiányában, mint ez a Nagy István-féle gyűjteménnyel történt, melyet azután kettős

áron volt kénytelen a könyvtár külföldről visszavásárolni; ugyanez fog most is valószínűleg történni a Szalay Ágoston-féle kézirati gyűjteménnyel, pedig ezt is kár volna kibocsátani, már csak azon oknál fogva is, mert a könyvtár tulajdonát képező Nagy István- és Jankovich-féle kézirat-gyűjteményeknek kiegészítő részét képezi. Köztudomásu, hogy a külföldi könyvtárakban számos oly magyarországi vonatkozású kézirat és nyomtatvány létezik, melyek hazánk középkori történetéhez és irodalomtörténetéhez nagybecsű adalékokat szolgáltatnak, de melyeket onnan többé sem vásárlás, sem csere útján visszaszerezni nem lehet. Ezeknek egy részét a tudományos világ ismeri s tudósaink által fel vannak használva; másik részének felderítését pedig a Múzeum által évenként eszközölni szokott tudományos utazások lényegesen előmozdítják. Szükséges volna azonban a külföldi könyvtárak magyarországi vonatkozású nevezetesebb kézirataiból (ilyenek Anonymus, magyar codexek, történeti kutfők, corvin-codexek stb.) a kiválóbb mű- vagy történeti becses lapokat lefényképeztetni, a becsesebb történeti vagy irodalomtörténeti kéziratokat lemásoltatni, hogy ezeket a múzeumi könyvtár, mint multunk culturtörténetének egykori emlékeit, legalább másolatban birhassa.

7. Mindezeknél fogva javasoljuk és kívánjuk, hogy a könyv- és kézirattárnak az évi szerzeményekre fordítandó dotatiója 7000 forintban állapíttassék meg, mely összeg ha esetleg nem használtatik fel, egyik évről a másikra betudás nélkül átvihető legyen.

Tény az, hogy Múzeumunkban már most is egy oly irodalmi kincs van összegyűjtve, melyet ma már újra összegyűjteni lehetetlenség volna. — Épen ezen oknál fogva, a mit összegyűjtöttünk, azt meg is kell tudni tartani. Köztudomású dolog, hogy a könyveknek és kéziratoknak két kérlelhetlen ellensége van: a moly és a könyvpondró. Ezek ellen semmiféle szer sem használ, csupán a tartósabb, és ennél fogva drágábbfajú bőrbe való új bekötés, a szü-ette állványoknak újakkal való kicserélése és a könyveknek gyakori porozása.

8. A könyvkötést kellő mértékben nem eszközölhetik, mert az erre adott évi 1000 forint kevés, ez tehát fel volna emelendő évi 1500 frtra; — a közönséges festetlen deszkából összetakolt szüette állványok, melyek még két termet foglalnak el, most egyszerre ki volnának cserélendők; és az erre való költség egyszerre

vagy legfeljebb két évre osztva a rendkívüli kiadásba lenne felveendő.

A könyveknek rendszeres porozását, mely pedig évenként legalább kétszer volna szükséges, sem teljesíthetik rendszeren, mert kevés a szolgazemélyzet s annak is egy része az olvasóteremben van állandóan elfoglalva; szükséges tehát a személyzetet egy szolgálóval szaporítani; és miután ezen összegyűjtött irodalmi kincsünk érdeke azt követeli, hogy jó, értelmes, bizonyos fokú szakképzettséggel bíró és teljesen megbízható szolgálk legyenek körülötte alkalmazva, okvetlenül szükséges az összes szolgálk fizetésének felemelése. Ezenkívül a jelenlegi legidősebb szolgálk, ki a könyvtárrendezés nagy munkájában az intézetnek jó szolgálatokat tett, könyvtári ügyelőnek (felügyelő szolgálk) volna kinevezendő, kinek kötelességéhez tartoznék az olvasóterem közönségét a hivatalos órák alatt 9—2-ig kiszolgálni, 8—9-ig pedig mikor a többi szolgálk a termeket takarítják, az előtte való nap használt könyveket a megfelelő szakba beosztani és felügyelni arra, hogy a kölcsönzőktől visszakérült könyvek rendszeren a szakba beosztassanak, a termekben az asztalokon fel ne halmozódjanak és ügyelni arra, hogy a termekben a könyvek felállításánál a szekrényekben semmi rendetlenség elő ne forduljon.

9. Végül pedig, miután múzeumi könyvtárunk e nemben legnagyobb és legelső nemzeti intézményünk; és habár annak rendszeres felállítása és hozzáférhetősége meg is felel részben az igényeknek, de a tudósok és közönség által tökéletesen használható csak akkor lesz, ha annak tartalmát ismertetik. Ez pedig csak a szaklajstromok kinyomatása által érhető el;

10. ezeknek költségére évenként 2000 frt lenne a költségvetésbe felveendő;

11. Okvetlenül szükséges továbbá az összes kéziratok és Codexek fajonként csoportosított lajstromát kinyomatni, valamint az itt őrzött oklevél kincseket is családi levéltáranként csoportosítva kiadni, — minek költségeire évenként 2000 forint szükségeltetik.

Ezen utóbbi pontban említett munkálatokat nézetünk szerint az összes Codexek és az ősnymtatványok lajstromának kiadásával kellene megkezdeni, annál is inkább, mert ennek teljesítésére az 1878-ik évben Londonban tartott könyvtárnoki és

bibliographiai nemzetközi congressus határozata szerint a művelt nemzetek összes nyilvános könyvtárai erkölcsi kötelezettséget vállaltak.

Végül a könyvtár integritása érdekében szükségesnek tartjuk még azt is, hogy az időközönként, például minden ötödik esztendőben a nyári szünidő alatt tüzetesen revideáltassék és repertoriumok segítségével constatatassék: mily könyvek tévedtek el ezen idő alatt a könyvtárban.

VI.

Régiségtár.

Miután a régiségek most már nemzetközileg is nagyon keresett czikkekké váltak, maholnap alig fog a Nemzeti Múzeum versenyt tarthatni a külföldi intézetekkel, vagy a vagyonosabb magángyűjtők múzeumaival.

Az utóbbi években ugyan, mint az a miniszteriumhoz benyújtott évi jelentésekből látható, nagymérvben gyarapodott; de ez részben csak a véletlennek köszönhető. Ezt pedig csak az eshetőségekre bízni nem szabad, hanem czélzatosan kell oda törekedni, hogy az országban felmerülő minden érdekesebb lelet és más régiség a N. Múzeumban foglaljon helyet.

A régészeti leleteket ugyan bizonyos pontig biztosítják a meglevő hiányos szabályrendeletek, de a fiscust illető $\frac{1}{3}$ -ad okozza a legtöbb bajt és kárt múzeumunknak, mert a miatt legtöbb lelet titokban a kereskedők és aranyművesek kezei közé kerül.

1. Ennélfogva törvényt kellene hozni, a melyben a fiscus lemondván az őt illető $\frac{1}{3}$ -ad jogáról, kötelezze a találót, hogy az minden régiséget a mit a földben talált, a N. Múzeumnak be- küldjön; ha az illető tulajdonos nem akarja eladni az egyes darabokat vagy az egész leletet, a N. Múzeum hiány nélkül visszaküldi a tulajdonosnak, miután az érdemes tárgyakat leírta s lerajzolta; ha pedig a találót eladni akarja, a N. Múzeum az érdemes tárgyakat megvásárolja. — Hogy azonban az ilyformán napfényre kerülő leleteknek érdekesebb darabjait megvásárolhassa a Nemzeti Múzeum:

2. Fel kell emelni a régiség-gyűjtemények gyarapítására szánt évi dotációt.

A véletlenül felmerült leletek szép eredményre vezettek ugyan eddig, de azzal most már beérni nem lehet, hanem évenkénti dotáció kellene arra is, hogy rendes ásatásokat rendezhessen a N. Múzeum.

3. A vidéki múzeumok is országos fő-felügyelet alá volnának helyezendők és szabályozni kellene azok viszonyát a N. Múzeumhoz.

Hogy a N. Múzeum régészeti osztálya ezentúl is megfelelhessen kitzűzött feladatának, a következők veendőik főként figyelembe:

Első sorban érezhető a térhiány. Midőn még senki sem sejtette múzeumunk jövőbeli gazdagságát, azt vélték, hogy ily óriási épületben a legheterogénebb tudományok tárai békésen megférhetnek egymás mellett évszázadokon át. Ebben azonban csalódtak, mert két-három év alatt teljes lehetetlenség lesz a tárgyak elhelyezése; és így vagy le kell mondanunk arról, hogy e nevezetes intézet gyarapodjék, vagy pedig új helyiségekről kell már most gondoskodni.

Mi haszna van abban a közmivelődésnek:

a) Ha az ősrégészeti gyűjtemény legnagyobb részét, (mely gyűjtemény pedig a leggazdagabb Közép-Európában) — elrejtve kell tartani térhiány miatt?

b) Ha az egész Pannoniából összehordott római feliratos és domborműves emlékeket a pinczékben kell egymásra halmozni?

c) Ha nincs hely az általános ízlés javítására oly felette fontos antik és renaissance szoborművek gypsmásolatainak?

d) Ha az ezelőtt néhány évvel alapított gyűjtemény: a hazai középkor- és renaissance szobrászati emlékei számára, vagy ezen emlékek hű másolatainak elhelyezésére nem lehet helyet találni?

e) Nincs kedvezőbb helyzetben a régi magyar ötvös ipar arany- és ezüstműveivel, a fegyver-, pecsét- és éremgyűjtemény sem. A néhány év alatti növekedést már teljes lehetetlenség lesz térhiány miatt a meglevő sorozatba illeszteni.

Miután a kincsek beszerzése és elhelyezése a régészeti osztály feladatát nem meríti ki, egy lépéssel tehát tovább kell menni és az összegyűjtött anyagot szakszerűen meghatározni és a magyarázó lajstromok elkészítése által a közönség számára használható állapotba tenni.

Ezt azonban most lehetetlen teljesíteni, mert az osztály jelenlegi három tisztviselőjének majdnem minden idejét igénybe veszik az ú. n. administratív teendők, úgymint leletek nyilvántartása, gondozás azok beszállításáról, szakkérdésekben való felvilágosítások, vidéki kiáratások felügyelete, a kiterjedt tudományos levelezés, a leltárak készítése és a jegyzőkönyvek és naplók vezetése.

4. A tudományos haladás tehát okvetlenül megkívánja a tisztí személyzet szaporítását egy segédőrrel és egy irnokkal; szükséges még ezenkívül egy vegyelemző állandó alkalmazása; ez azonban egyelőre ugyanazon személy lehetne, ki az ásványtárnál alkalmazandó.

5. A régészeti osztály tisztviselői tehát összesen a következő hivatalnokokból állana:

Egy igazgatóőr, — egy őr, két segédőr és egy irnok.

Csak ezen szervezés mellett lesz lehetséges, hogy a kezelést és őrzést tudományos csoportok szerint teljesítsék, a mit pedig a jelenlegi fonák helyzetben nem lehet elérni, mert a tudomány mai álláspontján kívánni sem lehet, hogy egy jeles éremtudós épen oly alaposan értse az ősrégészetet, vagy pedig a római és középkori régiségekben is egyforma jártassággal birjon. Csak a tisztí személyzet ezen szaporítása esetében lesz lehető az oknyomozó katalógusok kiadása, melyekre az előkészületek már évek óta megtörténtek.

6. Az említett oknyomozó katalógusok kiadása most már elkerülhetetlen szükség. Kiadásukban a következő sorrend volna követendő:

- I. kötet ősrégészeti gyűjtemény.
- II. » antik gypszmásolatok.
- III. » pannoniai római emlékek.
- IV. » a népvándorlási kor maradványai.
- V. és VI. » a keresztény középs- és újkor gyűjteményeinek leírása csoportok szerint: *a*) fegyverek, *b*) ötvösművek, *c*) pecsétek, *d*) bútorok és egyéb szoba felszerelési tárgyak stb.
- VII. kötet az éremgyűjtemény leiró lajstroma
- VIII. » a szakkönyvtár lajstroma.

Az előbbi pontokban említett tisztviselők mellé szükséges rajzolókat is alkalmazni, ezek nemcsak a katalógusok kiadásá

végezt szükségesek, hanem az is egyik fő feladatuk volna, hogy a leltárakba és az évi szaporodást mutató törzskönyvekbe bevezethessék a tárgyak felismerésére szolgáló rajzokat. A katalógusokat és az egyes csoportokról szóló monographiakat csak is rajzok mellékletével lehet kiadni, hogy az a czélnak megfeleljen. Ezen czélokra, úgymint a rajzok és metszettek elkészítésére szükséges évenként 3000 forint.

7) Hogy a catalogusokat ki lehessen adni, arra nézve a Múzeum évi kiadványaira szánt dotatiót annak egyes osztályai között aránylag el kell osztani és felemelni mindaddig, míg a lajstromok kiadása befejeztetik.

Miután a régiségtár a nagy közönség felött hetenkint kétszer, és azonkívül minden harmadik vasárnap nyitva van, a nagy terjedelmű helyiségek tisztán tartása és az egyes tárgyaknak a portól és piszoktól való megóvása sok munkát kíván, ennél fogva a jelenlegi két szolgáló kevés; különösen miután most az egyik szolgáló egyszer mind gypszöntő, és így kénytelen idejének nagyobb részét a mintázó műhelyben tölteni.

A hazai műtörténelmi emlékek mintázása ily körülmények között csak lassan halad, pedig igen fontos volna, hogy ezek minél rövidebb idő alatt összegyűjtessenek;

8) Ezt elérni csak úgy lehet, hogy a mostani mintázó szolgáló mint állandó gypsz-mintázó nyerjen alkalmazást, (felügyelőszolga), képességének megfelelő jobb fizetéssel;

9) Helyébe pedig egy új szolgáló nevezendő ki.

VII.

Ethnographiai osztály.

Minden nagyobb európai Múzeum egyik jelentékeny és kiváló osztálya az ethnographiai; mert az ethnographiát a geographia és az emberi művelődés történetében hatalmas segédforrásnak tekintik, sőt a régészettel is szoros kapcsolatban áll. Az emberi művelődés haladása és összehasonlítása semmi által sem észlelhető és tanulmányozható annyira, mint épen ily szemléleti oktatás, ethnographiai gyűjtemény által. Ezen szempontból indult ki 1868-ban az akkori közokt. miniszter; midőn 1868-ban a kelet-ázsiai expedíció útra kelt, megbízta ezen osztály jelenlegi

őret, hogy egy lehetőleg teljes kelet-ázsiai gyűjteményt szerezzen össze; 1870. végén megérkeztek az összegyűjtött tárgyak; 1871-ben megnyitott közszemlére az egész gyűjtemény, mely több mint 2500 darab tárgyból állott. Akkor ugyan ez új osztálynak megfelelő helyisége nem volt, és a természeti osztályban állított fel; nem sokára aztán az ásványtárhoz vezető folyosóra tételtt át, és azóta is ezen provisorius helyiségben van; emelésére és gyarapítására soha egy fillér sem fordítatik, sőt az osztály őrének szobája, de még egy asztala sincs, ahol írásait tarthatná; különben a mostani helyiségben erre lehetőség sincs.

Az osztály jelenleg csak egyes hazafiak adakozása folytán szaporodik, de nem számbavehetőleg.

Ezen osztály pedig igen jelentékeny gyűjteménnyel birt és bír, különösen borneói gyűjteménye olyan, mely a külföldi szakértők elismerése szerint Európában páratlan. Azonkívül Japán, China, Cocinchina, Siam, valamint a Molukkák és a Sunda szigetek is tekintélyes és értékes számu tárgyakkal vannak még mindig képviselve, daczára annak, hogy időközben az ethnographiai osztályt nagy veszteségek érték;

mert ez osztályra nézve okvetlenül veszteségnek kell tekinteni azt, hogy a bécsi világkiállítás után, midőn az iparművészeti Múzeum alakult, annak kevés számu tárgyai lévén, — az ethnographiai osztályból átvitték az összes fém-, agyag- és szövőipar tárgyakat.

1. Hogy ez osztály említett veszteségeit kárpótolhassa, okvetlenül szükséges a tárgyak beszerzésére évenként 1000 frt dotatio, és czélszerűbb s elegendő helyiség azok felállítására.

VIII.

I p a r m ű v é s z e t i M ú z e u m .

»Az országos magyar iparművészeti Múzeum feladata mindazon tudományos és művészeti segédeszközöket egybegyűjteni és szakszerűen rendezve felállítani, melyek a közönség műzslésének fejlesztésére s nemesbitésére szolgálhatnak; egyúttal pedig a hazai iparosoknak alkalmat nyujtani, hogy stylszerü s az ipar technikai követelményeinek is megfelelő tárgyak állandó szemlélete s tanulmányozása által, úgy alakra, mint gyakorlati használatra is teljesen kielégítő iparművek készítésére képesíttessenek.

Az iparművészeti Múzeum gyűjteményei úgy rendezendők, hogy azok teljességökben a művészipar történetének, a legrégibb kortól kezdve napjainkig hű képét nyujtsák.« Ez van az Iparmúzeum ideiglenes alapszabályaiban megírva. Hogy azonban ezen gyűjtemény tárgyak hiányában is felállítható legyen, az ideigl. alapszabályok 3. §-át következőleg fogalmazták :

»Az iparművészeti Múzeum gyűjteményét képezik még a M. N. Múzeum gyűjteményéből való állandó letétemények, jelesen : a régiségi és néprajzi osztályból ama tárgyak, melyek természetöknél fogva az iparművészet tanulmányozására alkalmasak.

Ha az iparmúzeumban kiállított tárgyakon végig tekintünk, látni fogjuk, hogy azoknak egy nagy része a N. Múzeum régiség- és néprajzi osztályából vitetett át; és ezen osztályok bármelyikébe vissza is lehetne helyezni ismét, valamint azon tárgyaknak nagy része is, melyek az Iparmúzeum részére vásároltattak, belellenek a N. Múzeum ezen két osztályának valamelyikébe.

Egyáltalán alig lehet a régiebb tárgyak között oly választó vonalat vonni, a melyik a régiség- és néprajzi osztályba való tárgyakat az iparmúzeumba valóktól elkülöníthetné. Ezen elkülönítés módszere, nézetünk szerint csak a tárgyaknak más módon való csoportosításában, és a rokon tárgyaknak az ipar és művészet szempontjából való rendezésében rejlik.

Az Iparmúzeum különben már jelenleg is inkább egy musaealis gyűjtemény jellegével bír; és nem lehet csupán olyan tananyagnak tekinteni, mely az iparművészeti szakiskolában az oktatásra volt szánva. És ha az iparművészeti múzeum ezentúl a N. Múzeumnak egyik osztályát fogja képezni, semmi sem fogná akadályozni az iparművészeti szakiskolát a szükséges egyes tárgyak használatában, miután az említett szakiskola és az iparművészeti Múzeum között jelenben sincsen szerves összefüggés.

Annál kevésbé van tehát értelme annak, hogy ilyen — a N. Múzeum régiség- és néprajzi osztályából alakított fiók-gyűjtemény fővárosunknak másik végén szerveztessék mintegy külön Múzeum akkor, midőn még anya-gyűjteményünk sem túlgazdag; mert így csak gyengítjük mind a kettőt és megszakítjuk mesterségesen azon természetes kapcsolatot, mely a régibb ipartermékek és régiség-gyűjteményeink között létezik. Érezte is ezt a közökt.

ügyi Miniszterium, midőn az iparművészeti külön Múzeumot felállította és azért ezt a N. Múzeum igazgatója mint a Múzeumok országos főfelügyelője alá rendelte, sőt ennek pénzkezelése is a N. Múzeum pénztárnokának teendője.

1. Mindezeknél fogva kívánjuk és javasoljuk, hogy az iparművészeti Múzeum helyeztessék vissza a Nemzeti Múzeumba; és képezze annak egy külön osztályát. Ezáltal megtakarítanók az Iparmúzeum jelenlegi házbérét, évenkénti 6000 frtot, és a külön irodai kiadásokat; és elérnök azon czélt is, hogy a tárgyakat — melyek jelenleg 6000 frt házbér mellett egészen czélszerűtlen, sötét és egymástól külön választott szobákban vannak elhelyezve, jó és tágas helyiségekben állíthatnók fel.

Igaz ugyan, hogy ez azonnal nem volna kivihető, mert a N. Múzeumban rendelkezés alatt álló termék nincsenek, de ha a képtárra vonatkozó javaslatunk elfogadtatik, a képtár helyiségeiben illendő és tökéletesen czélszerű kiállítási helyet nyerne az iparművészeti osztály.

Ezen esetben a nemzeti múzeumban az 'iparművészeti múzeum külön osztályt képezne egy igazgató őrrrel, egy segédőrrrel és egy szolgálóval.

2. Az Iparmúzeumnak jelenlegi költségvetésében is rejlik egy nagy sérelem, mert az új tárgyak beszerzésére, s lajstrom nyomtatására és a könyvtár gyarapítására együttesen 3100 frt szavaztatik ugyan meg, de tényleg ezen összegből minden évben 1000 frtot von le a közokt. Miniszterium, mert midőn a képzőművészeti társasággal a házbér szerződést megkötötte, nem költöztethette be a múzeumot jelentékeny költség nélkül, miután még a szobák falait, mennyezetét és padlóját kellett előbb a Miniszteriumnak elkészíttetni. Ennek visszafizetésére vonatik le az említett összeg; következése pedig az, hogy nem lehet kellő mérvben szaporítani a szakkönyvtárt és a gyűjteményeket.

IX.

K é p t á r.

A N. Múzeum képtárának, mely a modern s kiválóan a magyar festészet termékeinek összegyűjtésére van rendelve, legfőbb hiánya az, hogy szük és czélszerűtlen. Ezen a hiányon

segíteni alig lehet, mert a Múzeum többi helyiségei már úgy is túl vannak tömve; czélszerű termeket pedig a sok költségbe kerülő átépítkezéssel sem lehetne a mostani helyiségekből készíteni.

A Budapesten létező, az állam birtokában levő képgyűjtemények, úgymint az országos — és a múzeumi képtár igen becses kincset képeznek, de hogy ezek művészet-történeti, művelődési és művészi szempontból használhatók legyenek, nagyon kívánatos, hogy azok egyesítve egy ezen célra épített vagy átalakított országos képtárban helyeztessenek el.

Tekintve országunknak nem épen virágzó anyagi helyzetét, ez idő szerint legezészerűbbnek tartanánk, ha a mostani országház adatnék át annak idején a múzeumi képtár elhelyezésére; addig pedig míg az új országház felépül, mind a két képtárunk a mostani ideiglenes helyen maradhatna. A mostani országház igen csekély költséggel volna egy czélszerű képtár helyiséggé átalakítható; a melléktermekből czélszerű dolgozó termeket lehetne berendezni; a folyosók egy részén pedig a modern szobrászat művei és antik gipsz másolatok foglalhatnának helyet.

X.

Á s v á n y t á r.

Az ásvány- és őslénytani osztálynál, midőn ez a 70-es évek elején organizáltatott, az osztályfőnök mellé két hivatalnok, úgymint egy segédőr és egy őrségéd adatott; ez az akkori kicsinyes viszonyoknak eléggé megfelelt, most azonban — midőn a lefolyt tíz év alatt az ásványtár egy világgyűjteménynyé fejlődött, és melynek értéke több százezer forintra emelkedett, a mostani hivatalnoki személyzet nem elegendő.

1. Okvetlenül szükséges még egy segédőr kinevezése, ki az ásvány-chemiai irányt képviselje. Ezen hivatalnok nélkülözhetlen a már tervbe vett tudományos tárgylajstrom elkészítésére is. — Miután ezen osztálynak egyetlen egy szolgálja egyszersmind az ásványok, őslények és kőzetek praeparatora is, azonkívül a jelenleg nyitva levő hét terem és az összes kiállított tárgyak tisztán tartása is az ő feladata, vagy egyik vagy másik mun-

kának el kell maradnia idő hiánya miatt, a gyűjtemény nagy kárára.

2. Okvetlenül szükséges tehát, hogy ez osztály a szolgán kívül még egy praeparatort (felügyelőszolga) nyerjen. Erre legal-
kalmasabb volna, ha a mostani szolga neveztetnék ki 550 frtnyi
fizetéssel praeparatornak.

3. Az ásvány-öslényntani osztály is nagy sérelmet lát ab-
ban, hogy az évi dotatióból remélhető megtakarítások fejében
majdnem 9000 frt vonatik már előlegesen le. Ezen levonás okozza
azt, hogy az osztályőr által elvállalt fizetési kötelezettségek leg-
több esetben nem teljesíthetők. — Hogy daczára ezen körülmény-
nek, ezen osztály mégis párhuzamba helyezhető a külföldi
hasonnemű intézetekkel, csakis tisztviselői odaadó szorgalma, és
egy lelkes hazafi: Semsey Andor úr hathatós anyagi támogatása
által éretett el.

Miután a N. Múzeumnak mostani összes helyiségei a szoro-
sabb értelemben vett musealis tárgyak — úgymint: könyvek és
kéziratok, régiségek, régi és modern iparművészeti termékek és
az ethnographiai darabok által rövid időn meg lesznek tölthetők,
már most kívánja a Múzeum ügyeinek megvizsgálására kikül-
dött országos bizottság kimondani, hogy

4. ezen becses, több száz ezer forint értékű ásvány- és ös-
lényntani gyűjtemény tulajdonképen nem a jelenlegi múzeumba
való, hanem ebből egy külön »Természettudományi-Múzeum« ala-
kítandó.

XI.

Fűvészeti osztály.

A múzeum fűvészeti osztálya eddig egészen el volt hanyag-
golva; 1869. előtt még csak külön öre sem volt. Általában még
most is kezdetleges állapotban van. Különben nincs is ennek ér-
telme a N. Múzeumban, hanem

az egész gyűjteményt az egyetemhez vagy ennek fűvészkertjéhez, vagy pedig a leiró fűvészeti tanszékhez kellene ideig-
lenesen csatolni mindaddig, míg az idővel felállítandó természet-
tudományi Múzeumban egy külön osztályt képezhetne.

XII.

Természettudományi osztály.

Minden állattani múzeumnak egyik fő feladata, mennél nagyobb tökélyre emelni a gyűjteményeket, miszerint lehetőleg felmutatható lehessen ama természeti összeköttetés és kapocs, mely az egyes állatosztályok és fajok, rendek és családok között létezik s hogy minél jobban megkönnyíttessék a tárgyak meghatározása s tudományos feldolgozása. Az említett fontos cél azonban intézetünk állattárában a jelenlegi körülmények mellett alig érhető el, mert gyűjteményei mind a mellett, hogy a középszerű fokozatra sem emelkedtek, már is az azok czélszerű elrendezésére megkivántató helyiség szűknek mutatkozik, úgy, hogy nem csak a nagyobb emlősök megszerzésével fel kell hagyni, de az igen fontos, úgy az állattani, mind pedig őslénytani tárgyak meghatározásához s összehasonlításához okvetlenül szükséges csontvázgyűjteményt sem állíthatják fel.

Ezen a hiányon egyelőre úgy lehetne segíteni, hogy a két országos képtár egyesítve külön czélszerű épületben helyeztetnék el; czáltal nyerhetnénk közvetlenül szükséges egy vagy két termet, s az 1—2 termet a nélkül, hogy az iparmúzeumnak a jelenlegi képtárban való felállítását gátolnók.

A helyiségek szűk voltát legszembeötlőbbben bizonyítja az hogy jelenleg a dolgozó és kézi könyvtárul szolgáló teremben csak két személy végezheti teendőit, a többi tisztviselő pedig a gyűjtemény-termekben kénytelen dolgozni, melyekből mind azon napokon kiszorulnak, midőn azok a közönség számára megnyitvatnak. A kitömő-segéd dolgozószobája pedig a földszinten van elhelyezve; így aztán az osztálynak egyetlen egy szolgálja nem képes sem a tisztviselőknek, sem a praeparatornak kellőleg segédkezni. — Ezen egy szolgának kötelessége egyszersmind a nyolcz termet tisztítani és az összes emlősöket és madarakat tisztogatni és kiporolni, melyek száma meghaladja a 7000 darabot.

1. Okvetlenül szükséges tehát ez osztályhoz még egy szolgát alkalmazni már csak azért is, hogy az állatok porozását, mely az egészségre káros befolyással van — miután mirenynyel (arsenicum) vannak conserválva — két személy váltakozva végezhesse.

2. Az osztály jelenlegi gyűjtőjének (Pável Jánosnak) fizetése, mint a többi felügyelő szolgálakéi 550 frtra volna emelendő.

3. A tiszti személyzet sem elegendő a gyűjtemény tudományos feldolgozására, sem pedig a gyűjteményekben levő nagy hézagok pótlására, mert daczára annak, hogy ezen osztályban jelenleg 842 példány emlős, 5430 példány madár, 3350 tojás és madárfészek, 750 hulló és kételtű, 5200 példány hal s mintegy 150,000 példány rovar van, azért mégis az eddig ismert állatok fajszámát tekintve, még mindig nagy az aránytalanság; úgy hogy például a madaraknak csak mintegy $\frac{1}{5}$ része, a téhelyröptűeknek (Coleoptera) alig $\frac{1}{6}$ -da van meg gyűjteményünkben, a többi állatfajok még sokkal kisebb arányban vannak képviselve.

A tisztviselőknek nagyobb mérvű szaporítását és a gyűjteményeknek kiegészítését azonban ez osztályban térhiány miatt nem javasolhatjuk, míg ezen osztály is az ujonnan felállítandó természettudományi múzeumba nem helyeztetik át.

4. Végül szükséges, hogy a még nagyrészen hiányos kézi könyvtár számára, (mely jelenleg 1535 munkából áll), mostan 2000 forintnyi összeg rendeltessék, azonkívül a természettudományi osztályok gyarapítására jelenleg rendelt évi 5000 frt dotatio fel-emeltessék 6000 frtra, hogy az ebből az állattár számára juttatott fele összeg évenként 3000 frtot tegyen ki.

Ezek szerint a N. Múzeum költségvetése következőleg alakul:

Kiadások.

Létszám		F o r i n t			Összesen
		Egyenként		Ér- őtődös pótlék	
		Fizetés	Lakpénz		
	Személyi járandóságok.				
	<i>a) Tisztviselők fizetései és lakpénzei. Központi igazgatás.</i>				
1	Igazgató	4,000	term.		
1	Titkár-pénztárnok (ezelőtt irat- tárnok)	1,500	„		
1	Fogalmazó	1,200	200		
1	Irnok	700	term.		
		7,400	200		7,600
	<i>Könyvtár és kéziratár.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt őr)	2,500	term.		
1	Kéziratőr (ezelőtt segédőr)	1,500	300	100	
1	Levéltárnok }	1,200	200		
1	Levéltárnok } segédőr	1,200	200		
1	Irnok	700	200		
1	Könyvtárőr (ezelőtt tiszt. őr)	1,500	term.	400	
1	Könyvtárnok } ezelőtt	1,200	200	100	
1	Könyvtárnok } örsegédek	1,200	200		
1	Könyvtárnok } segédőr	1,200	200		
1	Hirlapőr (segédőr)	1,200	200		
1	Irnok	700	200		
1	Irnok	700	200		
		14,800	2,100	600	17,500
	<i>Régiségtár.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt őr)	2,500	term.	200	
1	Régiség őr (ezelőtt segédőr)	1,500	term.	100	
1	Segédőr (ezelőtt örsegéd)	1,200	200		
1	Segédőr	1,200	200		
1	Irnok	700	200		
		7,100	600	300	8,000

Létszám		F o r i n t			
		Egyenként		Év- ötödös pótlék	Összesen
		Fizetés	Lakpénz		
	<i>Néprajzi-osztály.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt őr)	2,500	400	100	
		2,500	400	100	3,000
	<i>Iparművészeti-osztály.</i>				
1	Őr (ezelőtt is őr)	1,500	300		
1	Segédőr (ezelőtt őrsegéd)	1,200	200		
		2,700	500		3,200
	<i>Képtár.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt őr)	2,500	term.	200	
		2,500		200	2,700
	Természettudományi Múzeum.				
	<i>Ásványtár.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt őr)	2,500	term.		
1	Őr (ezelőtt segédőr)	1,500	300	100	
1	Segédőr (ezelőtt őrsegéd)	1,200	200	100	
1	Segédőr (vegyelemző)	1,200	200		
		6,400	700	200	7,300
	<i>Füvészet-i-osztály.</i>				
1	Őr (ezelőtt is őr)	1,500	term.	200	
		1,500		200	1,700
	<i>Allattani-osztály.</i>				
1	Igazgató őr (ezelőtt is az)	2,500	term.	500	
1	Őr (ezelőtt segédőr)	1,500	300	200	
1	Segédőr I (ezelőtt őr-	1,200	200	200	
1	Segédőr f segédek)	1,200	200		
1	Kitömő segéd (ezelőtt is az)	700	term.	300	
		7,100	700	1,200	9,000
35	Együtt az a)				60,000

Létszám	F o r i n t			
	Egyenként		Élvez- mény és ruha- illetm.	Összesen
	Fizetés	Lakpénz		
	<i>b) Szolgák fizetési és szállás- pénzei.</i>			
1	Könyvtári ügyelő (felügy.-szolga)	550	term.	
1	Régiségt. gypszm. (felügy.-szolga)	550	"	
1	Ásványt. prepar. (felügy.-szolga)	550	"	
1	Állattári gyűjtő (felügy.-szolga)	550	"	
7	Szolga 450 frt	5,950	}	
7	Szolga 400 frt			
	» ezeken k 80 ftjával a lakpénz		1120	
1	Szolga az Iparművészeti osztályhoz	400	80	
	<i>c) Élvezmények és ruhailetmények váltságai.</i>			
	Tűzifa váltsága			
	Az elősorolt 19 szolgának ruhailetménye 50 forinttal		686	
			1950	
		8,550	1,200	2,636
	<i>d) Jutalmak és segélyek</i>			1,000
	Együtt a b), c) és d)			13,386
54	A személyi járandóságok összege			73,386

Dologi kiadások.

	F o r i n t	
	egyenként	összesen
<i>Könyvtár.</i>		
Könyv- és kéziratár évi szaporítására	7,000.—	
Könyvkötésre	1,500.—	
A könyvtár szaklajstromainak kiadására	2,000.—	
A kéziratok lajstromainak és a levéltárak és egyéb irások és codexek kiadására	2,000.—	
A Magyar Könyvszemle kiadására	1,000.—	
		13,500.—
<i>Régiségtár.</i>		
A régiség-gyűjtemények szaporítására	6,000.—	
Új ásatásokra	1,000.—	
Oknyomozó lajstromok és egyes mono- graphiák kiadására	2,000.—	
Rajzok és metszetek készítésére	3,000.—	
Kézi szakkönyvtár szaporítására	2,000.—	
		14,000.—
<i>Néprajz-osztály.</i>		
A gyűjtemények szaporítására	1,000.—	
		1,000.—
<i>Iparművészeti-osztály.</i>		
A gyűjtemények szaporítására	3,000.—	
Lajstromok és egyes monographiák ki- adására	1,500.—	
Rajzok és metszetek készítésére	1,500.—	
A kézi szakkönyvtár gyarapítására	1,500.—	
		7,500.—
<i>Képtár.</i>		
Új képek beszerzésére	5,000.—	
		5,000.—

	F o r i n t	
	egyenként	összesen
Természettudományi Múzeum.		
<i>Ásványtár.</i>		
Gyűjtemények szaporítására	3,000.—	
Kézi szakkönyvtár gyarapítására	500.—	
		3,500.—
<i>Füvészet.</i>		
A Haynald-féle alapítványból, rendezésre és növények beszerzésére	615.—	
A gyűjtemény gyarapítására	300.—	
Kézi szakkönyvtár gyarapítására	300.—	
		1,215.—
<i>Allattár.</i>		
A gyűjtemények szaporítására	3,000.—	
Kézi szakkönyvtár gyarapítására	1,000.—	
Természetrajzi füzetek kiadására	2,000.—	
		6,000.—
<i>Az osztályok együttes kiadásai (melyeket az igazgató a szükséghez képest különít el az egyes osztályok között).</i>		
Díjnokokra	2,500.—	
Egyes nagyobb gyűjtemények vásárlására	5,000.—	
Bútorozásokra és padlózásra (az új padlók készítését okvetlen meg kell kezdeni, mert a mostaniak már nagyon rosszak)	10,000.—	
A N. Múzeum külön kiadványaira. (Úgy-mint: »Évi Jelentések«-re és az »Acta Nova Musei Nationalis« folytatására)	3,000.—	
		20,500.—
<i>Napi díjak és utiköltségek.</i>		
Utazások tudományos célból és kocsi-bérek		3,000.—
Dologi kiadások összege		75,215.—

Fentartási költségek.

	F o r i n t	
	egyenként	összesen
a) <i>Múzeumi épület fentartására</i>		4,000.—
<i>b) Kisebb költségek.</i>		
Kertész fizetése	450.—	
Kert-művelés	1,000.—	
A kézi pénztárnak	2,000.—	
		3,450.—
<i>c) Házi szükségletek.</i>		
Fűtés és a tüzianyagok beszerzésére . . .	3,000.—	
Éji őrök díjazása	720.—	
A termekben örökdő hadastyánok költségeire	1,200.—	
Kéményseprő évi átalánya	300.—	
Légszusz világítás	960.—	
Vízvezetési fogyasztás	600.—	
		6,780.—
<i>d) Vegyesek</i>		
Előre nem látható költségekre		200.—
A fentartási költségek összege		14,430.—

Rendkívüli kiadások.

	F o r i n t	
	egyenként	összesen
Az Iparművészeti Múzeum lakbére 6300 forint. (Ebből azonban még két évig 3000 forintot a főváros fizet)	3,300.—	
Fűtés, tisztogatás	1,000.—	
Irodai átalány	300.—	
Az Iparművészeti Múzeum részére tehát összesen. (Ezen kiadások megszűnnek, mihelyest ez a N. Múzeumba beköltözött)		4,600.—
A N. Múzeum könyvtárában 2 terem és 2 hirlap-folyosó bebutorozása = 12.000 frt. Ezen összeg négy évre elosztva		3,000.—
A régiségtárban 3 terem és 1 folyosó butorozása 20,000 frt. Ezt 5 évre elosztva		4,000.—
Az állattárban 1 terem butorozása, 4000 forint. Ezt két évre elosztva		2,000.—
Az állattári szakkönyvtár kiegészítésére 2000 frt. Ezt két évre elosztva . .		1,000.—
A rendkívüli kiadások összege . . .		14,600.—

A N. Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött orsz. bizotts. jelentése. 63

*A Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum költségvetése
tehát következő:*

a) A személyi járandóságok összege	73.386	forint.
b) A dologi kiadások összege	75.215	»
c) Fentartási költségek összege	14 430	»
<hr/>		
Összesen	163.031	forint.

Ezen kiadásokból a N. Múzeum alapjainak
tisztja jövedelme fedez évenként 10.116 forint.

A N. Múzeum és az Iparművészeti Múzeum
múlt évi költségvetése együtt összesen 110.138 forint volt.

E szerint javaslataink által a Múzeumok
költségvetésében mutatkozó valóságos
szaporodás csak 42.777 forint.

Ehhez jönne még 14.600 forint rendkívüli kiadás, de ennek
egy nagy része már két év alatt, hátralévő része pedig öt év
alatt végképen megszűnik.

A Múzeum hátulso udvarának üvegtetővel való befedésére
nem lehetett semmit sem felvenni. Erre vonatkozólag a közok-
tatásügyi miniszteriumnak kellene szakértők által egy előirány-
zatot készíttetni.

B á r ó R a d v á n s z k y B é l a, ¹⁾
a múzeumi bizottság jegyzője.

¹⁾ A t. báró úr javaslatát, mely a Nemzeti Múzeum szervezetét szék-
leskörű tanulmány alapján tárgyalja, czélszerűnek tartottuk folyóiratunkban
egész terjedelmében megörökíteni. Elismerjük, hogy szorosán véve lapunk
keretébe csak a könyvtárra vonatkozó rész tartozik; a javaslat azonban
oly szerves egészet képez, hogy azt múzeumi közlöny létünkre sem az
intézet sem olvasóink érdekében megesonkítani nem akartuk. Közöljük
azért az egészet, úgy a hogy a t. báró úr tollából kikerült, minden rövi-
dítés nélkül, mert azt tarjuk, hogy ha gyakorlatilag életbe lép, hivatva
lesz a Múzeum történetében új aerat inauguralni, ha pedig nem, mint tu-
dományos cikk irodalmi becsesül fog birni akkor is, ha az illetékes körök
a mostani viszonyok közt napirendre térnének fölötte. S z e r k.

RÉGI KÉZIRATAINK OLTALMA.

Közli: Volf György.

A M. N. Múzeum könyvtárában évtizedek óta az a dicséretes szokás uralkodik, hogy a füzött könyvnek, mikor beköttetik, még a borítékát is meghagyják. Hogy ez mennyire üdvös, azt nem akarom fejtegetni, hanem röviden csak egy példával akarom megvilágítani. Ismeretes, hogy Toldy Ferencz a régi magyar legendákat mind összegyűjtve akarta kiadni s hogy a gyűjteményből csak egy kötetet adhatott ki (Régi magyar legendák tára. V. köt. Pest, 1858.). Hogy a többi kötetbe mit szánt, azt biztosan csak ama megjelent kötetnek borítékáról tudjuk meg. Itt a megőrzött boríték megőrzi egy félben maradt nevezetes munka tervét. De ha modern sajtótermékeket kell ily nagy figyelemben részesíteni, mennyivel nagyobb gond illeti a régi nyomtatványokat és még ezeknél is mennyivel nagyobb kíméletet követelhetnek a régi kéziratok! Pedig épen az utóbbiak vannak nálunk a képzelhető legmostohább bánásmódnak kitéve. Annaira vagyunk, hogy ezer hálát kell mondanunk az istennek, ha a könyvtárak régi irott könyveink oltalmára semmit sem tesznek; mert jaj annak a szegény codexnek, mely magára vonja pártfogásukat! Eddig soha még elvétve sem jutottak a középútra; mindig vagy kevesebbet, vagy többet tettek az elégnél.

Itt is dicsérettel kell megemlítenem a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárát, mert habár ennek sem tudom helyeselni magát a cselekedetét, mégis el kell ismernem, hogy e cselekedetet a lehető legnagyobb kímélettel hajtotta végre. Ez az egyedüli nyilvános nagy könyvtár nemcsak Magyarországon, hanem az egész monarchiában, mely föl tudott emelkedni odáig, hogy a régi codexekeket abban az állapotban kell megőrizni, melyben ránk jutottak. Hibája csak az, hogy e szabályt nem föltétlen szigorúsággal veszi, hanem azzal az engedékeny kiegészítővel enyhíti, hogy a

mennyire lehet. Én még ezt is elvetem. Megmutatom az okát. Vegyük például a Vitkovics-codexet. Ez Mátray Gábornak magában a könyvben található tanusága szerint Jankovich Miklós első gyűjteményéből kötetlenül jutott a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárába s ez állapota 1852-ig nem változott. Akkor azonban február hóban Mátray beköttette, s ez alkalommal megesett, hogy a codex levelei össze-vissza zavarodtak; mert az 1804-ben ez emlékeknek még Egerben létekor, Révai számára készült másolat, ily rendtelenségről nem tud. Pedig Mátray Gábort még ellensége sem vádolhatja, hogy a kéziratokkal általában a legkiméletesebben nem bánt volna; és a Vitkovics-codexnek azzal, hogy beköttette, mégis kárt okozott. Nem itt a hely, hogy e codex leveleinek eredeti rendjét kimutassam, erről a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adok fölvilágosítást. Elég volt kiemelnem, hogy a bekötés mily nagy bajt okozhat. Pedig látni való, hogy ez még nem is a legnagyobb.

Én azonban a bekötést még akkor sem tudom helyeselni, ha nem tesz is valami nagy kárt; mert egyet-mást mindig eltöröl, a miből a codex előbbi sorsára, elveszett részeire vagy egyébire lehet következtetni. Megint a Vitkovics-codexet idézem. Mátray följegyzi ugyan, hogy e codex »kötetlen« volt, de hogy régibb kötés nyomát nem mutatta-e, az iránt kétségben maradtunk. De meg ha tudnók is, hogy volt nyoma, mi haszna, ha nem láthatjuk s így következtetéseket sem fűzhetünk hozzá? Arról meg nem is szólok, hogy a bekötéssel szükségképen járó fűzés és összeragasztás az iverk, a terniok megvizsgálását, mely az egyedüli biztos eszköz a hézagok nagyságának megállapítására, nagyon megnehezíti, sőt gyakran éppen lehetetlenné teszi. Csakhogy azt akartam mutatni, hogy a bekötés a legnagyobb óvatosság mellett is mindig némi kárral jár.

A magy. nemz. Múzeum könyvtára, a bekötést egyébiránt csakis kötetlen codexeknél alkalmazta; a melyeknek még volt valamilyes kötésük, azokat csak kijavította. Hogy ezeket a bekötéstől megkimélte, azt tartózkodás nélkül helyeslem. Csakhogy én még ennél is nagyobb kiméletet kívántam volna számukra. Itt is példára utalok. Nagyon gondosan van kijavítva a Margit legenda; de hová lettek tábláinak belső borító levelei? Azt mondhatná valaki, hogy talán már le voltak tépve. De hátha

mégsem? Mert Mátray följegyezte, hogy »az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankovich Miklós kéziratával« meg volt mondva, hogy e becses codexet kitől s mi áron vette. Valószínű-e, hogy ez a tábla fájára volt írva? És ha borító levélen volt, nem lehetett-e ott még más tanúskodó írás is? De meg ha csakugyan a tábla fájára volt írva, ennek beragasztásával nem veszett-e el egy történeti documentum eredetije? Tehát akár mennyire méltatom is különben a magy. nemz. Múzeum könyvtárának kiméletes eljárását, még sem helyeselhetem, hogy a be-kötést és javítást egyáltalában alkalmazta, mivel így, mint a mondott példák mutatják, határozottan kárt tett.

Mit szóljak már most egyéb könyvtárak eljárásáról, melyek codexcinknek mintha nem is megóvását, hanem egyenesen megnyomorítását tűzték volna ki céljukul! Képzelem, hogy nevettek a bécsi udvari könyvtárban a török szultán naivságát, a ki a corvinákat nekünk azzal akarta becsesebbekké tenni, hogy szépen bekötötte. Maguk pedig régi magyar bibliafordításukat, a bécsi codexet azzal tették értékesebbé, hogy régi kötését, melyet még Révai ismert, elpusztították, magát a codexet széleinek irgalmatlan meggyalulása után szépen újra bekötötték s ez eljárásukkal, e kiváló kincs multjának földéítésére irányzott minden további vizsgálatot örök időkre lehetlenné tettek. Hogy a tihanyi apátság hogyan bánt el codexével s főkép hogyan pusztította el ennek műtörténeti szempontból is kiváló fontosságú eredeti kötését, arról már elmondtam szomorú panaszomat a Nyelvemléktár VI. kötete előszavában. A legnagyobb ilyenmű bünt, mely a tudomány történetében bizonyára páratlan, a budapesti egyetemi könyvtár még az ötvenes években követte el. A kegyelet tiltja, hogy megnevezzem a felejtethetlen nagy tudóst, kinek emlékezetéhez e gyászos dolog fűződik. Bocsássuk meg a dicső elköltözöttnek, hiszen csupán csak hazafiságból tette. De lássuk magát a példát. Volt a mondott könyvtárban egy terjedelmes régi kézirat, mely az ötvenes években egyszerre csak iszonyúan meggyalulva s a mennyire egyáltalán lehetett, különböző színű, minőségű és diszítésű bőrrel bevont táblákba kötve, mindenféle nevek alatt, tehát mindenkép fölismerhetlenné téve, mint öt codex lépett nagy csendesen a tudomány színe elé. Hogy e barbár eljárás számos nyomot, számos adatot semmisített meg

örökre, arról fájdalmas tanuságot tesznek a meggyalulás következé-
 kében olvashatatlanná vált lapszéli jegyzetek. Ha még hozzá
 megfontoljuk, hogy az eredeti kötés is elpusztult s vele mind az,
 a mi a kézirat minden oldalú ismeretére nézve talán fölötte be-
 cses s a két tábla belső oldalára lehetett jegyezve, akkor ez okta-
 lan rombolást nem tudjuk elég szigoruan kárhozatni.

Csak veszett fejszének a nyele, hogy a magy. tud. akadé-
 miai könyvtárban van e szerencsétlen kéziratnak egy tökéletlen,
 de még abból az időből való másolata, mikor még nem volt föl-
 darabolva. Toldy az ó- és középk. magy. nemz. irod. történetében
 (3. kiad. Pest. 1862. II. köt. 86. l.) alkalmasint feledékenységéből
 említi létét. E másolatból, melyet Illés László orvos 1841 ben
 készített, megtudunk legalább annyit, hogy a kéziratnak nem
 volt címlapja, hogy hátára mi volt írva s hogy »bal táblájára
 belől, ujjabb cursiv betűkkel« milyen foglalat volt jegyezve. Hogy
 még egyéb is lehetett a táblákra írva, az onnét gyanítható, hogy
 a másoló a nyomokat hagyott lapszéli jegyzeteket is, melyek
 pedig az ő idejében bizonyára még épek voltak, egészen mel-
 lözi. Így fájdalom, a kézirat múltjáról semmit sem tudunk meg;
 még azt sem, hogy kitől, mikor s hogyan jutott az egyetemi
 könyvtárba. Fődolog azonban, hogy megőrizte a kézirat erősza-
 kosan szétszedett részeinek összetartozóságát. Megtudjuk belőle,
 hogy e részek a Cornides-codex, a Bod codex, a könyvecske a
 szent apostoloknak méltóságáról, a Példák könyve és a Sándor-
 codex. Hogy az összetartozóság ismerete mily fontos, arra két
 dolgot említek.

Sem a Bod- sem a Sándor-codexben nincs évszám. Ott
 útbaigazító a többi három codex, a melyekben készülésük ideje
 ki van téve, s melyek szerint amazoknak kora 1510. és 1521.
 közé teendő. Ez az egyik dolog; a másik meg az, hogy az ösz-
 szetartozóság ismerete fölvilágosítást ad az öt codex közül még
 azoknak az íróiról, közönségéről és birtokosairól is, melyekben
 minderről semmi adat sincs. E dolog bővebb fejtegetését szintén
 a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adom, ide csak az
 eredményt jegyzem, mely abból áll, hogy mind az öt codexet
 hat margitszigeti dömés apácza, saját kolostorabeli társai vagyis
 a margitszigeti dömés apácza kolostor tagjai számára írta. Mind

ezt az egyetemi könyvtár Illés László másolata nélkül örökre megsemmisítette volna.

De ha a régi codexeket sem védtetlenül hagyni, sem bekötni, sőt még csak kijavítani sem szabad, akkor hogyan oltalmazzuk? Ha valahol, itt kell és lehet a kecskét is jól lakatni, meg a káposztát is megmenteni. Dr. Ehrenfeld Adolf bécsi jogtanácsos hazánkfia már régen úgy fejtette meg a dolgot, hogy az ő birtokában levő s általa fölfedezett valamennyinél becsesebb régi magyar codexet egyszerűen jó erős tokba tette. Drágaságot tokban kell tartani, avagy régi kézírataink, múltunk emlékei, műveltségünk tanúi nem a legnagyobb drágaságok-e? Tudom ugyan, hogy sok codexünkre nézve fölszólalásom már régen elkésett, de azért nem tartom hiábavalónak, először, mert mégis van egynehány, mely ha eddig elkerülte is a veszedelmet, azért a jövőre nézve még mindig nincs biztosítva, és másodsor, mivel még ezentúl is fődühöztünk föl olyan régi becses iratokat, melyekre ki tudja nem ugyanaz a sors súlyosodnék-e, mely eddig is annyi kiváló kincsünkön dühöngött. És utoljára is, ha szavannak semmi haszna sem lesz, nem akartam hallgatásom által a rombolás bűnrészesévé lenni.

V. Gy.

* * *

Czikkíró úr, mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója, a régi magyar kéziratokkal behatóan foglalkozván, felszólalását, mely bizonyos fokig lehet jogosult, éles hangja daczára minden kihagyás nélkül a maga eredetiségében adtuk. Nyilvános könyvtárakról levén szó, melyeket lelkes hazafiak áldozatkészsége hozott létre s a nemzet áldozatkészsége tart fön, helyén levőnek tartjuk, ha a közönség azok iránt élénkebben érdeklődik s az itt tapasztalt hiányok ellen nyilvánosan felszólal. Alkotmányos országban nemcsak az illetékes hivatalos közegek, hanem a közönség is ellenőrzi a könyvtárakat s minden olvasó, ha meggyőződik arról, hogy az itt felhalmozott tudományos kincsek, akár tudatlanságból, akár mulasztásból, nem úgy kezeltetnek, a mint ezt az ország művelődési érdekei méltán megkívánják, jogosan szólal fel a tapasztalt visszaélések ellen. Az ily felszólalások, ha alaposak, mindig használnak az ügynek, s nem ártanak akkor sem, ha alaptalanok is, mert a megtámadott könyvtárnak alkalma van

azokat megczáfolni, s a közönséget a dolog állásáról felvilágosítani.

Ezen szempontból, mi a nyílt felszólalásoknak barátai vagyunk, s közkönyvtáraink érdekében szívesen nyitunk ezeknek tért lapunkban.

Ezért közöltük változatlanul czikkíró úr felszólalását is, mert bár több állításával nem érthetünk egyet, s ezekre meg is tesszük ezuttal észrevételcinket, de az alapeszmét a kéziratok oltalmáról helyeseljük, s a kérdést elég fontosnak tartjuk arra, hogy folyóiratunkban megvitattassék.

Meg vagyunk róla győződve, hogy czikkíró urat felszólalásában a legjobb szándék vezérli. Mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója kétségkívül ő érzi legélelénkebben a veszteséget, mely a hazai irodalmat éri azáltal, ha egyik-másik nyelvemlékünk csonka állapotban jut reánk. Természetesnek találjuk tehát, ha ügybuzgalma ilyenkor élesebb kifejezésekre ragadja, s ha subjectiv álláspontjáról többet mond, mint a mennyit objective véve a dolgot, elfogulatlanul mondani lehetne.

Kétségbevonhatlan tény, hogy közkönyvtáraink az alkotmányos aera óta minden tekintetben haladtak. Haladtak adminisztratív és tudományos irányban, s nincs a könyvtár-, könyvtárisme- és bibliographiának oly ága, melyre figyelmüket ki nem terjesztették volna. S éppen azért nem fogadhatjuk el, czikkíró urnak azon állítását, »hogy a kéziratok vannak nálunk a legmostohább bánásmódnak kitéve, s hogy ezer hálát kell adnunk istennek, ha a könyvtárak azok érdekében semmit sem tesznek, mert jaj annak a kéziratnak, mely magára vonja pártfogásukat« stb. Ez a valóságnak nem felel meg.

Utalunk a régi magyar nyomtatványok kötéseire a Nemzeti Múzeumban, melyeket a könyvtár legnagyobb gonddal bent az osztályban eszközöltetett, hogy a ritka példányokat a könyvkötő késétől és szeszélyétől megkímélje; s hivatkozhatunk az egyetemi és akadémiai könyvtárakra is, hol a régi kötésekre s a régi könyvek provenienciájára kivált újabb időben különös gondot fordítanak. A multakról nem beszélünk. Meddő recriminációknak barátai nem vagyunk. De azt hisszük, hogy Mátray és Toldy hibáiért, melyeket azok az ötvenes években jóhiszeműleg elkövettek, a fővárosi könyvtárakat ma kárhozatni igazságosan

nem lehet. Mátray és Toldy kétségkívül tévedtek, midőn a czikk-író úr által említett kéziratokat újra beköttették, de tévedésök olyan volt, hogy azt helyzetükben akkor mindnyájan elkövetjük vala; mivel a bibliographiai és könyvtártani ismeretek hazánkban akkor még nem voltak azon a fokon, hogy ezek alapján az egykorú kötésnek vagy provenienciának nagy fontosságot tulajdoníthattak volna, de másrészt az akkori politikai, irodalmi és könyvtári viszonyok közt nem lehet csudálkozni, ha sokkal nagyobb súlyt fektettek a codexekre mint a provenienciára, s nem ítéltük el őket, ha ezeket beköttették csupán azért, hogy fönmaradásukat az irodalomnak biztosítsák. Igaz, hogy a kötés által egyik-másik codexnek elveszett a provenienciája, de megmaradt maga a codex. A provenienciát a jövő buvárlatok még felderíthetik, de a codexet, ha egyszer kötetlen állapotban elveszett, nem derítjük fel többé sohasem. Pedig az akkori viszonyok közt a kötetlen codex föntartása igen problematikus volt. Mi tehát Mátray és Toldy eljárását nem magában, hanem a viszonyokkal összhangzásban ítéljük meg, s ezért ítéletünk sokkal enyhébb mint a czikk-író uré. Mindkét boldogemlékű jelesünk megtette köteleességét a maga idejében. Annyi teendő közt, a mennyivel nekik akkor megbirkózniok kellett, nem csuda ha figyelmüket a proveniencia elkerülte.

Az ő feladatuk volt gyűjteni és conserválni, a mienk feldolgozni. Hiszen ha ők már akkor a codexek provenienciájával foglalkoznak, mi maradt volna most nekünk?

Mátrayt különben a Margit legendáért épen nem lehet hibáztatni. A mit e kézirattal tett mindössze az volt: hogy mikor egykorú bőrkötését restauráltatta, beragasztatta a fatáblák pusztá belsejét tiszta papirossal s nyolcz tiszta levelet tétetett a kézirat elejére s nyolczat a végére. Hogy pedig a kézirat régi állapotáról a könyvtárnak tudomása legyen, az első boritéktábla beragasztott belsejére a következő feljegyzést írta: »Midőn e kézirat Jankowich Miklós első gyűjteményéből a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott, nem volt rendesen bekötve, hanem csupán a mostani kötet két táblája közé, melyeknek háta rongyolt állapotban vala, helyezve. Újra beköttetett 1852-iki januárban, megtartván a kötés régi két táblája, s háta ujonnan készítettven«.

»Az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankowich

Miklós kéziratával e sorok voltak írva: »Nicolai Jankowich Exemplar a Comite Michaele Viczay pro aureis Graecis et Romanis Rarissimis, uti Basileos Basileon Farnacis et aliis. Nro. 65 redemt.

Unicum hoc pretiosissimum
Linguae Hung: Cimelion.«

Mátray Gábor s. k.«

Ebből kitetszik, hogy a kézirat régi boritéktábláin más írás Jankowich jegyzetén kívül nem volt. S mi, kik tapasztalásból tudjuk, hogy Mátraynak ilyenmő nyilatkozatai mily lelkiismeretes hűségen alapúlnak, megnyugtathatjuk czikkíró urat, hogy ez valóban így van. Jankowich hátrahagyott bibliographiai jegyzetei is megerősítik ezt. Ezek egy szóval sem említik, hogy a boritéktáblákon régi feljegyzések volnának, pedig Jankowich figyelmét semmi sem kerülte ki. Nem vezett el tehát e codexnél semmi, mi ismert provenienciájához új adalékot nyujthatott volna, s Mátray azzal, hogy boritéktábláit beragasztatta, az irodalomnak semmi kárt sem tett.

Félreértések kikerülése végett korrektebb lett volna ugyan a boritéktáblákat úgy beragasztatni, hogy Jankowich jegyzete a maga eredetiségében olvasható legyen, de így sem baj a hogy most van.

A mi a Vitkovics-codexet illeti, ezt a könyvtár — mint Mátray a boritéktábla belsején feljegyezte — kötetlen állapotban kapta. Mátray beköttette, úgy azonban, hogy nem vágatta körül, hanem úgy a hogy volt boritéktáblákba tétette. Ekkor történt, hogy a könyvkötő a kézirat leveleit és ternioit felcserélte, és összezavarta, a mi minden bizonynyal hiba. De olyan hiba, a mit a középkorban a könyvkötők csak oly gyakran elkövettek mint ma, s melyet el fognak követni mindaddig, míg csak emberek fogják végezni a könyvkötést. A hiba azonban nem csonkítja meg a codexet s jóvátéhető.

A szaktudós rekonstruálhatja a kézirat leveleit, a könyvtárnok pedig mindig visszahelyeztetheti azokat óvatosan oda, a hova tartoznak, a nélkül, hogy a kézirat legkisebb kárt szenvedne.

Abból azonban, hogy némely codexnek leveleit a könyvkötő összezavarta, vagy a provenienciára vonatkozó jegyzetekből va-

lamit megsemmisített, mi nem azt következtetjük: hogy a régi kéziratokat egyáltalában beköttetni nem kell, hanem igen is azt, hogy ezeket kiváló gonddal és nagy figyelemmel kell beköttetni. Be kell foglalni az új kötésbe a régi feljegyzéseket és előleveleket mindenestől, s különösen kell ügyelni arra, hogy a leveleket és terniókat a könyvkötő össze ne zavarja, s a széleket körül ne vágja. Így a codexben nem esik kár, s fönmaradása századokra biztosítva van.

E szempontokból indult ki Mátray is, mikor a Margit-legendát restauráltatta és a Vitkovics-codexet beköttette. Ez utóbbinál tévedett, hogy a bekötött leveleket felül nem vizsgálta, de tévedésével sem a codexnek, sem az irodalomnak nem ártott, s mi kik Mátray 30 évi könyvtárnokságának gyümölcseit élvezzük és tudjuk, hogy n e h é z i d ő b e n mily szolgálatokat tett a múzeumi könyvtárnak, nem teszünk neki 30 évvel ezelőtt elkövetett hibájáért szemrehányást.

Toldy eljárásáról nem szólunk. A czikkíró úr által felhozott esetet nem ismerjük, róla e helyütt nyilatkozni nem tartjuk magunkat illetékesnek. Egyet azonban kívánunk megjegyezni. A magyar irodalomtörténet és a hazai tudományosság sokkal többel tartozik Toldynak, hogysen egyes apró tévedései fölött mi, kik az ő örökségének részesei vagyunk, a tudomány nagyobb kára nélkül napirendre ne térhetnénk. E tévedések ma a nyelvtudós szempontjából nagyoknak látszanak, de ő mint alkotó irodalomtörténész, ki az akkori viszonyok közt az irodalomtörténeti, nyelvészeti és történeti téren maga végezte nagy részét annak, a mit mi most annyian csinálunk, hivatása magaslatáról észre sem vette azokat. Nagy dolgot alkotott, s hogy megmentse az irodalomnak a legfontosabbat, elejtette a kevésbé fontosat, melyre akkor általában nem nagy súlyt fektettek.

Hibázott. Hibája azonban nemcsak az ő, hanem a kor hibája is volt, melyből mi álláspontunknál fogva levonjuk a tanulságot, -- de a hibát neki bűnül felróni azon nagy érdemeknél fogva, melyeket félszázados tudományos pályáján irodalmunk körül szerzett, nem tudjuk.

Végül czikkíró úrnak azon javaslatára, hogy a régi kéziratokat beköttetni nem kell, hanem legjobb azokat erős tokban

őrizni, megjegyezzük: hogy a tokrendszer alkalmazása kéziratoknál nyilvános könyvtárakban ma már túlhaladott álláspontra. Oklevelekre, levelekre, kisebb nyomtatványokra s más apróságokra több könyvtár alkalmazza ma is; de k é z i r a t o k r a az sem nem alkalmas, sem nem praktikus.

Más szempontok vezérlik a magángyűjtőt, mások a nyilvános könyvtárat.

A gyűjtő tulajdonának tekinti gyűjteményét, melylyel tetszése szerint rendelkezik, s főtartásában csak a saját izlését ismeri mérvadónak; a könyvtár a haza szellemi közkinceseit őrzi, melyeknek főtartásában az ország közművelődési érdekei mérvadók. Az első nem felelős senkinek, s annak mutatja gyűjteményét, a kinek akarja; a másik felelősség terhe alatt tartozik a rábizott tárgyakat nemzedékről-nemzedékre sértetlenül megőrizni, s ezeket tudományos használatra minden komoly kutatónak kiszolgáltatni. Már most, ha gyakorlati szempontból vizsgáljuk, hogy mi biztosítja a kéziratok főtartását jobban, az-e, ha k ö t e t l e n á l l a p o t b a n erős tokban őriztetnek, vagy pedig, ha boritéktáblák közé gondosan bekötöttek, azon eredményre jövünk, hogy kétségtelenül az utóbbi.

A tokban való kezelés nagyobb kár nélkül lehetséges ott, a hol a kéziratokat kevesen használják; de közkönyvtárban, a hol a kéziratok használata napi renden van, a tokkezelés tönkre tenné félszázad alatt a kéziratoknak nagy részét. A hány tudós, annyi temperamentum. Egyik nyugodtabban venné ki a kötetlen kéziratot a tokból és helyezné vissza, másik kevésbé nyugodtan, miáltal a kézirat levelein behajtások és ránczok támadnának, melyek idővel végzetesek lennének a codexre. De bármily figyelemmel kezelnénk is ezen mód szerint a kéziratokat, azáltal, hogy kötetlen állapotban volnának, nem lehetne elkerülni azt, hogy az első és utolsó levelek ne szenvedjenek, tehát idővel a gyakori használatból a kéziratnak épen azon része kallódnék el legelőbb, melyre szerző úr felszólalásában oly nagy súlyt fektetett. A tokrendszer tehát kéziratoknál közkönyvtárakban nem alkalmas. Ennél sokkal czélszerűbb a gondos bekötés, mely különös súlyt fektet a kéziratok provenienciájára, előleveleire, ternioira, lapszéleire és vágására; s nemcsak megőrzi a codexet lehető egykori állapotában, hanem megmenti azt legtovábbra az enyészettől

is. Ezen módszert alkalmazzák kötetlen kéziratoknál az európai nyilvános könyvtárak általánosan, azt tartjuk czélszerűnek a kéziratok biztos főtartása érdekében mi is. Ezeket tartottuk szükségesnek czikkiró úr felszólalására sine ira et studio elmondani.

Szerkesztő.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

— XVI—XVII. századbeli francia nyomtatványok Magyarországról. Ezen folyóirat hasábjain ismételve volt alkalmunk említést tenni arról, hogy Magyarország küzdelme a törökökkel egész Európa figyelmét és érdeklődését magára vonván, gazdag irodalmat teremtett.

Latin és német nyelven nagy számú röpirat jelent meg. De nem csekély a többi európai nyelveken megjelent röpiratok száma. Ezeknek bibliographiájához kívánunk némi adalékkal járulni, midőn öt francia nyelven megjelent röpiratot sorolunk fel, melyek közül az elsőt, a legrégebbit a berlini, a többi négyet a koppenhágai kir. könyvtár lajstromaiból jegyeztük ki.

1. Guillaume de Bellay Seigneur de Langey. Oraison faite en faveur du roi Jean de Hongrie de la guerre contre le Turc. s. l. s. a. (1530 táján.) 4°.

2. Confirmation de la paix entre l'Empereur et le Grand Seigneur des Turcs. Traduit du latin. Paris. 1617.

3. Les ceremonies observées au couronnement du Roy de Hongrie en 1618. Paris. 1618.

4. La declaration du Grand Turc contre Bethlen Gabor. Paris. 1622.

5. La desfetes serieuse de 10,000 Turcs devant Novigrade par l'armée imperiale, avec la deroupte de toute l'armée de Bethlen Gabor. s. l. 1627. F. V.

— Bozdogh Márton hazánkfia latin alkalmi versei 1610-ből. Ismeretes, hogy a XVI—XVII. században a külföldi egyetemeken tanult hazánkfiaitól sok dissertatio, vers, alkalmi beszéd s más ezekhez hasonló munka látott napvilágot. Ezekről irodalomtörténetünk csak kis részben bír tudomással, a legnagyobb rész még ma

is a külföldi könyvesházakban ismeretlenül lappang. Azt hiszem, hogy a hazai irodalomnak jó szolgálatot tenne az, a ki ezeknek bibliographiai leírását egy munkában összegyűjteni megkísérlené. Részemről az olaszországiakat évek óta figyelemmel kísérem, s ekkor az itteni antiquariusoktól saját gyűjteményem számára szép számú XVI—XVII. századi magyarországi vonatkozású dissertatiót sikerült összehoznom. Ezekből most Segesdi Bozdogh Márton, latin alkalmi verses munkáját kívánom megismertetni, mely Bolognában 1610-ben nyomtatott, s gróf Erdődy János tiszteletére azon alkalomból készült, midőn ez a pármái Akadémiában a bölcsészettudori fokozat elnyeréseért vitázott. A füzet hazánk XVII. századi irodalomtörténetéhez nyújt ismeretlen adalékot s teljes címe a következő:

Dotes Intellectuales.

Illustrissimi D. D. Joannis Erdeödi De Moniakerek,

Perpetui Montis Claudii, ac Comitatus Varasdiensis Comitiss,
Liberi Baronis in Lipovecz, Chaszarvar, ect.

Cum absoluto cursu Philosophico, triennales totius Philosophiae propositiones acerrime juxta ac felicissime, in celeberrima Parmensi Academia propugnaret.

A.

Nobili D. Martino Bozdogh Segestino, Artium et Philosophiae Magistro, V. J. S. ejusdemque Illustrissimi D. perpetuo clienti.

Perpetui honoris gratia conscriptae.

Bononiae, Officina Typographica Victory Benaty M.DC.X.

Superiorum Permissu.

Nagy 8-adrétű röpirat, 16 lap. Tartalmazza a következő fejezeteket:

- I. Ode Tricolos Tetrastrophos de instrumentis nauticis.
- II. Habitu principiorum, tanquam navi.
- III. Scientia, tanquam velo.
- IV. Prudentia, tanquam vento prospero.
- V. Arte, tanquam peritia navigandi.

- VI. Sapientia, tanquam vietu.
- VII. In Ejusdem Praeclaram Defensionem.
- VIII. In genus et studia.
- IX. Exemplum rarum.
- X. Lucinae augurium.
- XI. Tetrasthicon ad D. Comitum Parentem D. Joannis.
- XII. Ad D. Comitissam Matrem D. Joannis.
- XIII. D. Fratres ad D. Joannem.
- XIV. D. Sorores ad D. Fratrem.
- XV. D. Gaspar Verbanovich Canonicus Zagabriensis Praefectus D. Joannis, ad eundem.
- XVI. Inelytae Hungaricae et Illyricae Nationis Collegium Bononiense ad Patronum colendissimum.
- XVII. Omnia Implex.
- XVIII. Natura dotibus insignis.
- XIX. Apostrophe; Calliopes ad patriam Erdeödiamam.
- XX. Logogryphus.
- XXI. Apollo ad Musas.

Mircse János.

Az aquinoi sz. Tamás-féle codexek bibliographiájához. Ismeretes, hogy a mostani pápa nagy kedvelője aquinoi sz. Tamás theologiai rendszerének és munkáinak. Az első pápasága alatt már több hittudományi intézetben újra életbe léptette, az utóbbiak iránt pedig azáltal fejezte ki nem régen kiváló előszeretetét, hogy elhatározta aquinoi sz. Tamás összes munkáit egy monumentális kiadásban nagy kritikai apparatusal újból közrebozsítani. E célra kiváló szaktudósokból szerkesztői bizottságot nevezett ki, melynek feladata lesz aquinoi sz. Tamás munkáinak összes kiadásait a létező hasonló kéziratokkal alaposan összehasonlítani, s az új kiadást széles tudományos és kritikai alapon előkészíteni. A bizottság élén Zigliara bibornok a kiadás rendezője áll, ki azzal kezdte meg működését, hogy a pápai követség útján az összes európai könyvtárakat felszólította: mily feltételek alatt volnának hajlandók a birtokukban levő aquinoi sz. Tamás-féle kéziratokat neki bizonyos időre tudományos használatra átengedni. A budapesti könyvtárak is kaptak a miniszterium útján ily felszólítást. Az akadémiai könyvtárnak aquinoi sz. Tamás munkái-

ből egyetlen egy kézírata sincs, az egyetemi könyvtár bir három ilyenmő XV. századi kéziratot, melyeket tudományos használatra készséggel enged át, végre a Nemzeti Múzeum könyvtára, melynek gyűjteményében aquinoi sz. Tamás különböző munkáiból három kézirat van és pedig egy XIV. századi hártya és 2 XV. századi papirkézirat, oly feltétel alatt hajlandó ezeket bizonyos időre (melyet meg lehet hosszabítani) Zigliara bibornok rendelkezésére bocsátani, hogy azokat a vatikáni könyvtár helyiségében fogja használni. Mommsen balesete óta az európai könyvtárak legtöbbszörének álláspontja ez: hogy kéziratot, ritkaságot és címeliát csakis nyilvános könyvtáraknak és nem magán tudósoknak szolgáltatnak ki. Tudomásunk szerint a budapesti könyvtárakon kívül a hazában vannak még aquinoi sz. Tamás-féle codexek: Pozsonyban a káptalani és ferenczrendi, Gyulafehérvárott a Batthyányi-féle, Nagyszébenben az evangélikus egyház, Esztergomban a főegyházi és Zágrábban a káptalani könyvtárakban. Valószínűleg azonban lesznek ezeken kívül máshol is. A megindított vállalat ha be lesz fejezve, nemcsak szövegkritikai, hanem irodalomtörténeti és bibliographiai szempontból is nagyszabású lesz, mert lehető teljes számban fogja megismertetni azon kiadásokat és codexeket, melyek aquinoi sz. Tamás műveiről az európai könyvtárakban egyáltalában léteznek. Örvendünk, hogy ezen nagy munkához hazánk könyvtárai is hozzájárulnak s még jobban fogunk örvendeni, ha egyik-másik felhasznált kéziratunkról a szövegkritika ki fogja deríteni, hogy a jobb olvasású példányokhoz tartozik. Ez alkalommal felemlítjük még azt is, hogy a Corvina elszórt maradványai közt tudomásunk szerint aquinoi sz. Tamás különböző műveiből 3 XV. századi hártya-kézirat létezik u. m. egy Bécsben, egy Prágában és egy Modenában. A bécsinek: »Thome Aquinatis Catena aurea seu continuum in Lucae Evangelium« a czíme, a prágaié: Thomae. Aq. »Commentarius in librum de coelo et mundo«, s a modenaié: »Thomae Aquinatis Commentarium in Primum Librum Sententiarum«. Kivánatos volna, hogy a tudós bibornok monumentális vállalatában e három corvin-codexet is felhasználja, s ezeknek szövegkritikai becsét velünk megismertesse.

— Az **escuriali codex aureus**ról. Hänel munkájából¹⁾ tudjuk, hogy Spanyolországban a sz. Lőrinczről nevezett escuriali könyvtárban egy »Codex aureus quatuor evangeliorum« című latin kézirat őriztetik, mely 4-edrétű hártván ragyogó arany betűkkel pazar fényvel van kiállítva s a hagyomány szerint Mátyás király könyvtárából származik. A kézirat II. Konrád és III. Henrik császárok alatt a XI. században készült, s némelyek szerint Erasmus Rotterodamus gyűjteményéből, mások szerint Mária királyné utján jutott az escuriali könyvtárba. A kéziratnak egész irodalma van, de azon körülmény, hogy miképen került Mátyás király könyvtárába és innét Erasmus Rotterodamus gyűjteményébe, ekkorig még felderítve nincsen. Újabban a »Monumenta Germaniae« ismeretes vállalat megbízásából Ewald P. átvizsgálta a spanyolországi könyvtárak középkori kézirateit s kutatásainak eredményét a »Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde« VI. kötetében, »Reise nach Spanien im Winter von 1878 auf 1879« cím alatt tette közzé²⁾ E jelentésében a codex aureusra is kiterjeszkedik, felemlíti, hogy az Hänel szerint³⁾ Mátyás király könyvtárából származik, de hozzát teszi, hogy ezen nézetet már Escudero de la Penna, ki a codexről értekezett, jogggal kételkedve fogadta, mert a kéziratban erről semmiféle adat nincsen.« A kézirat corvinianus provenienciáját tehát kétségbe vonja. A t. kutató úrnak ezen kételkedésére, mely magában véve még nem egyértelmű az alaposággal, megjegyezzük, hogy a szóban levő kéziratnak eredeti provenienciáját nem ismerjük; s azt, hogy egyáltalában volt e Mátyás király könyvtárában és ha volt, hogy került innét Erasmus Roterodamushoz s ettől az Escurialba, fejtegetni nem akarjuk. Megjegyezzük azonban, hogy csupán azon körülményből, hogy magában a kéziratban nincs semmiféle adat, mely annak corvinianus jellemét igazolná, azt következtetni, hogy az Mátyás király könyvtárában nem is volt, nézetünk szerint alaposan nem

¹⁾ Catalogus Codicum manuseriptorum etc. Lipsae, 1830. 923. 1

²⁾ II. füzet 219—398. II.

³⁾ i. h. 281. 1

lehet. Ismeretes, hogy Mátyás király könyvtárában nemcsak XV. századi, hanem régibb kéziratok is voltak, melyeknek címlapján nincsen Mátyás czimere, s a kötésekben egyedül a lipcei Constantinus Porphyrogenituson találjuk azt. Régibb kézirat tehát lehetett a Corvinában anélkül, hogy akár a címlapon, akár a kötésben Mátyás czimerét viselte volna. Abból tehát, hogy az arany biblia címlapján és boritéktábláján Mátyás czimere nincsen, még nem lehet alaposan azt következtetni, hogy az a Corvinában nem volt. Több régibb Corvin-codexet ismerünk, melyeken Mátyás király czimere nem volt, de egykorú levelezések alapján, melyekhez semmi kétség sem fér, mégis a Corvinához számítjuk őket. Át kell azért itt is kutatnunk a kézirat keletkezési és vándorlási történetére vonatkozó adatokat s különösen Erasmus Rotterodamus és Mária királyné korabeli levelezéseket, és csak azután mondhatunk alapos itéletet annak provenienciájáról és jelleméről. Addig is azonban megjegyezhetjük: hogy a burgundi hercegek brüsszeli könyvtáráról 1842-ben közrebo-csátott monographiában,¹⁾ ezen arany bibliának és a brüsszeli ismert Corvin-féle Missalénak külön fejezet van szentelve, s mind a kettőről családi kútfők alapján az mondatik, hogy Mária királyné, II. Lajos magyar király özvegye hozta magával Budáról Németalföldre, honnan aztán a Missale a brüsszeli könyvtárba került, míg az arany bibliát Mária 1558-ban unokaöccsének II. Fülöp spanyol királynak ajándékozta, ki ezt az Escuriálban helyeztette el, hol jelenleg is a diszteremben a könyvtár ritkaságai közt üveg alatt őriztetik. Szolgáljon ez adat a kézirat provenienciájának felderítéséhez addig is, míg a róla létező összes adatok megbíralására s ezek alapján jellemének kétségtelen megállapítására kerül a sor. Most egyszerűen regisztráljuk az újabb stadiumot, melybe az escuriali »codex aureus« jutott.

— Vágújhelyi származású kézirat Prágában 1423-ból. A prágai főkáptalani könyvtárban van egy »Decretum Gratiani« XIII. századi ivrétű latin hártakézirat, mely nem annyira tartalmaért, mint provenienciájáért reánk nézve kiváló beccsel bír. E kézirat egykor a vágújhelyi kanonokrendi monostoré volt, mely azt Stibor vajda fiától, a monostor-egyik alapítójától 1423-ban

¹⁾ Catalogue des Manuscrits de La bibliothèque royale de ducs de bourgogne. Bruxelles et Leipzig 1842. I. CXI—CXV. I.

ajándékba kapta. Erről tanuskodik a boritéktáblán olvasható következő egykorú jegyzet: »Liber Canonorum Regularium monasterii S. Marie in Vyhel quem donavit magnificus vir dominus Styborius et fundator graciosus anno domini M.CCCC XXIII.«. Ezen feljegyzés nemesak a vágújhelyi ágostonrendi monostor középkori könyvtárához, melyről ekkorig mit sem tudtunk, nyújt adalékot, hanem új, barceskély, adattal gyarapítja azon kitűnő monographiát, melyet Wenzel Gusztáv nagyérdemű veterán tudósunktól »Stibor vajdáról« birunk. A kéziratot ekkorig csak a cseh tudományos Akadémia használta fel. (L. Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft. Sechste Folge, II. Band. Prag 1869, 22 l.

— **Hazai vonatkozású ősnymtatványok a berlini könyvtáron.** Cohn Albert berlini hirneves antiquarius legújabb CXXXVII. számú catalogusából, mely kizárólag incunabulumokkal foglalkozik s 78 lapon összesen 521 ősnymtatványt bibliographiai jegyzetek kíséretében sorol fel, a következő magyarországi vonatkozású ősnymtatványok foglaltatnak:

1) *Bergomensis Philippi: de plurimis claris scelesisque (sic) Mulieribus, opus prope divinum novissime congestum etc. etc. impressum opera et impensa magistri Laurentii de rubeis de Valentia. Mccc LXXXVII. in folio. — ára 500 márká.*

A munka Beatrix királynénak van ajánlva s a czímlapon fametszetű kép ábrázolja azon jelenetet, midőn a királyné a neki ajánlott könyvet a szerző kezéből átveszi

2) *Breviarium Strigoniense etc. imprimi mandatum per serenissimum principem dominum Mathiam Hung. Boem. Dalm. Croac. etc. regem a. d. M. cccc LXXXIII. in fol. — ára 350 márká.*

A boritéktáblán olvasható az egykori birtokos következő feljegyzése: »Thomas zijen Archidiaconus et canonicus ecclesie: Strigoniensis est possessoremus«¹⁾.

3) *Michael de Hungaria: Sermones dominicales etc. Imp. Joh. rymman p. Henr. Gran Hagenaw imp. 1499. in 4° ára 10 márká.*

Ez ősnymtatványokat a Nemzeti Múzeum könyvtára s más hazai könyvtáraink birják. Felhívjuk azonban rájuk az érdeklődő gyűjtők figyelmét.

Cs. 7.

¹⁾ Esztergomi kanonok 1510—1533. L. Memoria Basilicæ Strig. 135. l.

Vegyes közlemények.

— **Kinevezés.** A nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium a Nemzeti Múzeum könyvtárában üresedésbe jött segédi (assistensi) állomásra, néhai gróf Széchenyi Ferencz alapító levele értelmében gróf Széchenyi Kálmán javaslatára, ifj. Dr. Szinnyei Józsefet nevezte ki.

Adalék Krumpachi Lőrincz hazánkfia XV. sz. könyvtárához.

A körmöczbányai plébániaegyház könyvtárában van a XV-ik sz. vége óta Magister Paulus de Sancta Maria burgosi püspöknek, Nicolaus de Lyra Jób könyve fölötti magyarázataiba irt adalékainak egy kézírata, mely Ipolyi leírása szerint (»Egy középkori plébános könyvtára« a Magyar Könyv-Szemlében, I. 1876. p. 233. 234.) XV-ik századbéli folio alakú papír-codex, új goth irással és szépen festett iničiálisokkal; a szövegben olvasható hiteles jegyzet tanúsága szerint iratási ideje az 1471-ik esztendőre esik. Kötése csinos s a boritéktáblákon a következő goth minusculákkal irt egykorú inscriptiókat találjuk: *Hic liber est magistri Laurentii de Krumpach*; továbbá: *Liber ecclesiae b. Mariae V. in crempnicio*.

A kézirat első birtokosa hazánkfia Krumpachi Lőrincz a bécsi egyetemen végezte tanulmányait, liberalium artium magisterre és theologiae baccalaureussá lett és 1468-tól 1471-ig a pozsonyi egyetemen tartott hittudományi előadásokat. Végrendelésében könyveinek egy részét barátainak és a bécsi egyetem bölcsészeti karának hagyományozta, a mint azt Schier (Memoria Academiae Istropolitanae. 1724, p. 26. 27.) a bécsi egyetem bölcsészeti karának jegyzőkönyveiből bizonyítja: »acta anni MCLXXIII. ad festum B. Martini Episcopi et Confessoris diem

tradunt: Decanus praesentavit ad congregationem quinque libros ex testamento Venerabilis olim Viri Magistri Laurentii de Krumpach testatos Facultati artium sub hac forma, quae habetur in eius testamento: Item Alfonsum de Toletto lego ad librariam Facultatis artium Wyenne, ita tamen, quod si Magister Thomas Scherdinger de Krems, qui eum mihi subspe recuperationis vendidit, cum habere vellet, Facultas sibi pro quatuor florenis vendat. Item lumen animae ethophilogium (opus Jacobi Magni Erem. Aug.) lego ad eandem librariam, ita tamen quod Magister Petrus (Götfart) de Corona illis libris, usque vixerit, utatur, si voluerit, ad beneplacitum suum. Item duos libros in Academia unum rubeum et alterum pergamenum lego ad facultatem, ita tamen, quod in bono eis utantur, qui voluerint uti. Item casus summarios lego Magistro Petro de Corona, ita quod post mortem det ad librarium Facultatis artium Wiennae vel ad librariam Kremniciae. Haec forma continetur in testamento eius. Neque Petrus amici et popularis sui ultimae voluntati defuit; quia ibi (prosequuntur acta) placuit Magistro Petro quod omnes isti libri catherarentur, sic tamen, si contingeret cum unō aut pluribus indigere, quod Facultas ei concedat ad usum. Et isti libri commissi fuerunt librario et Decano, ut catherarentur sub expensis Facultatis.« Az itt közlött adatok több tekintetből érdekesek. Nemcsak arra engednek következtetni, hogy Krumpachi Lőrincz és Götfart Péter) hazánk-fiai és bécsi egyetemi tanárok jó barátságban éltek egymással, hanem azt is bizonyítják, hogy Krumpachi Lőrincz 1473-ban több könyvön kívül, melyet a bécsi egyetemi bölcsészeti kar könyv-

¹⁾ Valószínűleg azonos Brassai Péter (Petrus de Corona) mesterrel, ki 1456—1474 közt a bécsi egyetemen mint a bölcsészeti kar tanára több bölcsészeti disciplinát tanított s 1460-ban sz. Vazulnak »Ad Virtutes Exhortatio« czimű — jelenleg a mólki könyvtárban levő — munkáját másolta. (Magyar Könyv-Szemle. 1880. 249 1)

tárának hagyott, legkevesebb egy²⁾) könyv kéziratot a körmöczbányai plébánia könyvtárának testált. Végre kitünik, hogy 1473-ban Körmöczbányán a plébánia könyvtárán kívül más könyvtár nem volt (máskülönben nem írhatta volna Krumpachi Lőrincz: ad librariam Kremniciae) és, a mi a fődolog, hogy a körmöczbányai plébánia könyvtára legkésőbbben 1473-ban már fennállott.

A. 7.

— Adalék Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtárhoz.« A Nemzeti Múzeum könyvtára újabban megvásárolta: »Az öt szabad királyi városoknak felső Magyarországon keresztényhitről való vallás tétele« című Kassán 1634-ben nyomtatott munkát, melyből ekkorig csak egyetlen egy példány ismeretes, s ez is a British Múzeum könyvtárában van, hova a Nagy István-féle gyűjteménnyel List és Franke lipcei könyvárusoktól jutott. A könyv címét Szabó Károly kitünő bibliographusunk, List és Franke catalogusa után hiányosan közli, mivel magát a példányt nem láthatta. Érdekesnek tartjuk azért itt a könyv teljes címét közölni, mely következő:

Az Öt Szabad Királyi Városoknak felső Magyar Országban; Cassának, Lőtsének, Bártphának, Eperjesnek és Szibinnek, Keresztyéni tudományról és hitről való Vallastetele. Melybe adattatott az bodog emlekezetü Ferdinand, királynak; 1549. esztendőben. Es három nyelven. De ákul, Németül, Magyarul kinyomtatott Cassan, Schultz Danielne Typographiájába. 1634. esztendőben. 4-r. A—C = 2 $\frac{1}{2}$ ív = 10 sztan levél. Elül: címlap, az io akaro olvasonak, három számozatlan levél; végén: »Kinek Egyedül Legyen Dűcsősege« és fametszet. A Magyar Nemzeti Múzeum példánya teljesen ép.

Közli Majláth Béla.

²⁾ A »mult nyáron a körmöczi plébánia egyház kéziratait újból átvizsgálván, a »Tractatus de Vita Spirituali J. Gerson Cancellarii Parisiensis« című kézirat borítéktábláján a következő XV. századi feljegyzés találtam: »Iste liber est magistri Laurencii« Valószínű, hogy ezen Lőrincz mester nem más mint Krumpachi Lőrincz, kitől eszerint a körmöczi egyház két kéziratot bir.

— **Árpádkori oklevél vásárlás.** A múzeumi könyvtár oklevél-gyűjteménye vásárlás útján 15 árpádkori oklevéllel gyarapodott, melyekből hár om kiadatlan. Az oklevelek a dunántúli megyékre vonatkoznak s a Rummy-család levéltárából valók. Felhívjuk rájuk történetbuváraink figyelmét.

— **A Fáy-féle könyvtárt,**¹⁾ mely tudósaink előtt régi jó hirben van, megvette Horovitz Fülöp derék veterán antiquariusunk s így biztos kilátásunk van, hogy a gyűjtemény a hazában fog maradni. A gyűjteményből a Nemzeti Múzeum könyvtára megvásárolta a következő történeti becsű kéziratokat: 1. *Repraesentatio status cath. Com. Pest circa edictum Tolerantiae. 1782.* 2-rét, egy kötet. 2. *Kovachich M. G. Defensio Patriae deductione status exercitationis in Hungaria illustrata et excelsae deputationi regnicolari art. IV. 1808. exhibita.* 2-rét, egy kötet. 3. *Responsum.* 2-rét, 1 kötet. 4. a) *Megyeri Zsigmond* levelei gróf Zrinyi Miklóshoz. 129 l. Másolat. b) *Zrinyi M. Hadtudománya.* c) *Tacitus Annaleseinek fordítása.* 4-rét, egy kötet. 5. *Callimachii experientis ad Innocentium pontificem de bello inferendo Turcis oratio.* XV. sz. kézirat. 4-rét, egy kötet. 6. *Acta obsidionis Eperjesiensis anni 1704.* 4-rét, 1 kötet. 7. a) *Relatio historica über Acta revolutionis seu Kriegsgeschichten mit k. Majestät Soldaten als Kuruzen und Turchen sowohl Tartaren. 1604—1606.* 4-rét. b) *Jura civilia et consuetudines antiquae liberarum Civitatum in regno Hung. constitutarum et existentium.* c) *Jura civilia et consuetudines septem liberarum civitatum in regno Hung. XVII. sz. másolat,* egy köt. 8. *Maróthy György* kézikönyve: *De urbe Roma, de religione romanorum, de nuptiis etc.* XVIII. sz. kéz. 1 köt. 9. 1) *Novum iudicium simplex.* b) *Procuratoria constitutio és hasonló formulárek Rákóczy Gy. idejéből és besztercei articulusok 1661-ből.* XVII. sz. másolat. 2-r., 8 l. c) *Testamentum Joannis Calvinii.* XVII. sz. másolat. 2-r., 2 l. d) *Boér Miklós* armalis levelének mása 1667-ből. XVII. sz. másolat.

¹⁾ E könyvtárról épen most vesszük Horovitz Fülöp antiquariusnak »Antiquariusi Értesítő« cím alatt megjelent jegyzékét, mely 16 nyolczadrét lapon e könyvtár hungaricait ismerteti. E könyvjegyzékre felhívjuk a hazai könyvtárak és könyvgyűjtők figyelmét
Szerk.

2-r., 5 l. e) A fogarasi kapitányoknak s udvarbiráknak tiszteket megkülönböztető circumscribáló s meghatározó instructiók. XVII. sz. másolat. 2-r., 3 l. (Szilágyi Sándor szerint kiadatlan) f) Különböző latin formulárék Bethlen Gábor, Apaffy Mihály idejéből. XVII. sz. másolat. 2-r., 8 l. g) Inscriptio arcis Fogaras in rationem ill. Principissae dominae Annae Bornemissa. XVII. sz. másolat. 2-rét, 2 levél, 1 kötet. 10. Joannis Rezik theatrum Eperjesiense seu historia Ianiana Karaffa de ann. 1687. autograph. 4-r., 1 köt. 11. Babocsay Izák. Idők bizonyosága avagy sok nyomoruságot kóstolt hegyaljai tractusok, nevezetesen pedig rongyolott Tarczal városának elfolyt bizonyos esztendőknék gonoszságairól emlékeztető panaszolkodása. Egykorú másolat. 4-r. 1 köt. 12. Lombard sz. Ábrahámi Mihály. Confessio fidei christianae secundum unitarios inter quatuor in Transylvania religiones receptas numerata. Dobai Székely Samu gyűjteményéből. XVII. sz. másolat. 4-r., 1 köt. 13. Liber memorabilium occurrentiarum hujus urbis residentiae M. Varadiensis an. 1737—79. concinnatus. 2-r., 1 köt. 14. Sinay Miklós, depr. tanár praelectiói 18 kötetben. 15. Maróthy György Albuma. 1735. Érdekes bejegyzésekkel. 8-r., 1 köt. 16. Album G. és K. betűkkel. XVIII. sz. kézirat. 8-r., 1 köt. 17. Magni Georgii Maróthy. Thesaurus nominum doctissimorum virorum 1656. Együvé kötve. 8-r., 2 kötet. 18. Kollár Adami: Epistola ad Samuelem Székely de Doba. 1762. 1) Eruditorum Lipsiensium de hoc Kollariano libro. (de originibus regum Hung.) 2) Epistola Steph. Péchy ad Kollarium 1765. 3) Epistola Kollarii ad Sam. Székely 1765. 4) Epistola Koll. ad S. Székely 1762. 5) Alia ad eundem 1762. 6) Alia ad eundem 1762. 7) Alia ad eundem 1764. 8) Epistola Sam. Székely ad Kollarium 1764. 9) Epistola Kollarii ad S. Székely 1765. 10) Epistola S. Székely ad Koll. 1762. 11) Ejusdem ad eundem 1762. 12) Detto 1762. 13) Epistola Kollarii ad Székely 1765. 14) Ejusdem ad eundem 1765. 15) Paragraphi per deputationem regnotenus ordinatam ex libro Adami Kollár 1764. typis editi et excerpti et excelsis Proceribus ac Statibus regn. Hung. exhibiti. 16) Quatuor Epistolae S. Székely ad Koll. de a. 1762. 17) De novo seu Gregoriano Calendario quae ex tabulario adnotavit Valentinus Hortensius senior fraternitatis. 8-r., 2 köt. 18) Magyar Szakács,

könyv a XVII. századból. 4-r., 1 köt. Felhívjuk ezekre tudósaink figyelmét.

— **Deák Ferencz egy eredeti német levele 1869-ből.** Dr. Vidéky Ferencz ismert budapesti fogorvos a Magyar Nemzeti Múzeumnak egy érdekes német levelet ajándékozott, mely egyike azon kevés leveleknek, a melyeket Deák Ferencz német nyelven írt. Hogy kihez volt intézve, nem tudhatjuk. Tartalma katonaiállítási ügyre vonatkozik, a melyben bizonyos katonatisztek s az ismeretlen címzett van érdekelve. Közöljük e helyen a kérdéses levelet s felhívjuk rá azok figyelmét, a kik Deák Ferencz leveleinek összegyűjtésével foglalkoznak. A levél 4-edrétű papíron határozott vonásokkal van írva, s szó szerinti tartalma ez: »Pest, den 21. Juni, 1869. Euer Hochwohlgeboren! Das General-Commando in Temesvár und das Reichs-Kriegs-Ministerium führen in ihrem Beschoide an: dass die Eruirung jener Officiere, welche bei der Militär-Assent-Commission in Arad; in den Monaten September und October 1869 fungirt haben, noch nicht möglich gewesen. Da um Ihre Beraubung gerade diesen Officiieren Schuld gegeben wird, kann ich Ihnen leider keinen praktisch durchführbaren Rath ertheilen, in welcher Weise Sie im Stande wären, Ihre Forderung endlich zu realisiren. Andere die in Militär-Angelegenheiten bewandert sind, dürften vielleicht einen Weg finden, der zum Ziele führen würde. Empfangen Sie die Versicherung der Hochachtung, mit der ich bin Ihr ergebenster Franz v. Deák.«

— **Újabb adalék a hazai papírárakhoz 1499-ből.** A »Könyv-Szemle« mult évi füzetében a hazai középkori papírárakról közölt adalékok kiegészítéseül a körmöczbányai városi régi számadáskönyvből közöljük még a következő adatot, mely az 1499-ik évi kiadások közt így fordul elő: »1499 für 3 Puch papir d e n. 24.« Ez évben tehát Körmöczbányán egy kőncz papir ára 8 denár volt.

— **A gróf Forgách-féle levéltár** a Nemzeti Múzeum könyvtárában már fel van állítva s tudósaink naponkint használják. A levéltár az Árpádkortól kezdve a XVIII. század vége összesen 8605 oklevelet, levelet és actát és másolatot foglal magában. Az Árpádkori oklevelek száma 70-re megy, melyeknek egyrésze kiadatlan. Mohácsi vész előtti oklevél és levél összesen van: 2952.

— **Adalék Porpácsi Lukács királyi iródiák könyvtárához** 1441-ből. Történetírásunknak egyik hiánya még, hogy a hazai középkori kancelláriai praxist nem ismerjük. Tudjuk kik voltak az egyes korszakokban a királyi kancellárok, alkancellárok, prothonotáriusok, notáriusok stb., de a kancellária belső szervezetét és berendezését nem ismerjük. Még kevesebbet tudunk a királyi iródeákokról, (scribae styli regiae maiestatis) kiknek nevei legnagyobbbrészt még okleveleinkben lappanganak. Érdekesnek tartjuk azért itt a Nemzeti Múzeum könyvtárából Porpácsi Lukács királyi iródeáknak 1441-ben Budán kelt latin missilis levelét megismertetni, mely hazánk XV. századi kancelláriai, könyvtári és műveltségi viszonyaira világot vet. Porpáczy Lukács mint királyi iródiák Rauen Mihály prothonotariusnál volt alkalmazva, s midőn egy izben hirtelen Sárvára kellett utaznia, kiválóbb ingóságait egy lepecsételt zsákban bizonyos Szabó Mátyásnál Porpácson hagyta. Most azokat, rokonaihoz intézett levelében visszakéri, s kiemeli, hogy a zsákban a többi közt volt: egy jó törülköző, egy réz- és egy üveg-gyertyatartó és vagy 12 iskolai könyv. (•Item in uno sacco sigillato unum bonum linteamen, unum candelabrum cupreum, unum vitreum et vt puto XII. libri scolasticales.) Ezen felsorolt tárgyakból bennünket leginkább az iskolai könyvek érdekelnek; mert adalékot nyújtanak a hazai XV. századi iskolakönyvek bibliographiájához, s tájékoztatnak nemcsak Porpácsi Lukács könyvgyűjteményéről, hanem a XV. századi királyi iródeákok műveltségi állapotáról is. A levél 4-cdrétű papírra van írva; a levélíró két helyen törléseket tett, s külsejére a következő czímet írta: »Nobilibus Viris Johanni necnon Gregorie Sartori filiis Benedicti filij David de porpacz fratribus meis predilectis atque preamandis.« Magát pedig így írta alá: »Lucas filius Benedicti, ffly Egidij filij David de Porpacz Scriba Stili Regie Majestatis.«

— **Megjelent könyvjegyzékek.** Örvedetesen tapasztaljuk, hogy kisebb könyvtáraink lajstromozása s a lajstromok kinyomtatása lassan bár, de mégis halad előre. Így megkaptuk »a nagykőrösi dunamelléki ref. egyházkerület tanítóképző-intézet« könyvtárának jegyzékét, mely 59 lapon az intézet könyvtárát szakok szerint sorolja fel továbbá a képviselőház könyvtárának címjegy-

zékéből az első pótfüzet mely 94 lapon a könyvtár újabb szerzeményeit szintén szakok szerint ismerteti. A füzetben a szaklajstromot XVI lapra terjedő tárgymutató előzi még és 8 lapnyi betűrendes névmutató zárja be, mely a füzet használatát nagyon megkönnyíti.

— **A múzeumi bizottság jelentése.** Ép midőn a jelen füzetet zárjuk, vesszük az örvendetes hirt, hogy a képviselőház a múzeumi bizottság jelentését, mely a könyvtárra és régiségtárra nézve Bárány Radvánszky Béla javaslatának legnagyobb részét magáévá teszi, a mai ülésben (máj. 13.) tárgyalta, s azt a vallás és közoktatási m. kir. miniszter úr indítványára, ennek oly utasítással adta ki, hogy az abban foglalt javaslatokat, tekintettel a pénzügyi helyzetre, már az 1882. évi költségvetés szerkesztésénél a lehetőségig vegye figyelembe és a javaslatba hozott reformokat fontolóra véve, a szükséghez és körülményekhez képest intézkedjék.

— **Dr. Rómer Flóris** nagyérdemű veterán tudósunk jelenleg a Nemzeti Múzeum könyvtárában dolgozik, hol Zalamegye régészeti monographiájának befejező részét készíti Birjuk ígérését, hogy jövő füzetünket fel fogja keresni közlésével.

— **Értesítés.** A »Magyar Könyv-Szemle« legközelebbi füzetekettős-füzet lesz: a II. és III-ik s július 1-én fog megjelenni. E számban helyünk lesz azon közlések számára is, melyek a jelen füzetből térszűke miatt kiszorultak, s helyrehozzuk mostani késedelmünket.

BAPTISTE VARDON

bellus id nobis...

MAFFEE

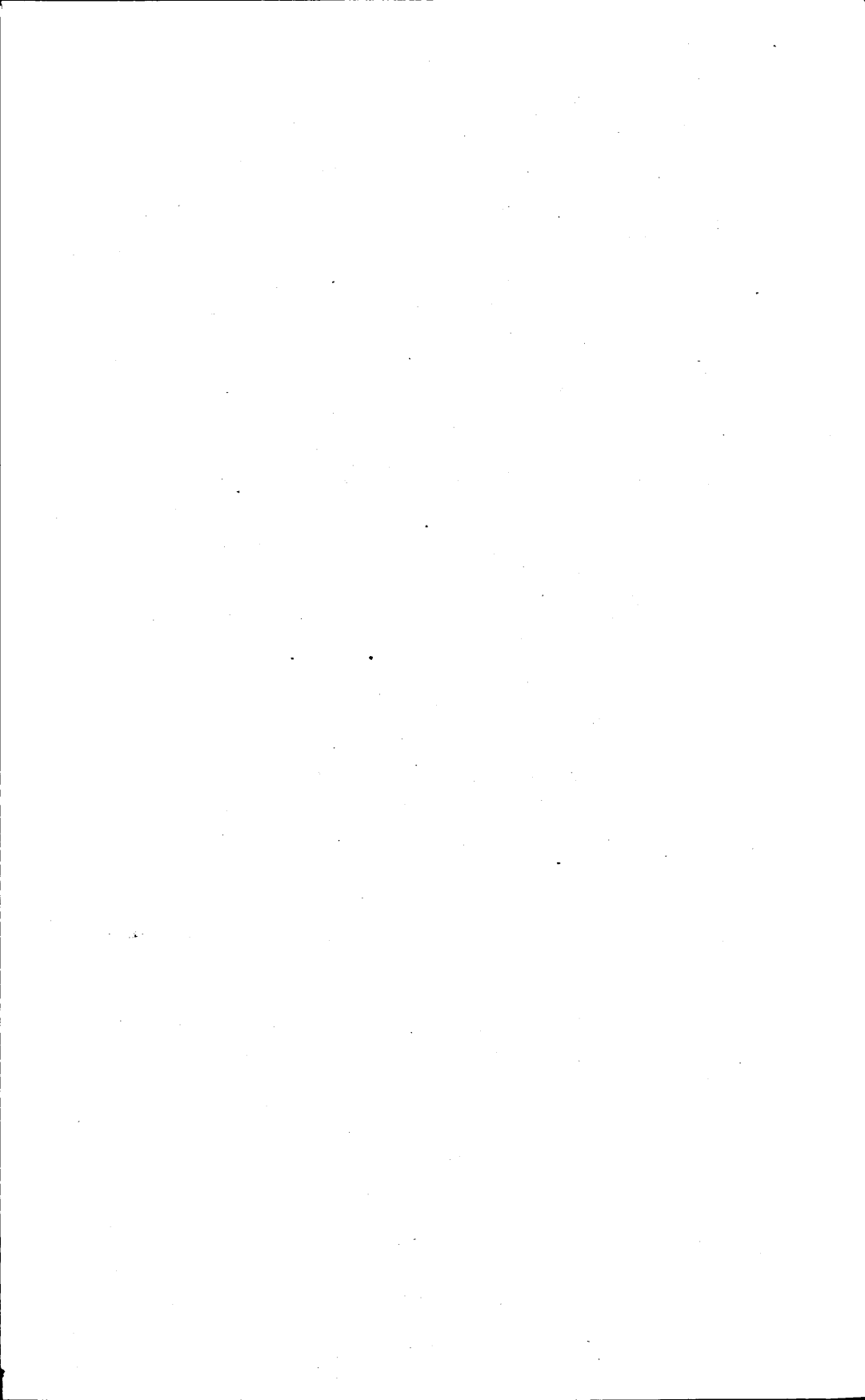
SE MAFEE

FERTISSIME, ea sic morum
et ingenii tui elegan-
tiam ut sponte tua non in divi-
tibus, aut maiorum imaginibus,
quae tibi larga manu fortuna
prebuit, sed in uirtute veram
nobilitatem repositam esse antea
iudicares. Tam ex Iuuenalis
nostrae Satyra, quae eam materia
dilucide absoluit, sic nuper eam
opinionem animo tuo inhesisse
cognoui, ut ad expectanda haec
humanitatis studia, multo fer-
uencior et alacrior euasceris. Eam
boni preceptoris officium esse duxi.

Insigne hoc est
Matthiae Regis. Hon-
gariae foris, an-
quem hic misit
Codex ab Ipso
rino. vide Lamb.
II B.M. (af. c. 9)
p. 994.

Hasonmás a jeni corvin-codex czimlapjáról.

Knoll Károly akadémiai könyvtárosnál Budapesten kapható:
A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása

Ipolyi Árnod besztercebányai püspök által
Rajzok, tervezetek és kivitel Storno Ferencztől. — Nagy ívrét, 151 l.
7 szín- és könyvom képtáblával és 54 fametszettel. Ára 8 frt.

A harminczkilenc fejezetre osztott monographiában dús halmazát leljük a műtörténetileg fontos mozzanatoknak, melyek a középkorban a mai besztercebányai egyházmegye területén, jelesebb építészeti, szobrászati és festészeti műdarabokat eredményezve felmerültek. Szerző művének zömét és joggal fénypontját a besztercebányai szent Borbála kápolna leírása képezi, mely a Storno Ferencz által művészileg és stylszerüleg restaurált kápolna történetére és helyreállítására terjed ki. E fejezetekben megbecsülhetlen utmutatások advák elő az egyházi műemlékek stylszerü restaurálását illetőleg.

Városaink a tizenharmadik században.

Irta: Szalay József.

Kis nyolczadrét. Ára: 1 frt 40 kr

Szerző ezen tanulmányt nagy szorgalommal és forrásokon alapuló önálló kutatással gyűjtötte össze s dolgozta fel mindazt, a mit a magyarországi városok történelmi szerepére köz- és községi életére, ipar- és kereskedelmi, hadászati és társadalmi viszonyaira vonatkozólag az Árpád-királyok utolsó századából, okmányokban és egyéb kútfőkben találhatott.

A panonhalmi Apátság alapító oklevele.

Irta: Fejérfataky László.

Nyolczadrét Ára: 1 forint 80 kr

Jelen munka felőleli mindazt, mi az oklevél hitelessége mellett vagy ellene évszázadok óta felmerült; bőven vázolja a mult század második felében épen ez oklevél fölött vívott harcot, ugy, hogy tökéletesen nélkülözhetővé teszi az ezer nyomtatott lapnál többet kitevő, de mai nap már jóformán elavult tartalmu vitairatok elolvasását; a dolgozatot az oklevél hitelességének védelme rekeszti be, a szerző megezáfol minden felhozott s felhozható ellenvetést; s ez eljárás által monographiája oly terjedelmessé s tartalmassá vált, minőt eddig Szt. István királynak 1001-iki s így hazánk legrégebb okleveléről nem birtunk

Adalékok a nagyváradi béke

s az 1536-1538. évek történetéhez. Levéltári kutatások alapján

Irta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 231 lap Ára 1 frt 80 kr

A Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez

1569-1572. Levéltári kutatások alapján írta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 123 lap. Ára 1 forint 20 kr.

A bécsi es és kir titkos levéltár gyűjteményei újabb időben a hazai történetírásra nézve is hozzáférhetőkké váltak. Aki a magyar újabbkori történet forráskészlet ismeri, méltányolni fogja azt a kincset, melyet e levéltár számunkra nézve magában foglal Károlyi Árpád, mint e levéltár tisztviselője, hungyaszorgalommal aknázza ki e gyűjteményeket, s az önállólag egy tárgyra vonatkozó adatokat külön monographiákban dolgozta föl. Így tett a n.-váradi békkével és a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetével is, melyet immár sokkal teljesebben, egyes részleteiben mondhatni átlátszóan ismerünk. Ajánljuk e becses könyveket minden történetkedvelő figyelmébe.

legújabb kiadványai.

(Kaphatók saját könyvkiadóhivatalában Buda-Pesten, Akadémia-épület.)

Trefort Ágoston (közoktatásügyi miniszter). Emlékbeszédek és tanulmányok. Budapest 1881. kis 8-rét. 345 lap. Ára 1 frt 80 kr.

Közoktatásunk története Magyarországon a XVIII században. A m. t. Akadémia történeti bizottsága megbízásából írta Molnár Aladár. I. kötet. Nagy 8-rét. 612 lap. Ára 3 frt.

Amphitheatrum (Az aquincumi) északi fele. Jelentés az ottani ásatásokról Tormay Károly-tól. Nyolcz fametszettel és 15 fénynyomatu táblával. Ára 1 frt

Államháztartás (A magyar és osztrák) 1868—1877-ig. Írta Láng Lajos. Ára 30 kr.

A fémvaluta kérdése. A tudomány jelen állása szerint. Első rész: »Egy-szerű vagy kettős valuta?« Írta Dr. Kautz Gyula. Ára 20 kr.

A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogirodalmi és nyelvészeti tanulmány tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, multjára és gyökeres javítására. Írta Dr. Bakos Gábor. Ára 20 kr.

Anjoukori okmánytár. A történelmi bizottság megbízásából szerkesztette Nagy Imre. II. kötet. (1322—1332.) Ára 3 irt 60 kr.

Országgyül. Emlékek (Magyar) történeti bevezetésekkel A tör-ténelmi bizottság megbízásából. Szerkeszti Dr. Fraknói Vilmos. VII. kötet. (1582—1587.) Ára 3 frt.

Tinódi Sebestyén összes művei. 1540—1555 Bevezetéssel és jegye-tekkel ellátva kiadja Szilády Aron. (Régi Magyar Költők Tára III. kötete.) 8-rét. Ára 2 frt.

Régi magyar Codexek. Szent Margit élete — Példák könyve. — A szt. apostoloknak méltóságáról. — Apor Codex. — Kulcsár Codex. Közzéteszi Volf György. (Nyelvemléktár VIII. kötete.) Ára 2 frt.

Régi magyar Codexek. Ehrenfeld c. — Simor c. — Cornides c. — Szent Krisztinus élete — Vitkovics c. — Lányi c. Közzéteszi Volf György. (Nyelvemléktár VII. kötete.) Ára 2 frt.

Közlemények Math. és Természettudományi. vonatkozólag hazai viszo-nyokra Szerkeszti B. Eötvös L. XVI kötet. Ára 4 frt. Tartalma: Újabb adatok Temes megye hártarapü faunájához. Mocsáry S.-tól. — Nagyvárad és Sebes-Körös felsőbb vidéke. Simkovics L.-tól. — Egészségtani kutatások a levegőt, talajt és vizet illetőleg. Dr. Fodor J.-tól. — A magyar bir. vadon termő rózsái. Borbás V.-tól. — A magyar oligochaelák faunája. I. Dr. Örley L.-tól. — Szepes megye néhány barlangjának leírása. Dr. Roth S.-tól.

A Kalendáriumokról történelmi és politikai tekintetben. Írta Jakab Elek. Ára 40 kr.

Dr. Fraknói Vilmos. A magyar országgyűlések története I. Fer-dinand király alatt (1526—1563) Különnyom. a Magy. Országgyűlési Emlékek I—IV. kötetéből. Ára 5 frt.

Ocskai László II. Rákóczi Ferenc fejedelem dandárnoka és a felső-magyarországi hadjáratok 1703—1710. Írta Thaly Kálmán. Ára 3 frt 60 kr.

Aristophanes vígjátékai. Fordította és jegyzetekkel kísérte Arany János. 3 kötetben. Aristophanes életrajzával és bevezetésekkel Dr. P. Thewrewk Emiltől. Ára egy-egy kötetnek 2 frt. Arany J. a M. T. Akadémia által gr. Karátsonyi jutalommal kitüntetett e fordítása a teljes *Aristophanest*, azaz mind a 14 vígjátékot foglalja magában.

A magyar irodalom 1881-ben.

Első közlemény.

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1881-dik évszámmal vannak jelölve. Hoi a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, melyeknek kiadója nem ismeretes. Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaikból egy példányt, az ár megjelölésével, a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni sziveskedjenek.

- Abonyi Lajos.** A fekete kutya. Elbeszélés. (Athenaeum részv.-társ. 8-r. 131 l. ára 80 kr.)
- Ábrányi Kornél.** Elméleti s gyakorlati összhangzattan. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. XII, 343 l. ára 3 frt.)
- Acta reg. scient. universitatis ung. Claudiopolitanae anni 1880–81.** Fasciculus 1. (L. Beszéd.)
- Almási Tihamér.** Két év multán. Eredeti vigjáték 1 felvonásban. (Szerző. 8-r. 24 l. ára 30 kr.)
- Almási Tihamér.** Rendelő óra. Eredeti vigjáték 1 felv. (Szerző. 8-r. 47 l. ára ?)
- Andrássy Jenő.** Remek költemények. Iskolai és magánhasználatra. (A magyar ifjuság könyvesháza. 10–12. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 235 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Arago François.** Volta és Ampère életrajza. Franzeiából fordította Kont Gyula. (Ifjusági iratok tára. XI. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 155 l. ára 70 kr.)
- Árjegyzéke,** A bel- és külföldi hirlapok és folyóiratok, 1881-re. (Hornyánszky Viktor. 8-r. 75 l. ára 25 kr.)
- Árvay István.** Okszerű és hasznos bortermelés kézikönyve. Különös figyelemmel Zalamegye helyi viszonyaira. A zalamegyei gazdasági egyesület által 500 arany frankkal díjazott pályamű. Egy fametszetű táblával. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. n. 8-r. 77 l. ára 50 kr.)
- Balaton Géza.** Földrajz népiskolai használatra. XI. kiadás. (Ó-Becse. Szerző. 8-r. 24 l. ára ?)
- Balázs Sándor.** Miért nem házasodik meg a sógor? Vigjáték egy felvonásban. (A nemzeti színház könyvtára. 11. füzet. Pfeifer Ferd. 8-r. 22 l. ára. 40 kr.)

- Ballagi Károly és Nagy László.** Magyarország története. Népiskolák számára. XVIII. kiadás. (Franklin-társulat 8-r. 92 l. ára kötetlen 25 kr., kemény kötésben 30 kr.)
- Baloghy Dezső.** Az ember őstörténete nyomozva a magyar nyelvben. Felolvasások. (Aigner Lajos. 8-r. 67 l. ára 40 kr.)
- Bárány Ignác.** Nyelvygyakorlatok. I. folyam. A népiskola II. osztálya növendékeinek földolgozásához alkalmazott nyelvtani, helyesírási és fogalmazási gyakorlatok. IX. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r 40 l. ára 20 kr.)
- Barna Sándor.** Koszorú a serdültebb ifjúság számára. Elbeszélések, rajzok, költemények. Számos képpel. (Révai testvérek. 8-r. 129 l. ára 1 frt.)
- Beck József.** A tapasztalati lélektan és tiszta logika vázlata. Fordította Greguss Ágost. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 143 l. ára 80 kr.)
- Belleza József.** Nyelvtani kézikönyv A népiskola II—IV. osztályú növendékei számára mondattani alapon. I—III. füzet. (Lampel Róbert. 8-r. 46, 69, 79 l. ára 15, 20 kr.)
- Beniczkyné Bajza Lenke.** Mártha Regány. (Franklin-társulat. 8-r. 240 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Beszéd, Két,** melyek a kolozsvári m. k. tudományegyetem 1880—81. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából szeptember 12-én tartattak. (Acta reg. scient. universitatis Claudiopolitanae anni 1880/81. fasciculus 1. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 61 l. ára ?)
- Biasini Domokos.** Magyarország közigazgatási joga. Kézikönyv joghallgatók, vizsgálati és szigorlati jelöltek, közigazgatási tisztviselők stb. használatára. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 438 l. ára ?)
- Bodola Lajos.** A rizs meghonosítása Magyarországon. (Kocsi Sándor nyomdája. 8-r. 93 l. hat rajztáblával. ára ?)
- Bodrogi Lajos.** A regélő tulipán. Dalok és mesék sok szép képpel. Magyar gyermekek számára. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 126 l. ára ?)
- Bónis István.** A közigazgatási törvények gyűjteménye 1867—1881. I. füzet. (Kolozsvár. Gáman János örökösei. 8-r. 192 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Borbás Vincze.** A magyar birodalom vadontermő rózsái monografiájának kísérlete. (Prinutae monographie rosarum imperii hungarici.) (M. tud. Akadémia. 8-r. ára 1 frt. 50 kr.)
- Bozóky Alajos.** Institutiók. Harmadik javított és bővített kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. XVI, 480 l. ára 4 frt 80 kr.)
- Császár Károly.** Algebra a középiskolák felső osztályai számára. Harmadik teljesen átdolg. kiadás. (Franklin-társulat. n. 8-r. VIII, 327 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Csepreghy Ferencz** összes művei. Kiadta Rákosi Jenő. I—II. köt. (Rudnyáuszký nyomdája. 8-r. 378, 348 l. a két kötet ára 5 frt.)
- Czim- és lakjegyzék,** Budapesti. a bejelentési hivatal hiteles adatai alapján. — Budapester Adressen- und Wohnungs-Anzeiger. I. évfolyam. 1880—1881. (Franklin-társulat. n. 8-r. XVI, 515 l. ára 3 frt. 80 kr.)
- Descartes.** Discours de la methode pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences. Körebocsátja s magyarázza Alexander Bernát (Jeles írók iskolai tára. XVI. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 148 l. ára 80 kr.)

- Descartes.** I. Értekezés az értelem helyes használatának s a tudományos igazságok kutatásának módszeréről. II. Elmélkedések a metafizikáról. Fordította s magyarázatokkal ellátta Alexander Bernát. (Filozófiai írók tára. I. köt. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. VIII, 180 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Domokos Kálmán.** A földmérő. Gyakorlati kézikönyv, különösen a gazdasági tanintézetek hallgatói, továbbá gyakorlati gazdák, rétmesterek, erdészek, geometerek stb. használatára. (Debreczen. Kutasi Imre. 8-r. 450 l. bolti ára 4 frt.)
- Dubay Miklós** A metaliotherapia és metalloskopia. (Lenyomat a »Gyógyászat« 1881. évi folyamából. Egyetemi nyomda. 8-r. 20 l. ára?)
- Dugonics András.** Bátori Mária. Szomorú történet öt szakaszban. Endrődi Sándornak Dugonicsról írt tanulmányával. (Nemzeti könyvtár. XVIII. kötet. Aigner Lajos. 8-r. 199, 175 l. ára 1 frt. 50 kr. kötve 2 frt. 10 kr.)
- Dugonics András** művei. 2—5. füzet. (Nemzeti könyvtár. 68—69, 72—73. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 81—175, 1—199 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Edwards.** Amélia B. Borbála története. Angol regény. Ford. Zichy Camilla. Két kötet. (Athenaeum. 8-r. 392 s 336 l. ára 3 frt.)
- Egyházkerület,** A dunamelléki ref., kiadványai. I. (L. Papp Károly.)
- Elbeszélések.** (A magyar ifjúság könyvesháza. III. kötet. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 80, 88 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Emericzy Géza.** Természet- és vegytan a mindennapi és ismétlő iskolák számára. 68, a szöveg közé nyomott fametszettel. Harmadik jav. és bőv. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Értekezések,** Magyar jogszegyleti. II—III. (Nagy Dezső, Neumann Ármin.)
- Évkönyv,** Márczius 15. (Kolozsvár. Gámán J. örökösei. 8-r. 94 l. ára?)
- Farkas József.** A magyarországi protestáns egyház történelme. A gymnasium VIII. oszt. számára. (Dunamelléki ref. egyházkerület. 8-r. IV, 151 l. ára 80 kr.)
- Farkas Ödön.** A zsidókérdés Magyarországon. (Aigner L. 8-r. 56 l. ára 50 kr.)
- Feleki József.** A foktői ref. egyház multja és jelene. (Foktői egyház. 8-r. 49 l. ára 45 kr.)
- Ferenczi József.** Előiskola a determinansok elméletéhez. A mennyiségtant kedvelő középiskolák ifjúság számára. (Tettey N. s társa. n. 8-r. 63 l. ára 60 kr.)
- Flammarion Camille.** Népszerű csillagászat. Az égboltozat egyetemes leírása 360 ábrával, színezett könyomattal, csillagászati térképpel stb. Ford. Hoitsy Pál. XIV. füzet. (Népszerű tudományos könyvtár. I. Rautmann. 8-r. 313—336 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Forster-Arnold Florence.** Deák Ferencz. Életrajz. Angolból fordította Pulszky Ágost. (Franklin-társulat. 8-r. 317 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Frecskay János.** Képek az iparos világból. Olvasókönyv néptanítók és iparos tanulók számára. (Franklin-társulat. 8-r. VIII, 208 l. 130 képpel. ára 1 frt.)
- Fuchs János.** A magyarok történetének fővonalai dióhéjban. 29. kiadás. (Népiszkolai ismerettár. II. rész. Lauffer Vilmos. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Fuchs János és Szép József.** Magyar ABC és olvasókönyv nyelvtannal és jegyzetekkel. A népiskolák I—IV. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8-r. 112, 174, 190, 251 l. ára 20, 28, 36, 44 kr.)
- Fuchs János és Szép József.** Német olvasókönyv a népiskola II—IV. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8-r. 128, 158, 190 l. ára 32, 40, 48 kr.)

- Gabányi. Miska** biographiája. Egy eleven színész története. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. XIV, 146 l. ára 40 kr.)
- Gazdaságunk, Mezei, reformjáról.** (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 37 l. ára 50 kr.)
- Gergely Károly.** A tiszántúli ref. középisk. tanáregylet évkönyve az 1880—81. évről. (Debreczen. Csáthy Károly. 8-r. 218 l. ára ?)
- Gönczy Pál.** Oktatás a gyümölcs- és eperfatenyésztésben. Útmutatásul a nép és népoktatási intézetek számára. A cs. kir. földmivelés- és bányaugyi magas miniszterium által 1855. jutalmazott pályamunka. 2-ik bőv. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 93 l. ára 30 kr.)
- Greville Henrik.** Dósiá. Regény. Franziából ford. Zichy Camilla. (Athenaeum. 8-r. 187 l. ára 80 kr.)
- Guttman Oszkár.** Magyar bánya-kalauz. (Bécs. Perles Mór. 8-r. 142 l. ára ?)
- Gyulay Béla.** Magyar nyelvtan olvasmányokkal, kifejtő kérdésekkel, irály- és nyelvtani gyakorlatok- és feladványokkal. A közép- és polgári iskolák I. és II. osztálya számára. IV. kiadás. (Pfeifer Nándor. 8-r. 160 l. ára ?)
- Halász Mihály.** Vándoremlékeim. (»Hunyadi Mátyás« intézet. 8-r. 500 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Hauke-Cherven.** Az osztrák-magyar monarchia földirata középiskolák számára. H. nyomán s a legújabb ministeri tanterv s utasítás szerint írta dr. Ch. Fl. (Hauke-Környei egyetemes földirata tankönyvének III. része.) X. kiadás. (Lampel R. n. 8-r. 154 l. ára 70 kr.)
- Hellwald Frigyes** és egyéb szerzők nyomán Toldy László. A föld és népei. Föld- és népisméi kézikönyv. 41—45. füzet. (Mehner Vilmos. 8-r. 497—624 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Hoffmann Mór.** A nemzetiség és a nemzeti nyelv. Hazafias elmélkedések. Második jutányos kiadás. (N.-Kanizsa. Fischel Fülöp. 12-r. 174 l. ára 80 kr.)
- Holub és Köpesdi.** Magyar-latin kézi-szótár gymnasiumok számára. (Lauffer Vilmos. 8-r. 687 l. ára 2 frt. 60 kr.)
- Horkai bácsi.** Kis hegedű. Versek, mesék és dalok jó kis gyermekek számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 199 l. ára 40 kr.)
- Horváth Mihály.** Magyarország függetlenségi harcának története 1848—49-ben. 3. 4. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 289—615 l. egy füzet ára 1 frt.)
- Ifjuság, A magyar, könyvesháza.** Szerkeszti Fésűs György. 7—12. füzet. (Regék és mondák, Jánossy Pál, Sasszárnyakon, Andrássy Jenő.)
- Ifjuság, Az, olesó könyvtára.** 1—3. sz. (L. Swift Jonathan, Wildermuth Ottilia.)
- Illetékszabályzat a magyar kir. honvédség számára.** Hivatalos kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 318 l. ára ?)
- Iparkamara.** A kolozsvári kereskedelmi és, jelentése kerülete gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól 1879-ben. (Kolozsvár. Kereskedelmi kamara. n. 8-r. 230 l. ára ?)
- Ipolyi Arnold.** Az országos magyar képzőművészeti társulat 1881. márczius 6-iki közgyűlését megnyitó beszéd. (Franklin-társ. n. 8-r. 40 l. ára ?)
- Iratok, Ifjusági, Tára.** Szerkeszti Kármán Mór. XI. füzet. (L. Arago François.)
- Irók, Jeles, iskolai tára.** II. Az orsz. középtanodái tanáregylet megbízásából szerkeszti Névy László. (L. Shakspeare, Descartes.)

- Irók**, Filozófiai, tára. A magyar tudományos akadémia támogatásával szerkesztik Alexander Bernát és Bánóczy József. I. kötet. (L. Descartes.)
- Iványi Ödön**. Tarka Lapok. (Nagyvárad. Hollósy Jenő. 8-r. 150 l. ára 1 frt.)
- Jancsó Benedek**. Magyar nyelvtudománytörténeti tanulmányok a XVI—XVII. századból. (Aigner Lajos. 8-r. 193 l. ára 2 frt.)
- Jánossy Pál**. A drótostót. Elbeszélés az ifjuság számára. (A magyar ifjuság könyvesháza. 8. füzet. Pozsony. Stampfel K. 8-r. 88 l. két színezett képpel ára 50 kr.)
- Jelentés** a phylloxeraügyben 1872. évtől 1880. év végeig a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium által tett intézkedésekről. (Weizsmann testv. nyomdája. 4-r. 70 l. ára ?)
- Jókai Mór**. A kik kétszer halnak meg. Regény. 4 kötet. (Athenaeum részv.-társ. 8-r. 186, 169, 181 és 119 l. ára 4 frt.)
- Jókai Mór** újabb munkái. 32. Népszerű kiad. A szegénység útja. Regény egy kötetben. 2-ik kiadás. (Pfeifer Ferdinánd. k. 8-r. 130 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór** újabb regényei és elbeszélései. Népszerű kiadás. 48—49. füzet. A szegénység útja. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 130 l. egy füzet ára 25 kr.)
- Jósika Miklós** regényei. Új olesó kiadás. Pygmaeon vagy egy magyar család Párisban. 2. kiadás. I—II. kötet. (Franklin-társulat. 8-r. 157, 178 l. egy-egy kötet ára 50 kr.)
- Kákai Aranyos**, II. A lelánczolt Prometheuszok. (Athenaeum. n. 8-r. 184 l. ára 1 frt. 70 kr.)
- Kassay Adolf**. A községi birói hivatal vagyis a községi bírák batásköre és teendői törvénykezési és közigazgatási tekintetben irománypéldákkal. (Bartalits Imre. 8-r. IX, 170 l. ára 1 frt.)
- Kaszap Antal**. Egyetemes földrajzi tankönyv. Polgári és középiskolák alsó négy osztályának használatára. A legújabb miniszteri tanterv nyomán. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. 208 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Katona József** művei. 8—10. füzet. (Nemzeti könyvtár 70, 74—75. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 241—320, 1—160 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Kautz Gusztáv**. A magyar büntetőjog és eljárás tankönyve. Különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire. (Eggenbetger. n. 8-r. 320 l. ára 3 frt 80 kr.)
- Kempis Tamás** négy könyve Krisztus követéséről. Pázmány Péter fordítása nyomán kiadja Molnár László. (Kaloosa. Malatin és Holmeyer. 16-r. 281 l. ára 45 kr.)
- Képviselőházi Irományok**. (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. XX. XXI. kötet. 392, 400 l. ára ?)
- Képviselőházi Napló**. (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiad. XV. XVI. kötet. Szerkeszti P. Szathmáry Károly. Pesti könyvnyomda-részv.-társaság. 4-r. VI, 400, 398 l. ára ?)
- Kézikönyvek**, Történeti. IV. V. (L. Mahaffi J. P., Wilkins.)
- Kisfaludy-társaság**, A, évlapjai. Új folyam. XV. kötet. 1879—80. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 516 l. ára ?)
- Kiss Endre**. (Endrefi.) A hazai ipar, mint társadalmi és nemzetgazdászati szükséglet. (Nyiregyháza. »Szabolcsmegyei Közöny« gyorsajtója. 8-r. 39 l. ára 25 kr.)

- Koenig.** Hogy áldott s gazdagított meg Isten egy bádogost a vasárnap megünnepléseért? (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 15 l. ára 2 kr.)
- Koenig.** Jó tanácsok a szolgák számára, kik mint »Krisztusnak szolgái« akarnak működni stb. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 14 l. ára 1 kr.)
- Kohn Sámuel.** Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez. (Zilahy Sámuel. 8-r. 168 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Kolmár József.** Arany versek. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 140 l. ára 70 kr.)
- Konek Sándor.** Egyházjogtan kézikönyve. Különös tekintettel a magyar állam egyházi viszonyaira. V. kiadás. (Franklin-társulat. XVI, 612 l. ára 5 frt.)
- Kossuth Lajos.** Irataim az emigrációból. II. kötet. A villafrancai béke után. (Athenaeum részvénytnyomda. 8-r. 578 l. bolti ára 5 frt, díszes kötésben 5 frt 80 kr.)
- Könyv, Szaváló.** Elemi iskola és házi használatra. Összeszedé Borza Nándor. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 112 l. ára 30 kr.)
- Könyvkiadó-társulat,** A magyar orvosi, könyvtára XXXVIII. kötet. (L. Mihálkovics Géza.)
- Könyvtár,** A protestáns theologiai. XIII. kötet. (L. Szilágyi Sándor.)
- Könyvtár,** Falusi. Kiadja a Franklin-társulat. 28. füzet. (L. Nyáry Ferencz.)
- Könyvtár,** Gyorsírás-irodalmi. I. kötet. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Gyakorlati olvasókönyv. I. és II. rész. Szerkeszti Bódogh János. (Szeged. Szerző. 8-r. 1—145 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Könyvtár,** Ifjusági. Szerk. dr. Hohenauer Ignác. I. köt. Iszkenderbég. Történeti elbeszélés Albánia múltjából. (Révai testvérek. 8-r. 68 l. ára 40 kr.)
- Könyvtár,** Közhasznú családí. Kiadja a Franklin-társulat. 7. sz. (L. Vörös Eszter.)
- Könyvtár,** Magyar ifjusági. Szerkeszti Kaposy Lucián. II. évfolyam. 1. szám. (L. Stádlér Károly.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerkeszti Abafi Lajos. 68—77. füzet. (L. Dugonics András, Katona József, Sárosy Gyula.)
- Könyvtár.** Népszerű tudományos. I. köt. 14. füzet. (L. Flammarion Camille.)
- Könyvtár,** Történelmi. Kiadja a Franklin-társ. 69—70. füzet. (L. Lázár Gyula.)
- Könyvtár,** Vasárnapi. Szerk. Hajnik Károly. I. folyam. 2. sz. (L. Szalay László.)
- Kőrösi Sándor.** A vallásfelekezetek és lelkészekre vonatkozó magyar, főleg büntető törvények magyarázata. (Debreczen. Csáthy Károly. 8-r. 65 l. ára 40 kr.)
- Kőrösi Sándor.** A magyar büntetőjog tankönyve. Az 1878. V-ik törvényezikben foglalt magyar büntetőtörvénykönyv alapján. (»A büntető jogtan« 2-ik teljeseen átdolg. kiadása.) I. köt. 2-ik füzet. Az anyagi büntetőjog általános részének vége. (Pfeifer Ferdinánd. n. 8-r. 193—452 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Köszöntő,** Legújabb és legteljesebb magyar. Függelék: válogatott francia és német köszöntések. V. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 222 l. ára kötve 50 kr.)
- Közlemények,** Hivatalos statisztikai. Kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. (Athenaeum nyomdája. 4-r. XLII, 571 l. ára?)
- Kriesch János.** A természetrajz elemei. I. rész. Állattan. Tizedik kiadás. (Nagel B. 8-r. 164 l. ára 96 kr.)
- Kriesch János.** Ugyanaz. II. rész. Növénytan. Átdolgozta dr. Simkovics Lajos. (Nagel B. 8-r. 110 l. ára 70 kr.)

- Kriesch János.** Ugyanaz. III. rész. Ásványtan. Hetedik kiadás. (Nagel B. 8-r. 66 l. ára 50 kr.)
- Kriesch János.** A természetrajz vezérfonala. II. rész. Növénytan. Ötödik kiadás. Átdolgozta dr. Simkovics Lajos. (Nagel B. n. 8-r. XVII, 229 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Kriesch János.** Ugyanaz. III. rész. Ásvány- és földtan. Ötödik kiadás. Átdolgozta dr. Koch Antal. (Nagel B. n. 8-r. VII, 232 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Kürthy Emil.** A szökevény. Vigjáték egy felvonásban. (Rudnyánszky A. 8-r. 74 l. ára 40 kr.)
- Lacordaire Domonkos.** Egyházi beszédei. Ford. Sarmaságh Géza. (Szathmár. »Szabadsajtó« nyomdája. 8-r. XII, 195 l. ára 1 frt.)
- Lakatos Károly.** Rajta párok táncoljunk. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8-r. ára 1 frt. 60 kr.)
- Lánczy Gyula.** A faluközösség eredete. (Ősi család és tulajdon.) Sociologiai és jogbölcseleti tanulmány. (Pesti könyvnyomda-részvénytárs. 8-r. 90 l. ára ?)
- Landau Alajos és Dr. Wohlrab Flóris.** Rajzoló geometria. (Bevezetés a geometriába rajzolás alapján.) A gimnasiunai új tantervben és az utasításokban foglalt elvek szerint. I. füzet. A gymnasiumok első és egyéb középiskolák megfelelő osztályai számára. (Franklin-társulat. n. 8-r. 139 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Landau Alajos.** Arányok szerinti rajzolás. Módszeres rajziskola. I. rész. Díszményi alaktan. Az egyes rajzminták mellé nyomtatott magyarázó szöveggel. I–II. füzet. Szabadkézi rajzolás. (Franklin-társulat. 4-r. 12, 24 rajztábla. ára 80, 80 kr.)
- Láng Lajos.** Nőudvarlás. Eredeti vigjáték 1 felvonásban. (A nemzeti színház könyvtára. 20. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 16 l. ára 40 kr.)
- Láng Lajos.** A társadalmi deficit. (Kilián Frigyes. 8-r. 92 l. ára ?)
- Laveleye Emil.** Bakunin a világ felforgatók apostola. Tanulmány. Szerző jóváhagyásával ford. Erdélyi Béla. (Ráth Mór. 8-r. 99 l. ára 80 kr.)
- Lázár Gyula.** Castriota György (Iszkenderbég) és az albán szabadságharc története. (Történelmi könyvtár. 70. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 125 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Fiume, a magyar korona gyöngye. (Történelmi könyvtár. 69. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 109 l., egy füzet ára 40 kr.)
- Lehr Benő.** A vasúti távirda. Egészen átdolg. és bőv. kiadás. 2. rész. (Lampel Róbert. n. 8-r. 2, 114 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Lénárt József.** Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem élete, jelleme és politikája. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 61 l. ára ?)
- Lévay József** összes költeményei. A költő arzképével. I–II. kötet. (Franklin-társ. 8-r. 418, 424 l. a két kötet ára 3 frt. 60 kr., díszkötésben 5 frt.)
- Limbay Elemér.** Magyar daltár. A magyar nép dalainak egyetemes gyűjteménye dallam szerinti rendben. Gyűjti és szerkeszti L. E. II. kötet. (Győr. Hennieke Rezső. 16-r. 307, XII l. ára 80 kr., díszkötésben 1 frt. 60 kr.)
- Limbay Elemér.** Magyar daltár. (Két rész egybekötve 1 frt. 80 kr., díszkötésben 2 frt. 80 kr.)
- Literáty János.** Önuralom. (Munkács. 8-r. 13 l. ára ?)
- Lónyay Béla.** A papok életbiztosítása. (Franklin-társ. n. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Lourdes,** vagyis : Én vagyok a szeplőtelen fogantatás. (»Hunyady Mátvás« intézet. 8-r. 57 l. ára 20 kr.)

- Lőw Lipót.** Bibliai történet zsidó tanulók számára. Magyarra áttette Lőw Tóbiás. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 215 l. ára 60 kr.)
- Lutter Nándor.** Ószámjegyű szorszámi és szögmértani táblák. Hatodik kiadás. (Franklin-társulat. 12-r. XXXI, 194 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Madarász Gyula.** Adatok a czinkefélék boncz- és rendszertanához különös tekintettel a magyarországi fajokra. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 26 l. egy könyomatu táblával. ára ?)
- Magyarósi István.** A zilahi ev. ref. anyaszentegyház története. (Kolozsvár. Steiu János nyomdája. 8-r. 135 l. ára ?)
- Mahaffi I. P.** Ó-görög élet. (Görög régiségek.) (Történeti kézikönyvek. IV. Athenaeum. 8-r. 48, 4 l. 7 képpel, ára 50 kr.)
- Márki József.** A magyar költészeti irodalom kézikönyve. Olesó kiadás. (Kókai Lajos. 8-r. 100 l. ára 40 kr.)
- Markovits Iván.** Gyorsírászat Gabelsberger elvei szerint. A magyar nyelvre alkalmazta —. IX. kiadás. Különös tekintettel a magántanulásra. Levelező írás. (Lampel Róbert. 8-r. XVI, 87 l. ára 1 frt.)
- Mauritz Rezső.** Közönséges számtan. II. füzet. 3. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 156 l. ára 1 frt.)
- Mayer Manó.** Az 1868-ik évi LIII. törvényezikk és a vegyes házasságok kötése. (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 39 l. ára ?)
- Mayer Miksa.** Családi kör. Mulattató és tanulságos olvasmányok. A magyar nép és ifjuság számára. (Lampel Róbert. 8-r. 213 l. ára 1 frt. 30 kr.)
- Mihálkovicz Géza.** Általános boncztan. (A magyar orvosi könyvkiadótársulat könyvtára. XXXVIII. kötet. 8-r. XIV, 544 l. fametszettel. ára ?)
- Mihálovits János.** Gyakorlati ilir nyelvtan. Tanodai és magánhasználatra. Irta és kimerítő gyökszóttárral ellátta M. J. Második kiadás. (Baja. Kollár A. 8-r. 175, 36 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Močnik mértana** felgymnasiumok használatára. A 15-dik kiadás után Szabóky Adolf. Kilenczedik magyar kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 299, IV l. ára 1 frt 80 kr.)
- Močnik Ferencz.** Számtan és algebra gymnasiumaink és alreáltanodáink felső osztályainak szükségletét tekintetbe véve . . . fordította Klamarik János. IV. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. 327 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Močnik Ferencz után** fordította Arenstein József. Betűszám-tan. (Algebra.) Felső gymnasiumok és reáltanodák számára. 8-ik kiadás, az új tanrendszer alapján teljesen átdolgozva. (Lampel Róbert. n. 8-r. 298 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Moller Ede.** Kell-e latin és görög nyelv a középiskolában. (Grimm G. 8-r. 54 l. ára 50 kr.)
- Molnár István Lajos.** A zombori új templom története. (Különlenyomat a »Bácska« című lapból. Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 8-r. 30 l. ára ?)
- Molnár László.** A tanítás tankönyve. I. kötet. (Lauffer Vilmos. 8-r. 156 l. ára 1 frt 12 kr.)
- Müller Adolf.** Héber abe és olvasókönyv. Saját héber olvasótáblái után. (Révai testvérek. 8-r. 32 l. ára 18 kr.)
- Müller Hugó.** A váróteremben. Vigjáték 1 felvonásban. (A nemzeti színház könyvtára. 34. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 20 l. ára 40 kr.)

- Nagy Dezső.** A franczia ügyvédség. (Magyar jogászegyleti értekezések II. Franklin-társulat nyomdaja. 8-r. 31 l. ára ?)
- Nagy Lajos.** Vázlatok közönséges, ünnepi és alkalmi egyházi beszédekhez. (Debreczen. Városi nyomda. 8-r. 392 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Németh Zsuzsánna.** A legújabb és megpróbált magyar szakácskönyv. X. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 318 l. ára ?)
- Neumann Armin.** Az életbiztosítás lényege és jogi természete. Magyar jogászegyleti értekezések. III. füzet. (Franklin-társulat nyomdaja. 8-r. 42 l. ára ?)
- Nyáry Ferencz.** A dohánytermelés és kezelés kézikönyve. A magyar gazdaközönség számára. (Falusi könyvtár. 28. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 126 l. számos fametszetű áorával, egy füzet ára 50 kr.)
- Oetken Frigyes.** Gazdasági utazás az éjszakamerikai egyesült államokban. A II. kiadás, után fordította Tomsits István. (Franklin-társ. 8-r. 192 l. ára 1 frt)
- Palkovits Ede, Szekula Terézia, Gajdácsi József.** Képes szakácskönyv. A magyar polgári konyha és magasabb igényű háztartások számára. Tekintettel a mindennapi élet szükségletére, valamint a magasabb főzőművészetre és végül a specialis magyar ételekre. 1. 2. füzet. (Hirbáger Károly. 4-r. 1—48 l. ára 40 kr.)
- Pap János.** Természetrajz elemei a középtanodák alsó osztályainak használatára. Első rész. Állattan. Negyedik változatlan kiadás. (Lampel R. 8-r. XV, 72 l. ára 50 kr.)
- Papp Károly.** Bibliai történetek az ó- és új-testamentomból és rövid bibliaismer-tetés. Kézikönyv a népiskolai III. osztály számára. (A dunamelléki ref. egyház-kerület kiadványai. I. 8-r. 92 l. ára kötve 20 kr.)
- Peppergrass Pál.** A királynő titka. Történeti regény. I—II. kötet. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8-r. 182, 203 l. ára ?)
- Pillitz Vilmos.** Minőleges analitikai vegytan. Wartha Vincze előszavával. (Franklin-társulat. 8-r. 248 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Pokorny Jenő Armin.** Francia-magyar és magyar-francia szótár. Dictionnaire etc. 24. 25. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 49—144 l. ára 30 kr.)
- Radics György.** Tarkaságok. Versek. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdaja. 8-r. 205 l. ára 1 frt.)
- Rakodezay Pál.** Szinpadai tanulmányok. (Aigner Lajos. 8-r. 94 l. ára 80 kr.)
- Rautmann Magyar lexicona.** 71—72. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 1—128 l. ára 30 kr.)
- Regék és mondák.** (A magyar ifjuság könyvesháza. 7. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 80 l. két színezett képpel, ára 50 kr.)
- Remekírók,** Római, magyar fordításban. 20. kötet. Virgil Aeneise. 1. füzet. Ford. Gyurits Antal. 3. kiad. (Lampel Róbert. 16-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Kis földleírás. Főtekintettel a magyar korona országaira és a legújabb politikai felosztásra. Elemi és felsőbb népiskolák számára. VI. kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Világtörténelem. Középtanodai és magánhasználatra. III. rész. Új-kor. Harmadik javított kiadás. Átnézte Mangold Lajos. (Franklin-társulat. 8-r. 237 l. ára 1 frt.)

- Ribáry Ferencz.** Képes világtörténet. 47—52. füzet. (Mehner Vilmos. 8-r. 425 — 616 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Ribizke.** (Répási János.) Csevegő habok. Vigan folyó locsogás modern furesaságok fölött. II. köt. (»Hunyadi Mátyás« intézet. 8-r. 479 l. ára 2 frt.)
- Rimely Károly.** Adalék az Új Magyar Sion 1880-iki évi folyamához. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 70 l. ára ?)
- Róbert.** Késő napsugár. (Nagyvárad. Laszky Ármin. 8-r. 85 l. ára ?)
- Salamon József.** Kolozsvár népesedésének akadályai és javaslatok ezek elhárítására. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 77 l. ára ?)
- Sárosy Gyula** művei. 4—6. füzet. (Nemzeti könyvtár. 71, 76—77. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 241—304. 1—160 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Sasszárnyakon.** Népies elbeszélés az ifjuság számára. (A magyar ifjuság könyvesháza. 9. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 88 l. két színezett képpel. ára 30 kr)
- Scherr János** és mások után. A világirodalom története. Képekkel és irodalmi szemelvényekkel. 3. 4. füz. (Tetty Nándor és társa. 8-r 65—128 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Schiller Fr.** Don Carlos. Ford. Kovács Gyula. (Weizmann testv. 8-r. 314 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Schmidt N.** A boncztan alapvonalai. Kórodai gyakornokok és fiatal orvosok számára. Magyarra fordította id. dr. Purjesz Zsigmond. (Franklin-társulat. 8-r. 332 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Schmidt Sándor.** William Hallows Miller emlékezete. (Különlenyomat a »Földtani Értesítő« 1881. évi 2. számából. Légrády testv. 8-r. 16 l. ára ?)
- Schultz Ferdinánd** kisebb latin nyelvtan. Ford. Kiss Lajos. VII. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. 286 l. ára ?)
- Schwimmer Ernő.** Emlékirat a budapesti kir. egyetemen a bőr- és bujabántalmak oktatásának rendszeresítése tárgyában. (8-r. 15 l. ára ?)
- Schweiger-Lerchenfeld Amand** után **Brankovics György.** A nővilág 5—7. füz. (Hirbáger Károly. 8-r. 129—224 l. egy füzet ára 30 kr)
- Sebők László.** Gyöngyös és vidéke története. (Gyöngyös. Herezog Ármin. 8-r. 304 l. ára 2 frt.)
- Shakspeare Coriolannus.** Fordította Petőfi Sándor. Bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Névay László. II. kiadás. (Jeles írók iskolai tára. II. Franklin-társ. 8-r. 151 l. ára 80 kr.)
- Sporzon Pál.** Az okszerű gazdálkodás rendszere. Mezőgazdasági üzlettan tudományos és gyakorlati alapon. Vezérfonal gazdaságok megalapítása, felszerelése, berendezése és kezelése körül. (Szerző. 8-r. IV, 343 l. ára ?)
- Städler Károly.** Az árvák atyja. Eredeti elbeszélés. (Magyar ifjusági könyvtár. II. évf. 1. sz. Győr. Gross. Gusztáv. 8-r. 140, 12 l. egyes szám ára 50 kr.)
- Surányi Gyula.** A magyar irodalom és művelődés története rövid kivonatban. Felsőbb népiskolák s nőnöveldék részére. II. kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 47 l. ára 24 kr.)
- Swift Jonathan.** Gulliver utazásai. Ford. Prém József. (Az ifjuság olesó könyvtára 1. 2. sz. Révai testvérek. 16-r. 136 l. 4 képpel. ára 40 kr., kötve 60 kr.)

- Szabó Mihály.** A nevelés rövid története. Kiváló tekintettel a népnevelésre. 2-dik bőv. kiad. (Szeged. Várnay Lajos. 8-r. 8, 122 l. ára 20 kr.)
- Szalay József.** A magyar nemzet története a nép számára számos képpel. 31, 32. füzet. (Weizsmann testvérek. 4-r. 385—448 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Szalay László.** A tatárjárás Magyarországon 1241—1242. 4. kiadás. Képekkel. (Vasárnapi könyvtár. 2. sz. Franklin-társulat. 16-r. 95 l. ára 20 kr.)
- Szász Károly** papi dolgozatai. 1. köt. Halotti imák. 2. bőv. kiadás. (Kókai Lajos. 8-r. X, 282 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Szász Károly.** Az egyházi évkör. Ünnepi prédikációk. (Kókai Lajos. n. 8-r. 8, 137 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Szavale,** köszöntő és levelező az ifjuság számára. Ajánlható különösen a nevelőintézetek és kisebb iskoláknak. 3-ik kiadás. (Lampel R. 16-r. 64 l. ára 12 kr.)
- Széchy Károly.** Szép Ilonka. (Weizsmann testv. 8-r. 200 l. ára 2 frt.)
- Székely József.** A jövedéki kibágások büntetőjogtana. Ügyvédek, bírák és pénzügyi tisztviselők számára. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. V, 64 l. ára 90 kr.)
- Szilágyi Sándor, Karsay Sándor, Szeremlei Sámuel, Jakab Elek, Szabó Károly.** Magyar protestáns egyháztörténelmi monographiák. (A protestáns theologiai könyvtár. XIII. kötet. Magyarországi protestáns egylet. 8-r. 144 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Szilágyi Dezső.** (Borsodi.) Az Árpád- emlékszóbor kérdése. Vonatkozással az ezredéves ünnepély és gróf Széchenyi István üdvölcédjének kérdésére. Függelékül: Pár szó az orsz. m. kir. zeneakadémia újjászervezéséhez, 3 térképmelléklettel. II. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 44 l. ára 20 kr.)
- Színház, A** nemzeti, könyvtára. 11. 20. 34. füzet. (L. Balázs Sándor, Láng Lajos, Müller Hugó)
- Szüllő Géza.** A tanításról elemi népiskoláinkban. (Tetty Nándor. 8-r. 46 l. ára 40 kr.)
- Sztehlo András.** Evangyéliomi keresztény vallásban polgáriskolák, algymnasiunok, reáltanodák és a confirmatói oktatás számára. Ötödik kiadás. (Grill K. 8-r. 47 l. ára 20 kr.)
- Tanítók** könyvtára. Szerkesztik Kiss Áron és Péterffy Sándor. 2. füzet. Nyelvtudományi értekezések. (Franklin-társ. 8-r. 112 l. ára 80 kr.)
- Till Antal.** A községi közigazgatás, vagyonkezelés és számadások kézikönyve. Tekintettel a jegyzői szigorlatokra. IV. kiadás. (Kókai Lajos. n. 8-r. 220 l. ára 2 frt.)
- Toldy Ferencz** irodalomtörténetéből kivonat. (Kolozsvár. Stein János nyomdaja. 8-r. 25, 68 nyomtatott lap. ára ?)
- Tóth Sándor.** A magyar irodalom története. Középszkolák, tanítóképzők és felsőbb leányintézetek használatára. (Nagy-Szeben. Schmiedicke. 8-r. 162 l. ára ?)
- Török Árpád.** Magyar nyelvbüvárlatok. 1. füzet. (Aigner Lajos. n. 8-r. 1—16 l. ára 30 kr.)
- Török József.** Népszerű emberélettan. Tanodák s a művelt közönség használatára. (Debreezen. Csáthy Károly. n. 8-r. XV, 206 l. ára 2 frt.)
- Törvények.** Birtoke rendezési, és rendeletek gyűjteménye. Az ország erdélyi részére való különös tekintettel szerkesztette Horváth Kálmán. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. XXXV, 108 l. ára 1 frt. 60 kr.)

- Törvények.** Az 1880-ik évi, gyűjteménye. Az »Orsz. törvénytár« hű lenyomása. (Lampel Róbert. 8-r. 330 l. ára ?)
- Törvények.** Az 1880-ik évi, gyűjteménye. Az »Orsz. törvénytár« hű lenyomása. (Lampel Róbert. 16-r. 621, VI l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Trux Károly.** A távirtdai mellékállomás kézikönyve. A távirtda-kezelői vizsgára készülő posta-kiadók és magán-vállalkozók számára, nemkülönbén a távirtda-kezelők használatára. II. kiad. (Arad. Szerző. 8-r. XIII. 160 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Ujvári Béla.** Farkasok közt. Szinmű öt felvonásban elüljáró beszéddel (Grimm Gusztáv. 8-r. 121 l. ára 50 kr.)
- Vályi Gyula.** A másodrendű partialis egyenletek elméletéhez. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 14 l. ára ?)
- Vargha Gyula.** Dalok. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 184 l. ára füzve 1 frt, díszkötésben 2 frt.)
- Verne Jules.** Gözház. Fordította Rákosi V. és Szokolay K. (Légrády testv. 8-r. 329 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Verne Jules.** A föld felfedezése. A híresebb utazók története a legrégebb időkől a XVIII-ik századig. Magyarra fordította és tárgymutatóval ellátta Brozik Károly. (Franklin-társulat. 8-r. XVI, 464 l. ára 2 frt.)
- Versényi György.** Humorisztikus költemények. (Losonez. Róth Simon. k. 8-r. 164 l. ára ?)
- Vész János Armin.** A felsőbb mennyiségtan alapvonalai. II. kiadás. I. II. rész. Különbzékeni és egészleti számítás. (Lampel Róbert. 8-r. 308, II, 327 l. négy könyvmatú táblával, a két kötet ára 5 frt. 60 kr.)
- Vézi József.** La Traviata. Dalok egy tévedt nőhöz. (8-r. 120 l. ára 1 frt.)
- Viski K. Bálint.** A magyar polg. jogok és köteleességek ismertetése. (Alkotmánytan). Népiskolák számára. (Sárospatak. Steinfeld Béla nyomdája. 8-r. 94 l. ára kötve 27 kr., kötetlen 20 kr.)
- Visontay János.** Magyarország és a földközi tenger környékének földleírása. A középtanodák I. osztályának az új tantervezet szerint. Harmadik jav. kiadás. (Lampel R. 8-r. 1—4 ív. ára 70 kr.)
- Visontay János.** Egyetemes földirat az újabb adatok nyomán átdolgozva és a legújabb gymnasiumi tantervhez alkalmazva. II. rész. Afrika, Amerika, Ausztrália, Polynézia. A fölfedezések és gyarmatosítások rövid történelmével és a matematikai s természettani földrajz vázlatával. A gymnasiumok III. oszt. számára. VIII. kiadás. (Lampel R. 8-r. 136 l. ára 80 kr.)
- Vörös Eszter.** Az ügyes szakácsnő. II. kiad. (Közhasznú osaládi könyvtár. 7. sz. Franklin-társulat. 8-r. 144 l. ára 40 kr.)
- Warga Lajos.** A keresztyén egyház történelme. I. kötet. A reformatio előtti korszak, vagy a katholicismus fejlődése, az egyház egyetemes uralma és hanyatlása. (Pfeifer N. 8-r. 529 l. ára ?)
- Warga Lajosné.** Lányok könyve. (Rajka Teréz.) (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 231 l. ára ?)
- Wargha Gyula.** Dalok. (Franklin-társ. 8-r. ára 1 frt.)
- Weisz károly.** Leányaink és jövőjük. Németből átdolgozta Tóth Pál. (Franklin-társulat. 8-r. 167 l. ára 80 kr.)

- Werner Rezső.** A magyar büntetőjog általános elvei. Az 1878. V. és 1879. LX. t. cz. alapján. (Franklin-társulat. 8-r. XVI, 397 l. ára 4 frt.)
- Wildermuth Otília.** Elbeszélések az ifjuság számára. Ford. Lonkay Lenke. (Az ifjuság olvasó könyvtára. 3. szám. Révai testvérek. 16-r. 84 l. ára 20 kr., köve 30 kr.)
- Wilkins.** Római régiségek. Angolból. (Történeti kézikönyvek. V. Athenaeum. 8-r. 103 l. 8 ábrával. ára 60 kr.)
- Wissinger Károly.** Ásvány-, kőzet- és földtan, kapcsolatban a vegytannal. Az új szerkezetű főgymnasium és főreáltanodák számára. A n. m. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által kibocsáttott új tanterv és a közoktatási tanács által kiadott utasítások értelmében. Számos fametszvényvel. Második tetemesen bővített kiadás. (Lampel R. n. 8-r. 1—5 ív. ára 1 frt 80 kr.)
- Wittmann Ferencz.** A kanon alakokról. Matematikai értekezés. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 16 l. ára ?)
- Wühl Jákó.** A közlekedési eszközök a vasutak, posták, távirdek és a gőzhajózás története. 1—2. füzet (Franklin-társ. 8-r. 164 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Zeeliger József.** Magyar beszédgyakorlatok. A népiskola I—IV. oszt. számára. (Uhorské čvicenia reci). (Nagy-Szombat. Horovitz Adolf. 8-r. 55, 79 l. ára 20, 20 kr.)
- Ziegler Adolf.** A hügyvizsgálat alapvonalai. A legújabb kiadás után magyarra fordította Purjesz Ignác. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. IV, 77 l. ára 60 kr.)
- Ziffer Károly.** Népszerű orvosi tanácsadó vagy házi lexikon az egészséges és beteg emberről. 250 ábrával és 16 táblával. 9—13. füzet. (Mehner Vilmos. n. 8-r. 385—624 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Ziltz Mór.** Hittan az izraelita népiskolák felsőbb osztályai számára. III. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 105 l. ára 40 kr.)
- Zimmermann Jakab.** Természetrész ipar-, nép- és ismétlőiskolák számára. VII. kiadás. (Keeskemét. Gallia-féle könyvkereskedés. 8-r. 47 l. ára füzve 16 kr., kötve 20 kr.)
- Zola Emil.** Nana. Regény két kötetben. Francziából fordította Julius. Francia művészek rajzaival. 1 füz. (Grimm Gusztáv. 8-r. 1—48 l. egy füzet ára 30 kr.)